

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY

FACULTY OF ARCHITECTURE

ÚSTAV URBANISMU

DEPARTMENT OF URBAN DESIGN

**VLIV SPECIALIZACE NA STRUKTURU MĚST,
VENKOVSKÉHO OSÍDLENÍ A KRAJINY**

INFUSE OF SPECIALIZATION ON STRUCTURE CITIES, RURAL HABITAT AND LANDSCAPE

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Ing. arch. Martin Štěpánek

ŠKOLITEL

SUPERVISOR

doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.

BRNO 2019

Zadání dizertační práce

Ústav: Ústav urbanismu
Student: **Ing. arch. Martin Štěpánek**
Studijní program: Architektura a urbanismus
Studijní obor: Urbanismus
Vedoucí práce: **doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.**
Akademický rok: 2018/19

Název dizertační práce:

Vliv specializace na strukturu měst, venkovského osídlení a krajiny

Zadání dizertační práce:

Analyzovat a zhodnotit vliv specializace a koncentrace lidských činností na sídelní strukturu.

Na základě rozboru staveb a jejich celků realizovaných zejména na periferii českých měst po roce 1989, které jsou navrhovány zejména s důrazem na svůj funkčně efektivní provoz:

- analyzovat jejich vliv na proměnu prostorově–funkčních vztahů sídel v ČR
- popsat jejich souvislost se zvyšujícími se nároky současné společnosti
- na základě historického průzkumu hledat k těmto stavbám a vývojovým tendencím paralely v různých etapách vývoje měst
- analyzovat a porovnat vývoj funkčně efektivních staveb v zahraničí.

Zhodnotit, zda tyto stavby vyhovují nárokům na udržitelný rozvoj a zda vedou nebo nevedou:

- k prostorové koncentraci aktivit, provozů a funkcí
- ke snižování různorodosti městského prostředí
- ke vzniku monofunkčních staveb s velkými plošnými nároky, jejich celků i celých monofunkčních oblastí

Hledat protipól k funkčně efektivním procesům, zhodnotit jejich úlohu a význam pro město a jeho hospodářský růst.

Seznam literatury:

HNILÍČKA, Pavel. Sídelní kaše: Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů. vyd. 1 Brno: ERA, 2005, ISBN 80-7366-028-8

RIDLEY, Matt. Racionální optimista. O evoluci prosperity. Praha: Dokořán, 2013, ISBN 978-80-73-3-525-1

SEDLÁČEK, Tomáš. Ekonomie dobra a zla. Praha: 62, Pole, 2009, ISBN 978-80-903944-3-8

OUŘEDNÍK, Martin, ŠPAČKOVÁ, Petra, NOVÁK, Jakub (Eds.). Sub urbs: Krajina, sídla a lidé. ISBN 978-80-200-2226-4, vyd. 1. - Praha: Adademia, 2013

JACOBS, Jane. Ekonomie měst. Brno: Mox Nox s.r.o., 2012, ISBN 978-80-905064-1-1

Termín zadání dizertační práce: 18.6.2014

Ing. arch. Martin Štěpánek
student(ka)

doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.
vedoucí práce

doc. Ing. arch. Karel Havlíš
vedoucí ústavu

V Brně dne 18.6.2014

děkan

ABSTRAKT

Specializace a koncentrace lidských činností je fenomén, který provází vývoj lidského osídlení od samotného počátku. Zatímco v jiných vědeckých oborech je důkladně probraným tématem, vztah specializace, urbanismu a architektury je zanedbáván. Přesto jde o vliv zcela zásadní a vývoj sídelní struktury do velké míry určující. Správně pochopený princip vlivu specializace a koncentrace na vývoj sídel nabízí pochopení historických souvislostí a usnadňuje orientaci v současném dění.

Klíčová slova:

Specializace, koncentrace, akční rádius, efektivita, globalizace, sídelní struktura

ABSTRACT

Specialization and concentration of human activity is a phenomenon which accompanies the development of human settlements from their very beginning. While thoroughly explored in other fields, interconnection between specialisation, on one hand, and urbanism and architecture, on the other, has been neglected. Nevertheless, this issue is of high significance since it determines the settlement structure development to a large extent. If understood correctly, this underlying principle of the impact of specialisation and concentration on the settlement development offers a new insight into historical context and enables one to understand the present development.

Keywords:

Specialization, concentration, action radius, efficiency, globalization, urban structure

BIBLIOGRAFICKÁ CITACE

ŠTĚPÁNEK, Martin. Vliv specializace na strukturu měst, venkovského osídlení a krajiny. Brno, 2019: Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury.

Vedoucí práce doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.

PROHLÁŠENÍ AUTORA O PŮVODNOSTI PRÁCE

Prohlašuji, že jsem disertační práci *Vliv specializace na strukturu měst, venkovského osídlení a krajiny* vypracoval samostatně a na základě odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této práce.

Martin Štěpánek

PODĚKOVÁNÍ

Za odborné vedení předkládané práce, stejně tak jako za důvěru v její vypracování děkuji vedoucímu doc. Ing. arch. Gabrielu Kopáčkovi, Dr. Za podnětné diskuze děkuji Markétě.

OBSAH

1 ÚVOD.....	8
1.1 VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ	8
1.2 ÚVOD DO TÉMATU	10
2 VYMEZENÍ OKRUHU PROBLÉMU	13
2.1 PROMĚNA STRUKTURY SÍDEL.....	13
2.2 SPECIALIZACE	14
2.3 PROMĚNA AKČNÍHO RÁDIA	16
3 CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE.....	19
4 METODY ZPRACOVÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE.....	20
4.1 SBĚR, ZPRACOVÁNÍ A TŘÍDĚNÍ DAT O ŘEŠENÉ PROBLEMATICE	20
4.2 ANALYTICKÝ VÝZKUM A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	20
5 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	22
6 ANALYTICKÝ VÝZKUM	27
6.1 NEJSTARŠÍ FORMY OSÍDLENÍ	27
6.1.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI	27
6.1.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA.....	28
6.1.3 SÍDELNÍ STRUKTURA	30
6.1.4. PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB	33
6.2 VÝVOJ SÍDEL V OBDOBÍ 18. - 19. STOLETÍ DO R. 1918.....	37
6.2.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI	37
6.2.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA.....	38
6.2.3 SÍDELNÍ STRUKTURA	39
6.2.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB	41
6.3 VÝVOJ SÍDEL – FENOMÉN BAŤA.....	49
6.3.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI	49
6.3.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA.....	51
6.3.3 SÍDELNÍ STRUKTURA	53
6.3.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB	55
6.4 VÝVOJ SÍDEL – OBDOBÍ 1918 – 1945.....	56
6.4.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI	56
6.4.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA.....	57

6.4.3 SÍDELNÍ STRUKTURA	57
6.4.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB	60
6.5 VÝVOJ SÍDEL – OBDOBÍ 1945-1989	64
6.5.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI	64
6.5.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA.....	65
6.5.3 SÍDELNÍ STRUKTURA	66
6.5.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB	68
6.6 VÝVOJ SÍDEL – OBDOBÍ 1989 – SOUČASNOST	72
6.6.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI	72
6.6.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA.....	73
6.6.3 SÍDELNÍ STRUKTURA	75
6.6.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB	76
7 HODNOCENÍ A VÝSLEDKY	93
8 ZÁVĚR.....	95
8.1 SPECIALIZOVANÁ EFEKTIVNÍ SPOLEČNOST	95
8.2 PŘÍNOS PRÁCE, JEJÍ VÝZNAM PRO PRAXI	96
8.3 DALŠÍ ROZVOJ VÝZKUMU A S NÍM SPOJENÉ ÚKOLY	96
9 LITERATURA A ZDROJE	98
9.1 LITERATURA	98
9.2 INTERNETOVÉ ZDROJE.....	99
9.3 DIPLOMOVÉ A JINÉ PRÁCE.....	104
9.4 SEZNAM A ZDROJE VYOBRAZENÍ	104
10 SHRNUÍ - SUMMARY	107
11 CURRICULUM VITAE.....	109
12 PŘEHLED PRACÍ	110

1 ÚVOD

1.1 VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Udržitelný rozvoj

Definice udržitelného rozvoje jako takového je komplexní společenské téma, které je předmětem mnoha výzkumů, odborné i laické diskuze. Přestože existuje celá řada jeho definic, těžko lze toto téma považovat za uzavřené, naopak, neustále se vyvíjí. Vzhledem k současným trendům globálního oteplování a hrozícího globálního kolapsu je volání po takovém vývoji, který zajistí prostředí pro život i budoucích generací, naprosto nezbytné.

Specializace

Z hlediska zaměření této práce je specializací chápáno obecné zaměření se na určitou činnost, či okruh činností, které vedou ke společenské dělbě práce. Specializace se netýká jen samotné lidské činnosti, ale také specializací činností firem, institucí, měst, národů, států či kontinentů na určitý okruh činností, který vede k prostorové dělbě práce.

Dělba práce (dělba činnosti)

Dělba práce přirozeně vzniká současně při vzniku specializace. Umožňuje věnovat se profesnímu zaměření, zvyšovat odbornost i efektivitu prováděné práce. Opět se dělbou práce myslí i dělba práce nejen mezi jednotlivé osoby, ale také mezi firmy, instituce, organizace, národy či státy. Dělba práce si vynucuje potřebu jednotlivé činnosti vzájemně koordinovat, mezi jednotlivými aktéry komunikovat a kooperovat.

Koncentrace

Koncentrace vznikající díky vývoji lidské činnosti. Koncentrují se aktivity tak, aby byla umožněna efektivní kooperace mezi jednotlivými specializovanými činnostmi. Koncentrované aktivity nemusí být nutně výrazně různorodé, naopak mohou být výrazně monofunkční. Koncentrace s sebou přináší rozšíření potřeby vzájemné komunikace a kooperace.

Akční rádius (rozšiřování akčního rádia)

Lidská společnost založená na činnostech vyžadujících vzájemnou spolupráci (specializace, dělba práce, společenská i prostorová koncentrace) si s postupujícím vývojem rozšiřuje svůj akční rádius. Rozšiřuje prostor, na kterém se její vlastní aktivity projevují, nebo prostor, ze kterého pro svoje aktivity čerpá komodity.

Sídelní struktura

Umělá, nejen obytná struktura, utvářená činností lidské společnosti v přírodní krajině. Sídelní strukturou je myšleno obecné přetváření (narušování) přirozené krajiny, která se díky lidské činnosti zásadně proměňuje. Sídelní strukturou tak nejsou myšlena pouze samotná sídla, ale také související změny v krajině.

Efektivita

Základní entita podněcující rozvoj společnosti. Efektivita proměňuje fungování společnosti, přetváří její charakter, určuje povahu vykonávaných činností, množství produkce i spotřeby. Většina jevů v této práci popisovaných souvisí s efektivitou, ať je to již dělba práce za účelem vyšší efektivity, koncentrace za účelem efektivní spolupráce nebo například rozvoj dopravy za účelem efektivního rozšiřování akčního rádia.

1.2 ÚVOD DO TÉMATU

Dne 10. října 2010 v Praze na Žofíně, při příležitosti zahájení konference FORUM 2000, pronesl Václav Havel úvodní řeč s názvem „Nic není samozřejmé“. Ze svého osobního pohledu komentoval současné dění na periferiích našich měst:

„Vím sice o bezpočtu vážnějších problémů s lidskými sídly na této planetě - od chudinských slumů lemujících asijské či jihoamerické megapole až po města po zemětřeseních a povodních - začnu však, dovolíte-li, trochu osobně: když jsem před mnoha lety jel autem z Prahy na naši venkovskou chalupu ve východních Čechách, trvala cesta z centra města k tabuli, která označovala jeho konec, přibližně patnáct minut. Pak byly louky, lesy, pole a vesnice. Dnes jedu z Prahy toutéž cestou dobrých čtyřicet minut i déle, aniž někde poznám, jestli jsem už město opustil, nebo nikoliv. To, co bylo donedávna jasně srozumitelným městem, ztrácí dnes své hranice a s nimi i svou identitu. Je to totiž obrostlé ohromným věncem čehosi, o čem nevím, jak to nazvat. Město tak, jak tomu slovu rozumím, to není, ba ani předměstí, a tím méně vesnice. Mimo jiné proto, že to nemá ani ulice, ani náves. Jsou to nahodile rozhozené ohromné přízemní velkosklady, supermarkety a hypermarkety, prodejny aut i nábytku, benzinové pumpy, stravovny, ohromná parkoviště, osamělé vysoké domy ke kancelářskému pronajmutí, skládky všeho možného i jakési soubory vilek, které si jsou sice blízko, ale přesto beznadějně osamělé. A mezi tím vším - a to mi vadí nejvíc - jsou veliké kusy země, které nejsou ničím, to znamená ani loukou, ani polem, ani lesem, ani pralesem, ani smyslu plným lidským osídlením. Občas lze v tomto těžko pojmenovatelném prostoru vidět architektonicky krásný či originální dům, ten je však jen oním proslulým kulem v plotě; není včleněn do žádných souvislostí, není ničemu blízko, ani ničemu daleko, prostě jen trčí. Čili: někdo trvale dopouští, aby naše města nekontrolovatelně likvidovala okolní krajinu, přírodu, tradiční cesty, aleje, vesničky, mlýny, klikaté potůčky a na místě toho všeho budovala jakousi gigantickou aglomeraci, která anonymizuje život, trhá sítě přirozených lidských společenství a útočí svým internacionálním uniformismem na všechnu jedinečnost, identitu či různorodost. A pokud se pokouší něco místního či originálního napodobit, působí to vesměs dost podezřele, protože se pozná, že jde

o účelový falzifikát. Vzniká nový typ už dříve popsaného existenciálního úkazu: bezbřehá konzumní kolektivita rodí nový typ samoty.“¹

Z historických zkušeností a znalostí můžeme na vývoji lidského osídlení pozorovat vliv koncentrace za účelem efektivního rozvoje, vliv technologického pokroku na specializaci lidských činností a tím i vliv na vývoj typologických druhů staveb. V podstatě každé větší sídlo mělo ještě na přelomu 17. – 18. století vlastní tkalcovnu (později textilní manufakturu), cihelnu, mlýn, barvírnu, sýpky, pivovar, pilu, rybí sádka, dům lékaře a další stavby různých typologických druhů, dle povahy konkrétního sídla. Jednotlivé, v podstatě stále ještě drobné stavby, vytvářely „barevný“ kolorit každého sídla.

S postupujícím vývojem společnosti však postupně dochází, nejen v období průmyslové revoluce, k zásadním proměnám v městském hospodářství. Z důvodu zefektivnění výroby dochází v mnoha výrobních a zpracovatelských odvětvích průmyslu k principům specializace a koncentrace. Díky koncentraci výroby postupně vznikají nové typologické druhy staveb pro bydlení.

Částečná lokální soběstačnost sídel se s rozvojem dopravy snižuje a městské hospodářství se stává vzájemně více provázané a vzájemně závislé. S proměnou hospodářství se proměňuje životní rytmus společnosti. Díky vznikající pracovní době vzniká rozdělení dne na část pracovní a nepracovní, vzniká prostor pro trávení volného času, což přináší opět nové typologické druhy staveb.

Díky rozvoji dopravy vznikají nové možnosti hospodářského rozvoje, díky dopravě materiálu a produktů se výroba koncentruje na vymezeném území a vzdaluje od staveb pro bydlení. Rozvoj dopravy také přináší její dostupnost pro osobní přepravu, vznikají typologické druhy staveb pro dopravu a k původní koncentrační síle náměstí se přidává koncentrační síla staveb určených pro uspokojení soudobých požadavků. S postupným rozšiřováním dopravy se koncentrační síly stále výrazněji přesunují z městského prostoru do prostoru mezi jednotlivými sídly.

1 <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2010/projevy/projev-vaclava-havla-na-slavnostni-zahajeni/> (on-line 6.10.2012)

Technologicky vyspělé výrobky jsou důsledkem rozvoje vědy a výzkumných ústavů, které navazují na rozvoj školství. V podstatě každé odvětví lidské činnosti má svoji vědeckou disciplínu, která se dále prohlubuje a rozvíjí na vysokých školách. Samotný vznik vyspělého školství je umožněn kulturním rozvojem společnosti, která pro každou úroveň vzdělávání musí splňovat potřebná kritéria. Aby mohlo vzniknout základní školství, je třeba, aby měla společnost zajištěné základní životní potřeby a měla specializované činnosti, které je účelné vzděláváním předávat z generace na generaci. Aby mohly vznikat další stupně školství, musí se jednat již o společnost se sociální stratifikací, která vytvoří podmínky, ale také požadavky, pro vznik odborných profesí. Dnes nejsložitější vědecké výzkumy řeší týmy s mezinárodním složením. Komunikace mezi univerzitami napříč kontinenty je naprosto nezbytná pro další růst lidské vzdělanosti.

S rozvojem vědy a techniky se postupně také rozvíjejí služby zdravotnictví. Současné možnosti medicíny a farmacie jsou dostupné jen díky celosvětovému sdílení aktuálních poznatků a díky vytváření specializovaných center, které produkují přístroje pro medicínu, farmaka každý den využívané v nemocnicích a nabízejí komplexní služby pacientům. Nemocniční areály a stavby ve zdravotnictví mají velký koncentrační charakter, stávají se magnetem pro své široké okolí. Čím komplikovanější zákroky a postupy nabízejí, tím větší je oblast, kterou konkrétní zdravotnické zařízení obsluhuje.

Rozvoj technologií a nové vědecké objevy postupně dávají vzniknout čím dál složitějším produktům. Tento rozvoj se týká v podstatě všech odvětví a nadále se tak lidská práce stává více specializovanou a výrobky více technický náročnými. Vznikají nové typologické druhy staveb, které díky koncentraci výroby a následné široké distribuci zboží, mají požadavek na dobré dopravní napojení. Hromadná výroba umožňuje i technologicky náročné výrobky vyrábět tak, aby byly dostupné pro širokou veřejnost.

„Toto století se stalo prohranou bitvou s problémem kvantity. ... Všudypřítomná urbanizace změnila samotnou městskou formu k nepoznání. „Město“ již neexistuje. ... Nespokojenost se

současným městem nevedla k vývoji spolehlivé alternativy, naopak inspirovala pouze rafinovanější způsoby vyjádření nespokojenosti“.²

2 VYMEZENÍ OKRUHU PROBLÉMU

2.1 PROMĚNA STRUKTURY SÍDEL

„Města jsou typickým produktem vyspělé, sociálně různorodé společnosti. Jejich vznik jak v antickém období, tak ve středověku byl podmíněn koncentrací lidí do určitého prostoru v krajině za účelem efektivního rozvoje obchodu (trhy) a řemesla.“³

Samotný princip existence lidského osídlení je provázán vzájemnými sociálně ekonomickými vztahy obyvatel, které se propisují do hmotného prostředí, které daná společnost obývá. Tak, jako se vyvíjí sociálně ekonomické vztahy ve společnosti a její technologická vyspělost, proměňuje se také hmotná struktura lidského osídlení. Nelze se domnívat, že bychom v jednom okamžiku mohli považovat vývoj za ukončený, sídelní strukturu za uzavřenou. Původně užitečné stavební typy objektů zanikají a jsou nahrazeny novými typologiemi, původní vazby jsou nahrazeny vazbami novými.

Proměna struktury sídel, včetně souvislostí způsobující jednotlivé změny, jsou zásadním tématem této disertační práce. Původní vymezení okruhu problému znělo:

Pluralismus postmoderního období, globalizace a cíle udržitelného rozvoje kladou na uspořádání našich měst, venkovského osídlení a krajiny nové požadavky. Vyhoví naše sídla a jejich základní tradiční skladebné prvky i potřebám blízké budoucnosti?

Jak však bylo výše popsáno, princip reakce sídelní struktury na nové požadavky je spíše vývojem nových stavebních druhů a jejich vazeb, než zvládání nových požadavků za pomoci stávající struktury.

„Lidé, kteří se města představují prostě jako rozrostlá městečka, věří v teorii „preformace“ rozvoje měst, tedy zvětšování toho, co již existuje. Já spíš zastávám „epigenetickou“ teorii měst:

2 KOOHLAAS, Reem. Co se stalo urbanismu. ERA21. 2011, č. 5, s. 20-21. ISSN 1801-089X

3 GOJDA, Martin. Archeologie krajiny. Praha: Academia, 2000, s. 158. ISBN 80-200-0780-6

představu, že město se rozvíjí v procesu postupné diverzifikace a diferenciaci hospodářství, jež začíná z mála nebo jen původní vývozní prací a jejími dodavateli. Pokud mám pravdu, města se svým procesem růstu radikálně liší od nerozvíjejících se městeček a vesnic, a to i když jsou stále stejně malá.“⁴

Je tedy otázkou, zdali můžeme definovat tradiční formy jejich uspořádání, když společenský vývoj naopak přináší vznik nových forem uspořádání a vazeb. V Evropě, kde většina měst má ve svém středu historické jádro, může dojít k domněnce, že právě historické jádro je oním tradičním uspořádáním. To je však odkazem středověkého a novověkého vývoje měst, kdy města byla formována tehdejšími požadavky. S nástupem průmyslové revoluce se však společenské požadavky proměnily a s nimi i budované nové části sídel.

„Města se stala významnými dominantami středověké krajiny svými hradbami, chrámovými věžemi i typickou gotickou parcelací pozemků okolo náměstí, ... Tento charakter si města udržují i v novověku, teprve na jeho konci se díky potřebě rozšiřovat městskou plochu kvůli expanzi průmyslu typický charakter evropského středověkého města navždy mění.“⁵

Další etapy historického vývoje přinesly další požadavky, a i v současnosti nemůžeme vývoj sídelní struktury považovat za ukončený. I z hlediska biologické terminologie je klimax -finální stádium vývoje společenstva - pouze teoretickým pojmem. Sociálně-ekonomicko-technologický rozvoj společnosti nadále pokračuje a s ním pokračuje proměna struktury sídel.

Tuto proměnu zásadně určuje proces specializace a proměna akčního rádia.

2.2 SPECIALIZACE

Směna zboží, dělba práce a specializace jsou základními předpoklady pro vytvoření městské společnosti. S nimi je spojen přechod od soběstačnosti ke vzájemné závislosti a zároveň vytvoření předpokladů pro ekonomicky prosperující prostředí.

4 JACOBS, Jane. *Ekonomie měst*. Brno: Mox nox s.r.o., 2012, s. 104. ISBN 978-80-905064-1-1

5 GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia, 2000, s. 158. ISBN 80-200-0780-6

„Lidstvo učinilo geniální objev, když si jeho jednotliví členové začali dělit práci. Specializace umožnila soustředit se na omezenou činnost a opakováním ji neustále zlepšovat.“⁶

Samotná podstata specializace se dá popsat jako vzájemná spolupráce, vedoucí k vyšší efektivitě a s tím související zvyšující se produkci a spotřebou komodit.

Postupným vývojem společnosti jsme se dostali až do bodu, kdy za námi odvedenou, úzce zaměřenou a jednostranně specializovanou, práci, máme možnost spotřebovávat široké spektrum práce ostatních lidí. Můžeme tak za osm hodin strávených v našich kancelářích nebo pracovištích užívat práce lékařů, vědců, zemědělců, techniků, horníků, učitelů, vývojářů, prodavačů, pečovatелů a mnoha dalších. Je to charakteristický rys moderního života, sama definice vysoké životní úrovně: rozmanitá spotřeba, zjednodušená produkce.

„Dostupnost čehokoli, co by člověk mohl chtít nebo potřebovat, se 200 let rapidně zvyšuje, pomaleji již dobře deset tisíc let. I když započítáme stamiliony lidí, které dosud žijí v největší bídě, má dnešní generace lidí přístup k takovému množství kalorií, wattů, gigabytů, megahertzů, tun zemědělských výnosů na hektar, kilometrů ujetých na jeden litr, mil proletěných v letadlech jako žádná jiná.“⁷

Růst produkce a konkurence na trhu a nové technologie, technologické postupy a procesy vyžadující racionální a účelná řešení s přehlednou logistikou provozů. Každodenně využívané spotřební zboží dosáhlo tak vysoké technologické úrovně, že již není možné jeho spotřebu saturovat jednoduchou výrobou v dílně městského domu. Tím se postupně produkce a spotřeba od sebe čím dál více vzdalují, až se z původně lokální produkce a lokální spotřeby stává produkce a spotřeba globální.

Specializací a dělbou práce se zabývá již Platon ve své Ústavě:

"Nuže, tázal jsem se, jak stačí obec tolik toho obhospodařovati? Jistě ne jinak, než bude-li jeden rolníkem, druhý stavitelem, třetí tkalcem. ... Jest tedy, Adeimante, třeba více občanů než čtyř

6 SOBOTA, Jiří. Zítřka bude líp. Respekt. 2014, č. 2, s. 57. ISSN 0862-6545

7 RIDLEY, Matt. Racionální optimista. O evoluci prosperity. Praha: Dokořán, 2013, s. 22. ISBN 978-80-7363-525-1

k opatřování těch věcí, o kterých jsme mluvili. Neboť rolník si patrně nevyrobí sám pluhu, má-li být dobrý, ani motyky ani ostatních hospodářských nástrojů. Podobně ani stavitel, neboť i ten má mnoho potřeb. Právě tak tkadlec a švec, či ne?⁸

Se specializací také souvisí fenomén posilování silných stránek. Původní lokální produkce byla závislá na svém lokálním trhu a zákazník tak měl na výběr pouze z omezeného množství produktů. Díky specializaci a efektivní produkci se nabízené produkty stále zlepšují a díky možnostem globálního trhu se jak produkce, tak konzumace soustředí zejména na nejúspěšnější atraktivní produkty.

V současnosti se obdobně stávají atraktivním produktem regiony, města či jejich části nebo samostatné stavby. Atraktivní prostředí je nezbytné pro konkurenci na trhu, vytváří vysokou nabídku a podporuje masivní konzumaci. Také tento trend vede k proměňování struktury měst, venkovského osídlení a krajiny.

2.3 PROMĚNA AKČNÍHO RÁDIA

„Technologie mění životní styl. Vynálezy 20. století, jako telefon rádio, televize, počítač, internet atp.), přinesly nové způsoby interakce. Přímá setkání na veřejných prostranstvích lze nahradit nepřímou komunikací. Aktivní účast a zážitek může být nahrazen sledováním obrazů toho, co někde jinde prožívají jiní lidé. Automobil umožnil spontánní účast na místních sociálních aktivitách nahradit jízdou za vybranými přáteli.“⁹

Zásadním vývojem prošel i způsob jakým člověk vnímá a užívá prostor sídel a krajiny. Původní závislost pouze na smyslovém vnímání a fyzické zdatnosti, tolik potřebná pro přežití v prehistorické krajině, se postupně rozšířila v závislost na rozšířeném vědomí celé společnosti. Tam, kde dříve k dosažení cíle stačila koordinace tlupy na vymezeném (a omezeném) okruhu

8 PLATÓN. *Ústava*. 3. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. Oikúmené, s. 51-52. ISBN 80-7298-024-6.

9 ŘÍMANOVÁ, Marie a Robert SEDLÁK. *INSPIRATIVNÍ PŘÍKLADY ZAHRANIČNÍCH MĚST, KTERÁ NAPLŇUJÍ VIZI UDRŽITELNÝCH SÍDEL*. In: *Udržitelná sídla: sborník příspěvků: mezinárodní workshop, 18. - 19. října 2011, Hostětín*. 1. vyd. Brno: ZO ČSOP Veronica, 2011, s. 81. ISBN 978-80-87308-16-5.

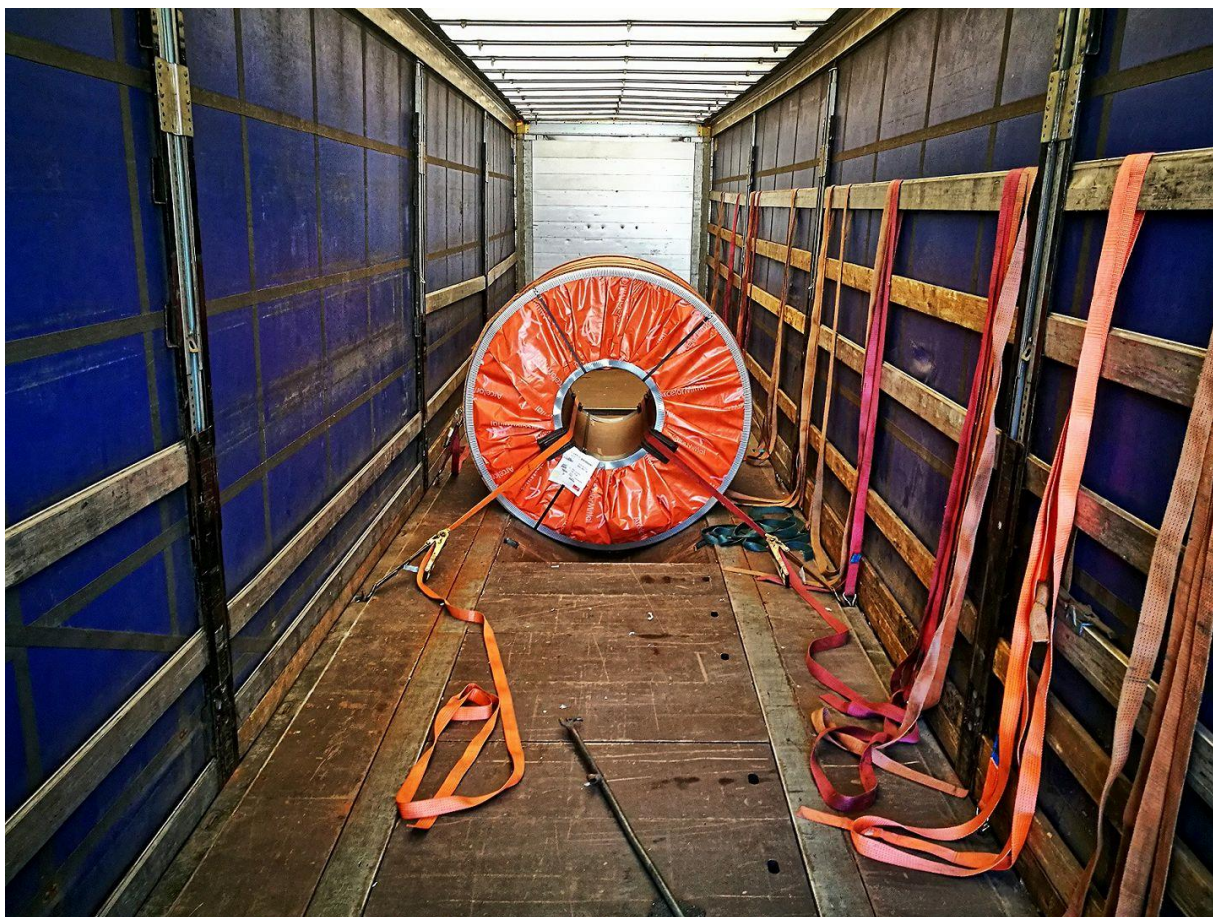
působnosti, dnes pro naše běžné užívání sídel využíváme dějů, které se právě odehrávají na druhé straně planety (případně na oběžné dráze).

Způsobů, jak rozšíření akčního rádia proměňuje sídelní strukturu je celá řada. Podstatou rozšíření akčního rádia je vývoj dopravy a vzdálené komunikace. Čím více propojení mezi různými oblastmi vznikne, tím pravděpodobněji bude docházet k jejich vzájemné komunikaci a nastavení směřování toků energie, informací, komodit z jedné oblasti do druhé.

*"V této souvislosti můžeme o městském osídlení mluvit jako o ekonomickém systému. Tento systém není uzavřenou soběstačnou lokalitou, která spotřebovává pouze lokální komodity, ale je zapojen do systému "globálního" obchodu, z kterého čerpá pro sebe užitečné komodity a zároveň nabízí prostor pro směnu zboží a prodej vlastních komodit."*¹⁰

Soudobá témata udržitelného rozvoje jsou spjata s aktuálními společensko-ekonomickými trendy. Problém kvantity, masivní konzumace, překotná urbanizace, to vše souvisí s rozšiřováním akčního rádia jedince a vede k nárůstu nejen spotřeby, ale také koloběhu komodit a lidí po celém světě, rozrůznění využití území a snižování diverzity.

¹⁰ JACOBS, Jane. *Ekonomie měst*. Brno: Mox nox s.r.o., 2012, s. 34. ISBN 978-80-905064-1-1

Obr. 1 Mezinárodní přeprava svitku.
Zdroj: Archiv autora.

3 CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE

Cílem práce je zmapovat a popsat vliv specializace a s ní spojený růst životní úrovně na strukturu měst, venkovského osídlení a krajiny a popsat reálné proměny ve vývoj typologických druhů staveb. Hlavními studovanými jevy jsou soudobé skladebné prvky a nové typologické druhy, které tvoří převážnou část nově urbanizovaných území naší městské krajiny. Pro komplexní pochopení celé problematiky je součástí práce popis vývoje skladebných prvků a typologických druhů staveb od počátků utváření měst a urbanizace krajiny, zejména od počátku průmyslové revoluce, dodnes.

Výsledná práce by měla napomoci komplexnímu pochopení vývoje a proměny měst, venkovského osídlení a krajiny, a zákonitostem spojených se specializací a růstem životní úrovně společnosti. Může být k dispozici ke správnému směřování vývoje nových strategií v rámci prostorového plánování, nové výstavby či revitalizace stávajících ploch lidského osídlení a krajiny.

Byla formulována také hypotéza:

- Specializace ovlivňuje vývoj sídelní struktury a přináší stavby nových měřítek (funkčně efektivní stavby), které vytváří nové prostorové a funkční vztahy ve městech, v krajině a venkovském osídlení.

Jako nejdůležitější cíl této práce bylo uloženo analyzovat a zhodnotit vliv specializace a koncentrace lidských činností na sídelní strukturu, prokázat, že tyto změny a potřeby stále vznikají, vznikaly i v předchozích historických vývojových etapách a jejich vliv na utváření sídel, sídelní struktury a krajiny bude i nadále zásadní.

4 METODY ZPRACOVÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE

4.1 SBĚR, ZPRACOVÁNÍ A TŘÍDĚNÍ DAT O ŘEŠENÉ PROBLEMATICE

Základním úkolem této disertační práce bylo vyhledat a zpracovat informace z nejrozličnějších nezávislých zdrojů podle předem daných kritérií. Mezi hlavní kritéria patří vztah vývoje (proměny) struktury sídel a vnějších socio-ekonomicko-technických vlivů způsobených zejména vývojem lidské společnosti. Časové období sbíraných dat nebylo omezeno – práce mapuje vliv specializace a koncentrace lidských činností na sídelní strukturu od prvních sídel až po soudobé tendence.

Práce se snaží hledat principy, kterými specializace a koncentrace proměnu sídel ovlivňují, a proto není sběr dat vázán na jedno určité místo či lokalitu, nebo přesně vymezené časové období. Spíše jsou vybírané takové příklady, které z řešené problematiky vycházejí, jsou specializací a koncentrací výrazně ovlivněny a lze na nich sledovat, jaký vliv mají na své okolí.

Informace o jednotlivých stavbách, či obecné informace o historických momentech vývoje společnosti jsou čerpány z veřejně dostupných zdrojů, zejména z internetových stránek, které jsou pro popsání sledovaných principů a souvislostí dostatečné. Doplnující informace pro práci jsou čerpány z knih věnujících se řešené problematice.

4.2 ANALYTICKÝ VÝZKUM A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Zvolené vědecké metody zkoumání a postup práce:

V oblasti teoretického vědeckého poznání budu užívat zejména analyticko-syntetické poznávací postupy a budu zkoumat souvislost mezi proměnou skladebných prvků osídlení a krajiny a funkčně provozně prostorových vztahů, které vytváří. Kdy a proč vznikají nové stavby, či stavební druhy a jaké společensko-prostorové vlivy mají na své blízké i vzdálené okolí.

Data získaná v průběhu zpracovávání jak této disertační práce, tak jejího pojednání, byla seříděna do šesti vývojových etap, které byly zvoleny záměrně zejména tak, aby kopírovala zejména i historické souvislosti ve vývoji Česka – nejstarší formy osídlení, období 18. – 19. století do roku 1918, období 1918 – 1945, období 1945 – 1989 a období od 1989 do současnosti. K těmto obdobím autor práce přiřadil ještě období vývoje Baťových závodů,

ve kterém byly principy koncentrace, specializace a rozšiřování akčního rádia aplikovány ve své čisté podobě a jejich dopad na utváření sídel je zde zřetelně čitelný.

Každá vývojová etapa je podrobněji rozepsána z hlediska vývoje společnosti, vývoje akčního rádia a sídelní struktury. Na závěr každé kapitoly jsou prezentovány příklady funkčně specializovaných staveb, na kterých jsou popsány vlivy dobře čitelné.

Pro sběr dat měla svoji důležitost i délka zpracovávání tématu disertační práce, kdy sběr informací a jejich interpretace díky časovému odstupu nabídl možnost zpětné vazby a nového pohledu na postup jejich vyhodnocení.

5 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

V poslední dekádách dochází na území ČR k masivní výstavbě skladových a výrobních objektů. České území je velmi atraktivní pro výstavbu logistických objektů a areálů, zejména díky poloze ve středu Evropy. Je křižovatkou významných komunikací, a proto sem řada nadnárodních společností stěhuje svá distribuční centra, odkud zásobují výrobky další trhy ve střední a východní Evropě.

Česká republika se také stává velmocí v počtu nákupních center. Z analýzy mezinárodní poradenské společnosti DTZ vyplývá, že Praha, Liberec a Olomouc mají v přepočtu na tisíc obyvatel víc čtvereční plochy obchodů v moderních nákupních centrech, než mají například Paříž, Mnichov nebo Londýn.

Za posledních sto let v naší krajině proběhly dvě hlavní vlny úbytku zemědělských ploch. K největším úbytkům docházelo v období padesátých až sedmdesátých let. Úbytek vznikl v důsledku záboru zemědělské půdy pro stavební činnost a pro důlní činnost. „Od roku 1927 ČR přišla o 851 tisíc hektarů, to je 22,3 procenta zemědělské půdy. Historicky nejhorší bylo období let 1976 až 1981, kdy ubývalo 37,9 hektaru denně, v letech 1981 až 1986 to bylo 25,6 hektaru. V letech 1966 až 1971 pak úbytek představoval 24,3 hektaru za den.“¹¹

Druhá vlna probíhá v posledních letech a je spojena také zejména se zábořem pozemků pro stavební činnost. „Jedním z nejzávažnějších problémů evropské krajiny je setrvalé rozrůstání zastavěných povrchů, mnohdy živelné. Rozvoj urbanizovaných území a ostatní infrastruktury zabral v období 2000-2006 v měřítku Evropy více než 686 tis. ha. Největší podíl nově urbanizovaných ploch vzniká na zemědělské půdě. V České republice bylo v letech 1990-

¹¹ FIALOVÁ, Zuzana. Úbytek půdy je stále alarmující (Zemědělec). In: Ministerstvo životního prostředí [online]. 2009 [cit. 2014-01-27].

Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/articles_091123_Zemedelec

*2000 zastavěno více než 11 tis. ha zemědělské půdy, patří však stále ke státům s nižším podílem zastavěných ploch na zemědělské půdě.*¹²

Úbytek zemědělské půdy kvůli záborům netíží pouze Českou republiku, ale i další země. „Například záboory v Německu v průměru posledních deseti let se odhadují na 130 hektarů za den, v Rakousku 35 hektarů, v Nizozemsku rovněž 35 hektarů a Švýcarsku deset hektarů za den. V České republice toto číslo představuje 14 hektarů, což je 0,12 procenta za jeden rok.“¹⁶

Proces, kterým k těmto nevratným změnám na struktuře naší krajiny dochází, bývá označován jako nerezidenční suburbanizace. Tento jev je mladší než suburbanizace rezidenční, obvykle ji ale v krátkém časovém intervalu následuje.

*„Mezi suburbanizaci nerezidenčních funkcí řadíme v nejširším pojetí vymisťování, nebo přímo novou lokalizaci aktivit sekundéru, terciéru či kvartéru. V konkrétních případech se jedná zejména o suburbanizaci maloobchodu, skladovacích kapacit, výrobních aktivit (zejména ve formě průmyslových zón) a pracovních příležitostí v administrativě, popřípadě i v sektoru kvartéru.“*¹³

Komplexní pohled na problematiku suburbanizace v České republice nabízí v podání širokého autorského kolektivu kniha Sub Urbs: krajina, sídla a lidé (2013). Kniha je věnována jevům a procesům, které se v současnosti odehrávají za městem nebo vedle města a nabízí nové perspektivy výzkumu suburbanizace s využitím pohledů různých výzkumných oborů.

K otázce suburbánního vývoje rezidenční výstavby a jeho dopadům se v knize Sídlní Kaše věnuje Pavel Hnilička (2005). Možné formy sociálně udržitelného uspořádání měst a venkovského osídlení popisuje kapitola v knize Udržitelný rozvoj území (Karel Maier a kolektiv 2012). Mezi tyto formy řadí kompaktní město, zelené a zahradní město a město

¹² *Situační zpráva ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR: Souhrn, Ministerstvo životního prostředí, 2012, str. 29. ISBN 978-80-7212-576-0*

¹³ *PTÁČEK, Pavel, Zdeněk SZCZYRBA a Petr ŠIMÁČEK. Nerezidenční suburbanizace v České republice: vývoj, příčiny a důsledky. In: OUŘEDNÍČEK, Martin, Petra ŠPAČKOVÁ a Jakub NOVÁK. Sub urbs: Krajiny, sídla a lidé. Praha: Academia, 2013, s. 82. ISBN 978-80-200-2226-4*

krátkých vzdáleností. Tyto formy se však zejména věnují obytným čtvrtím a jejich promísení se základními službami, nejsou však odpovědí na vznikající formy funkčně specializovaných staveb, které jsou podstatou nerezidenční suburbanizace.

Rem Koolhaas ve svém textu o urbanistických iluzích minulosti hovoří o současných problémech měst a urbanistické disciplíny (ERA21, 05/2011). Přesně popisuje současný komplikovaný stav komplexní spotřební společnosti, která sama svojí podstatou vytváří problémy, proti kterým následně bojuje. Jeho poznatek, že prohraná bitva s problémem kvantity a všudypřítomná urbanizace změnila samotnou městskou formu k nepoznání rezonuje v merituu celé této práce.

Otázce kvalitního městského prostředí se věnovala Jane Jacobs ve své knize *Smrt a život amerických velkoměst* (1961), na její myšlenky navázal dánský architekt Jan Gehl v knize *Život mezi budovami – užívání veřejných prostor* (1971). Tyto knihy popisují kvalitní prostředí, které je příjemné, bezpečné a atraktivní pro své uživatele. Proměnám, které s sebou přináší specializace, globalizace a zvyšující se životní úroveň se však nevěnují.

Problematiku prostorového uspořádání sídelní struktury, vysvětlit počet, velikost a rozmístění sídel, řeší teorie centrálních míst. Teorii se zabýval v roce 1933 německý geograf Walter Christaller, který navázal na práci na Johanna von Thünera, jenž se podobnou teorií zabýval již v roce 1826. Podle katedry matematiky, oddělení geomatiky Západočeské univerzity (ZČU), může být Christallerova teorie definována jako teorie, která „se zabývá problematikou prostorového systému osídlení, tedy velikosti a rozmístění sídel v sídelní struktuře především na základě ekonomických charakteristik, závislých hlavně na chování spotřebitelů a obchodníků v reálném čase.“ Podle katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Univerzity Karlovy se teorie snaží o „objasnění podstaty základních pravidelností v uspořádání a fungování sídelního systému.“¹⁴

14 *Teorie centrálních míst*. In: *Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-27].*

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_centrálních_míst

Tato teorie pracuje se základními předpoklady, jako jsou homogenita území (přírodní i socioekonomická), rovnoměrné rozmístění obyvatelstva, stejné spotřební chování obyvatel či ekonomicky racionální chování obyvatel. Přestože se jedná o idealizovaný model, jedna z jeho myšlenek částečně vysvětluje princip rozšiřování akčního rádia: *"Základem teorie je tvrzení, že malá sídla jsou schopna produkovat pouze omezený okruh zboží podle vlastních dispozic, ale jejich obyvatelé žádají sortiment mnohem rozmanitější a bohatší, k jehož obstarávání slouží zařízení v dosažitelné vzdálenosti. Čím častěji obyvatelé dané zboží (může se jednat i o služby) potřebují, tím je centrum jeho poskytování lokalizováno blíže či dále. Postupně se vytváří určité sféry vlivu ovlivněné časovou dostupností a dopravními náklady. Vznikají tak regiony s centry obsahující alespoň minimální počet obyvatel schopných uživit určité konkrétní ekonomické zařízení. Hovoříme o tzv. ekonomickém prahu efektivnosti (prahové populaci, treshold population)."*¹⁵

Chicagská sociologická škola vybuodovala směr tzv. humánní ekologie, ve kterém je město studováno jako organismus a kde probíhají tzv. přirozené procesy popisované klasickou ekologií. Probíhá segregace obyvatelstva podle jejich schopnosti zaplatit rentu pramenící z různého místa a jeho polohy ve městě. Ekonomická segregace vede k dominanci určité skupiny v daném místě. Na základě těchto mechanismů vymezovali humánní ekologové přirozené oblasti se stejnými fyzickými, ekonomickými a kulturními charakteristikami. Tento koncept byl prostorově vyjádřen Burgessem v jeho modelu koncentrických zón. Klasický Burgessův model byl modifikován např. Hoytem do podoby tzv. sektorového modelu (pracuje více s vlivem dopravy, a to zejména železniční, na koncentraci průmyslových aktivit a dále předpokládá, že funguje určitá historická setrvačnost ve struktuře města.). Harris-Ullmanův vícejaderný model zase předpokládá existenci více specializovaných okrsků (jader) na území města.¹⁶

15 Teorie centrálních míst. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_centrálních_míst

16 HUMÁNNÍ GEOGRAFIE [online]., 5 [cit. 2019-02-27].

Rozvoji měst, vzniku práce ve městech a ekonomickým vztahům města popisuje Jane Jacobs v knize *Ekonomie měst* (1969). Jedna z úvodních myšlenek knihy je polemika o vztahu vzniku měst a zemědělství, která rozporuje tradiční představu, že se nejprve vyvinulo zemědělství a teprve později města. Další, velmi podstatné myšlenky se týkají vztahu rozvoje práce ve městech a vztahu mezi prací a velikostí a růstem měst.

Tématu růstu životní úrovně a zvyšování specializace a kolektivní moudrosti lidské společnosti se věnuje Matt Ridley v knize *Racionální optimista* (2010). Ukazuje, že rozrůznění lidských činností, odborná specializace jsou základem prudkého civilizačního rozmachu lidské společnosti. Tomáš Sedláček v knize *Ekonomie dobra a zla* (2009) vypráví příběh vývoje ekonomie v souvislostech různých oborů a upozorňuje na nedostatek nedostatku současné společnosti.

Péči o krajinu, klimatické změny a na další přírodní a kulturní hodnoty se ve svých knihách – *Dýchat s ptáky* (2008), *Obraz krajiny* (2011) zaměřuje Václav Cílek. Vývoj krajiny a vznik městského osídlení z pohledu archeologa popisuje Martin Gojda v knize *Archeologie krajiny* (2000). Civilizacím a principům jejich vzestupů a pádů se věnuje v knize *Kopals a regenerace* Miroslav Bárta, Martin Kovář a kolektiv autorů (2011).

Městu a jeho proměnám se věnuje časopis *ERA21*, konkrétně v čísle 05/2010 na téma: Meze růstu města, dále v čísle 05/2011, téma: Generace měst.. Venkovu a proměnám venkovského osídlení a možnostem jeho obnovy se věnuje časopis *ERA21* v čísle 05/2013 s názvem: Až na kostru venkova.

V knize *Rukověť urbanismu* (2019) Jan Jehlík komplexně popisuje zákonitosti a principy fungování „tradičního“ sídla.

Vztah mezi specializací, vývojem společnosti a vývojem sídelní struktury není v současném stavu řešeného problému dostatečně popsán a v rámci odborného diskurzu se v podstatě nevyskytuje. Přitom je, dle autora této práce, pro pochopení širších souvislostí a zákonitostí vývoje sídelní struktury vliv specializace na vývoj společnosti a následně na vývoj sídelní struktury zcela zásadní.

Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/1431/podzim2005/Z3090/um/HGpr7www.pdf>

6 ANALYTICKÝ VÝZKUM

6.1 NEJSTARŠÍ FORMY OSÍDLENÍ

6.1.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI

*"Představme si, že bychom museli být naprosto soběstační. Každý den bychom museli časně ráno vstát a pracovat na svém přežití ze zdrojů, které si sami seženeme. Čím bychom takový den strávili? Nejnaléhavější by byly čtyři věci - potrava, palivo, ošacení a přístřeší. Takže okopat zahrádku, nakrmit prase, donést vodu z potoka, nasbírat v lese dříví, očistit něco z brambor, zapálit oheň (bez sirek), uvařit oběd, opravit střechu, nanosit kapradí na čistou podestýlku, naostřit jehlu, upříst si trochu niti, sešít s ní kůži na boty, vykoupat se v potoce, vyrobit hrnec z hlíny, chytanou a uvařit kuře k večeři. Ke čtení po večerech by nebyla ani svíčka, ani kniha. Nebyl by čas na tavení kovů, těžbu ropy nebo cestování."*¹⁷

Historie lidských sídel je vždy spojena se vzájemnou spoluprací, která zúčastněným přináší různé výhody. Forem osídlení, které historické národy a společnosti vytvářely, je nepřeberné množství, jejich popis však není předmětem této práce. Přesto je důležité si uvědomit, že i v dobách před vznikem komplexní společnosti středověkého evropského města, byla základem vývoje společnosti vzájemná směna a spolupráce. „*Specializace vedla k inovacím, protože povzbuzovala k investování času do zhotovování nástrojů k vyrábění nástrojů. To ušetřilo čas, a protože prosperitu si můžeme jednoduše definovat jako ušetřený čas, poskytlo to podobné výhody jako dělba práce. Čím více se lidé jako spotřebitelé rozrůžňovali ve svých spotřebách, čím více se specializovali jako výrobci a čím více mezi sebou směňovali, tím na tom byli lépe – což platí ve stejné míře i pro současnost a budoucnost.*“¹⁸

Společenský a technologický pokrok, který díky specializaci probíhá, dává vzniknout základním řemeslům, které se dále profesionalizují a následně standardizují. Postupně ve všech kulturách vznikají funkčně specializované nástroje a stavby, které původní lidskou práci dále zefektivňují,

17 RIDLEY, Matt. *Racionální optimista. O evoluci prosperity.* Praha: Dokořán, 2013, s. 40. ISBN 978-80-7363-525-1

18 RIDLEY, Matt. *Racionální optimista. O evoluci prosperity.* Praha: Dokořán, 2013, s. 16. ISBN 978-80-7363-525-1

či fungují pro technické, kulturní, společenské, či náboženské účely. S rostoucí komplexností vznikajících společností narůstají nároky na jejich vnitřní i vnější organizaci a tím i nové požadavky na vznikající stavby a sídelní strukturu. I zdánlivě jednoduchá sídla jako například opevněná sídliště - oppida - mají výrazné městské rysy.

*"Na oppidech je doložena intenzivní výrobní činnost. Nacházejí se zde kovářské dílny (ale chybí hutě, resp. železářské pece k výrobě železa), zpracovával se zde bronz, stříbro, zlato a sklo, vyráběla kvalitní tenkostěnná keramika. Důležitým prvkem je výroba mincí (na oppidech se často nacházejí celé depoty mincí, např. Hrazany). Dalším významným prvkem ekonomiky oppid (ostatně keltské ekonomiky vůbec) byl obchod, a to jak lokální, tak dálkový; ten je zde doložen řadou zhusta luxusních předmětů cizí provenience: z jihu bronzové nádoby (součásti servisů k pití vína), skleněné nádoby; z jihozápadu víno (doloženo zlomky vinných amfor); ze severu především jantar. Česká a moravská oppida se nacházela v širším prostoru tzv. Jantarové stezky, jedné z nejdůležitějších evropských dálkových obchodních komunikací, spojující sever Evropy s jihem. Dalšími komoditami byla tuha k výrobě keramiky a jiné suroviny, žádaným výrobním a potažmo obchodním artiklem byly kamenné žernovy k mletí obilí atd. Nejdůležitějším dokladem obchodu jsou ovšem mince z různých kovů a různých nominálních hodnot."*¹⁹

6.1.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA

*"Nejde pouze o současný globální trh, z hlediska historie měst se můžeme pochopitelně domnívat, že i v prehistorické době mohly počáteční záblesky tvůrčího městského hospodářství přežít pouze tehdy, pokud si několik městeček navzájem sloužilo jako rozšiřující se trhy."*²⁰

Aby mohla fungovat směna, díky které se jednotlivé společnosti rozvíjely, bylo pro každou společnost nezbytné rozšíření akčního rádia působnosti.

"Avšak dále jest téměř nemožno založiti obec samu v takové krajině, kde by nepotřebovala dovozu."

¹⁹ In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Oppidum>

²⁰ JACOBS, Jane. *Ekonomie měst*. Brno: Mox nox s.r.o., 2012, s. 34. ISBN 978-80-905064-1-1

Ano, nemožno.

Bude tedy zapotřebí ještě jiných lidí, kteří by ji z jiné obce dopravovali, čeho potřebuje.

Tak jest.

Ale přijede-li tam zřízenec s prázdnou, neveza nic takového, čeho potřebují ti, od kterých by si chtěli sami dovážeti své potřeby, jistě s prázdnou odejde, že ano?

Myslím.

Jest tedy třeba, aby domácí výroba netoliko dostačovala pro vlastní potřebu, nýbrž aby se také řídila co do jakosti a množství potřebami vývozu.

Ano, toho třeba jest.

Potřebujeme tedy naše obec více rolníků a ostatních řemeslníků.

Ano více.

A také ostatních zřizenců, kteří budou jednotlivé druhy zboží dovážeti a vyvážeti. To pak jsou obchodníci, že ano?

Ano.

I obchodníků tedy budeme potřebovati.

Ovšemže.

A jestliže povedeme obchod po moři, bude třeba ještě velkého množství počtu jiných lidí, znalých námořního díla.

*Ovšemže velkého počtu.*²¹

Charakter původní divoké krajiny vedl k nutnosti nalezení způsobů, jak dopravu usnadnit, neboť první pěší stezky s minimální úpravou byly značně neefektivní. Starověké civilizace vznikaly v těsné blízkosti řek, které jim následně sloužily jako významné dopravní tepny. V případě přímořských civilizací se rozvíjí i námořní doprava na krátké vzdálenosti a doprava po pobřeží. Vynález silnice, která umožnila rychlý přesun armády, materiálu, zboží a informací, stál za vznikem římského impéria.

"Dále se přistupovalo k budování základních komunikačních spojů – silnic, které sloužili především k plynulým přesunům vojsk a k transportu zboží. Po provizorních dřevohlinitých

²¹ PLATÓN. *Ústava*. 3. vyd. Praha: Oikoymenth, 2001. Oikúmené, s. 52-53. ISBN 80-7298-024-6.

*stavbách vojenských táborů začaly v provincii růst trvalé, převážně z kamene konstruované tábory legií. Kolem nich se začaly koncentrovat civilní osady s rodinami vojáků a s obchodníky. Tyto osady daly základ postupně vznikajícím městům."*²²

Časem se z římských silnic stal mohutný komunikační systém, který spolu s námořními cestami spojoval impérium rozkládající se na tisících kilometrech na třech kontinentech. Do konce 2. století n. l., tj. za dobu pěti století, vybudovali římsští inženýři na 48 500 římských mil (71,7 tisíc km) silnic. Zhruba o sto let později inventarizace císaře Diokleciána zjistila na území impéria 372 silnic o celkové délce 53 000 římských mil (více než 78,3 tisíc km).²³

Po zániku Římské říše upadá i rozvoj dopravy a dálkového obchodu, společnost se stává více agrární. Opětovný vzestup dálkového obchodu nastává cca od 10. století, kdy vznikají obchodní stezky. Tyto stezky však zdaleka nedosahují kvalit původních římských silnic, jsou obtížně schůdné a v podstatě neexistuje jejich údržba. Na našem území např. „Zlatá stezka“, soustava obchodních cest vedoucích z Pasova do Čech, po kterých se intenzivně přepravovalo zboží především od druhé poloviny 14. století do počátku 17. století.

Díky technologickému pokroku, zdokonalení navigace a stavbě nových typů lodí nastává v 15. století velký zlom v námořní dopravě a vznikají tak podmínky pro celosvětový obchod.

6.1.3 SÍDELNÍ STRUKTURA

*"Mladší dobou kamennou čili neolitem (ve střední Evropě asi 5300 - 4300 př. n. l.) počínaje byl nastartován proces nenávratných změn přirozené krajiny."*²⁴

Historie utváření struktur lidských osídlení začíná osídlením místa, koncentrací dějů v prostoru, jejich opakováním, uměním využívat dané místní zdroje, komunikací uvnitř i navenek. S postupující vyspělostí, pokračující specializací a technickou vyspělostí vznikají různé

22 GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia, 2000, s. 185. ISBN 80-200-0780-6

23 In: *Wikipedia: the free encyclopedia [online]*. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Římské_silnice

24 GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia, 2000, s. 178. ISBN 80-200-0780-6

stavební typy, oddělujíc se funkce. Vznikají chrámové okrsky, pohřební svatyně, shromaždiště, divadla, závodiště, zásobárny, skladiště, obytné domy, dílny a mnoho dalších typů.

*"Existovaly však společné rysy všech těchto měst, které se dají nazvat přenosem civilizačního typu, ... Těmito typy jsou akropole, místo kultu, kde dochází ke spojení božského s lidským, svatá cesta náboženských procesí, agora, centrum civilního občanského života a hradby, vymežující okres, místo pod božskou ochranou."*²⁵

Obdobně, jako se přenášel v období tzv. velké kolonizace civilizační typus řeckých sídel, přinesl do původní krajiny nové principy rozmach Římské říše. Územní rozšiřování římského impéria a zakládání nových provincií se dělo podle jasně daných pravidel. Samotné vojenské tábory, castra, byly stavěny podle stejného schématu - čtyřhranné se dvěma hlavními cestami, které se ve středu protínaly. Na konci těchto cest se nacházely vstupní brány. V místě křížení se nacházelo forum a hlavní budovy velení. Pokud se jednalo o trvalý tábor, nacházely se zde budovy stájí, lazaret, lázně, latríny, dílny a sklady. V okolí stálých táborů následně vznikaly osady, ve kterých žil podpůrný personál legie, řemeslníci, obchodníci apod.

*"V oblastech, které se Římané rozhodli natrvalo obsadit, začali záhy po stabilizaci poměrů přetvářet pravěkou krajinu na krajinu strukturovanou. ... Tento smysl pro geometrické dělení půdního fondu měl praktické důvody: jednak bylo efektivní hospodaření s půdou nezbytné pro plynulé zásobování armády a provinčních úředníků, jednak měl stát z každého hektaru půdy příjem v podobě daní."*²⁶

Z vojenských táborů a přidružených osad často vznikala sídliště, která se stávala hospodářskými a správními centry svých oblastí a ze kterých se postupem času stala významná města. Řím, hlavní město říše, byl správním sídlem oblasti o obrovské rozloze, centrum tehdejšího světa s obrovským akčním rádiem. Počet obyvatel v císařském období na přelomu letopočtu přesahoval jeden milion a v rámci jeho sídelní struktury vznikalo velké množství funkčně

25 SUCHÁNEK, Radek. *Vztah města a krajiny [PDF]*. Brno, 2009, str. 14-15 [cit. 2018-05-23].
Dizertační práce. VUT FA. Vedoucí práce Ing. arch. Hana Ryšavá, Csc.

26 GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia, 2000, s. 184. ISBN 80-200-0780-6

specializovaných staveb. Po pádu římského impéria však počet obyvatel klesl na minimum a následujících tisíc let stagnuje.

Mezi další hlavní prvky sídelního uspořádání krajiny evropského pravěku a rané historie patří hradiště a oppida. Nacházejí se na většině evropského území. Jejich hlavním charakteristickým znakem je opevnění v podobě příkopu s tělesem hradby a jsou často budována na vyvýšených místech.

"Skutečně silně opevněná hradiska zaujímající často značně rozsáhlou plochu se budují od pozdní doby bronzové a v průběhu starší doby železné (období tzv. halštatské kultury)... Mladší doba železná (2. polovina 1. tisíciletí př. n. l.), spojovaná ve značné části střední a západní Evropy s keltskou populací, zpočátku svá sídla neopevňovala. Teprve ke konci tohoto období se začínají ve velkém počtu budovat rozsáhlá opevnění, o nichž nám podávají zprávy římstí historikové. Tato tzv. oppida ("opevněná" města) jsou prvními evropskými sídly mající charakter urbanisticky řešené vnitřní zástavby. Zdá se, že například u nás sloužila tato oppida především jako centra (dálkového, nadregionálního) obchodu"²⁷

Samostatná opevněná sídla, solitérní funkčně efektivní areály, jsou středověké hrady. Hrad fungoval jako důležitá součást obranného systému země a hospodářské sítě feudálního panství. Hrad a sním spojené město či vesnice tvořili soběstačnou ekonomickou jednotku. K hradu patřily obdělávané pozemky, plochy obecních pastvin, obory a lesy, mlýny, pekárny, pily apod. Obdobně fungovali i areály klášterů.

²⁷ GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia, 2000, s. 163 - 166. ISBN 80-200-0780-6

6.1.4. PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB

Rozsah nejstarších forem je příliš široký na to, aby šel v rámci této práce popsat a obsáhnout. Z hlediska smyslu této práce je však velice zajímavým příkladem starověký Řím, ve kterém vzniklo velké množství funkčně specializovaných staveb.

Obr. 2 Zákres funkčně specializovaných staveb starověkého Říma na podkladu soudobé ortofotomapy.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a mapy starověkého Říma

PORTICUS AEMILIA / 193 - 174 př. n. l. / ŘÍM

Jedna z největších obchodních struktur své doby, fungující jako sklad a distribuční centrum pro zboží vstupující do města přes řeku Tiberu. V době, kdy se stavba realizovala, rostl počet obyvatel Říma a rostla i potřeba obchodu a nové infrastruktury.²⁸

Samotná skladovací budova (Emporium) byla přibližně 487m dlouhá, široká 60m, celková plocha pokryla 25 000 čtverečních metrů. Vnitřní prostor skladovací haly byl tvořen sestavou 294 pilířů po sedmi řadách, pokrytých řadou překrývajících se kleneb, zajišťujících provětrání skladovacích prostor.²⁹ Budova je také zajímavá díky prvnímu rozsáhlému použití betonu. Se skladovacím objektem souvisely také další stavby, které usnadňovaly vykládku a přerozdělování dováženého zboží a potravin.

*Obr. 3 Porticus Aemilia ve starověkém Římě, stavba velkého měřítka sloužící ke skladování.
Zdroj: <http://www.geoblog.it/performingroma/2009/12/resti-del-porticus-aemilia-2/>*

28 In: *Encyclopedia britannica, Inc.* [online]. 2018 [cit. 2018-05-23].

Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/ancient-Rome/The-transformation-of-Rome-and-Italy-during-the-Middle-Republic#ref298450>

29 In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Porticus_Aemilia

CASTRA PRAETORIA / 23. n.l. / ŘÍM

Funkčně specializovaná stavba koncentrující několik divizí císařských stráží do prostoru kasáren. Kasárna o rozloze 440 x 380m byla postavena těsně mimo Řím, opevněna vysokou zdí. Později byly stěny kasáren začleněny do Aurelianských zdí.³⁰

ŘÍMSKÉ KOLOSEUM / 70. - 80. n.l. / ŘÍM

Funkčně specializovaná stavba užívaná ke gladiátorským zápasům a veřejným podíváním, schopna pojmut až 50 000 sedících diváků. Pro zajištění bezproblémového provozu a průběhu her bylo třeba dalších doprovodných staveb, které byly na koloseum navázány - tréninková školy pro gladiátory, zbrojnice, nemocnice, márnice apod. Vysoká atraktivita her, spojená se společenskou prestiží, zvyšovala rozsah akčního rádia stavby. *"Dalším populárním druhem show byl lov zvířat, nebo venatio. Tato show využívala velké množství divokých šelem, většinou dovážených z Afriky a Středního Východu a zahrnovala tvory jakými byli nosorožci, hroši, sloni, žirafy, zubři, lvi, panter, levharti, medvědi, kaspičtí tygři, aligátoři, krokodýli a pštrosi."*³¹

Další stavba podobného zaměření, se nacházela jen cca 600m od kolosea. Circus Maximus, římské antické sportoviště, byl se svými rozměry 621 x 118m největším antickým cirkem, schopný pojmut až 150 000 diváků (některé prameny uvádějí až 250 000 diváků).³²

CARACALLOVY LÁZNĚ / 212 - 216 n.l. / ŘÍM

Funkčně specializovaná stavba určená, kromě osobní hygieny, také ke společensko-kulturním účelům. Stavba monumentálních rozměrů (228x116m), byla schopná pojmut až 1600 návštěvníků. Celý areál lázní byl obehnan vnějším prstencem budov o čtvercovém půdorysu

³⁰ In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Castra_Praetoria

³¹ In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Koloseum>

³² In: Ancient History Encyclopedia [online]. [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/image/1275/>

337x328m.³³ Součástí komplexu byla také obchody, sportovní stadion, knihovna a také nezbytné technické budovy. Velká cisterna na vodu byla napouštěna vodou z odbočky aquaduktu Aqua Marcia.

Na vnitřním území starověkého Říma se nacházely další 3 velké lázeňské komplexy, Trajánovy lázně (104 n.l.), Diokleciánovy lázně (298 - 306 n.l.) a Konstantinovy lázně (315). Diokleciánovy lázně byly se svojí rozlohou 13 hektarů největší, nacházely se kromě samotných lázní také tělocvičny, knihovny, umělecké galerie, divadla a zahrady.³⁴ Tyto lázně byly schopny pojmout až 3000 návštěvníků najednou. Princip specializace a efektivní koncentrace funkcí na vymezeném prostoru zde byl proveden do dokonalosti.

Obr. 4 Prostorově rozsáhlý areál římských lázní. Zdroj:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Thermae_de_trajan_gismondi_3.jpg

33 In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Caracalovy_lazne

34 In: Váš Průvodce Řím [online]. [cit. 2018-05-23].

Dostupné z: <http://www.rim.maweb.eu/piazza-della-republica-a-okoli/dioklecianovy-lazne/>

6.2 VÝVOJ SÍDEL V OBDOBÍ 18. - 19. STOLETÍ DO R. 1918

6.2.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI

S počátky průmyslové revoluce je spojena zásadní změna v prostorovém uspořádání měst i vesnických sídel a krajiny. Zemědělství se stává efektivnějším, došlo k přechodu od trojpolního systému k systému střídání plodin a šíří se nové zemědělské stroje. Dělbá práce, nové stroje, technologický vývoj a možnost realizovat nové stavby na zelené louce za hradbami měst podnítila vznik velkokapacitního průmyslu. V průběhu 18. – 19. století tak dochází k masivní urbanizaci. „*Nutnost ubytovat takto rostoucí počty obyvatel vedla k proměně starých čtvrtí ve slumy a k nekvalitní výstavbě nových domů a bytů, jejímž hlavním úkolem bylo – v souvislosti s chybějící městskou dopravou – poskytnout co nejlaciněji co nejvíce základních přístřeší v pěší vzdálenosti od výrobních center.*“ ... „*Počet obyvatel Manchesteru vzrostl během století na osminásobek, ze 75 000 v roce 1801 na 600 000 v roce 1901, zatímco v Londýně za totéž období vzrostl na šestinásobek, z jednoho milionu v roce 1801 na 6,5 milionu na přelomu století.*“³⁵

Skladebné prvky uspořádání měst se postupně rozvíjí v souladu s hospodářským, technologickým a společenským vývojem společnosti. „*Zároveň se rychle proměňovalo domácí tkalcovství, které v první polovině 18. století pomáhalo udržet hospodaření na venkově. Vynález spřádacího stroje Jenny Jamesem Hargreavesem v roce 1764 výrazně zvýšil rychlost individuálního spřádání. Stav Edmunda Cartrighta poháněný parou byl pak poprvé v roce 1784 použit i pro tovární výrobu. Tato událost nejen založila textilní výrobu jako velkokapacitní průmysl, ale bezprostředně též vedla k vynálezu mnohapatrových přádelen zajištěných proti ohni.*“³⁶

Na příkladu tkalcovství můžeme pozorovat proměnu, kterou na strukturu měst měl technologický pokrok, vynález spřádacího stroje, a nakonec i parou poháněného stavu. Drobné

35 FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura - Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 25. ISBN 80-200-1261-3

36 FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura - Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 24. ISBN 80-200-1261-3

práce, které byly prováděny domácí formou nebo formou malých či větších manufaktur ustupují a jejich místo zastupují nové stavební prvky mnohapatrových přádelen, pro které je stávající ohrazené město malé.

Postupnou proměnou prochází také společenské uspořádání. Reformy postupně probíhají ve všech evropských zemích. Osvícenské reformy Marie Terezie přináší proměnu zemské správy - od omezení zemské samosprávy přechod k centralizované správě monarchie. Státní správa byla modernizována a profesionalizována. Byly vytvořeny tereziánské katastry, soupisy půdy, domů a obyvatel. Stát podporoval podnikání, zavedl celní unii a cla na ochranu před zahraniční konkurencí. Modernizovalo se zemědělství a byly sjednoceny míry a váhy.

Reforma školství započala vydáním jednotného školního řádu pro všechny císařsko-královské země, který stanovil mimo jiné všeobecnou vzdělávací povinnost. Byla zavedena povinná školní docházka a systém škol.

6.2.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA

Největší rozvoj akčního rádia v období průmyslové probíhá díky rozvoji dopravy, zejména železnice - fenomén 19. století a skutečný symbol pokroku.

Železnice během 19. století vytvořila hustou dopravní síť, která významně zkrátila dobu cestování, usnadnila dopravu zboží a cestování a stala se katalyzátorem průmyslové revoluce. Podnítila velké rozšíření těžkého průmyslu, vytvořila předpoklad velké poptávky po železe, oceli a strojích, podpořila rozvoj jednotlivých regionů a usnadnila dostupnost velkých měst ze vzdálenějších oblastí.

První železnice s parostrojní dopravou byla uvedena do provozu v roce 1830 v Anglii a spojovala Liverpool s Manchesterem. V roce 1836 byla ve Vídni založena společnost Severní dráhy císaře Ferdinanda, za účelem výstavby tzv. Severní dráhy, na kterou bylo napojeno i město Brno. První vlak do Brna po nově vybudované dráze přijel 7. července 1839 a

v následujícím období bylo provozováno pravidelné denní spojení s Vídní. Součástí budované železniční soustavy byly také stavby nádraží, provozní objekty, depa a skladiště.³⁷

Rozvoj městské hromadné dopravy přineslo až poslední období průmyslové revoluce. V prvních fázích překotné urbanizace byla zásadní pěší doprava, a proto byly stavby pro bydlení dělníků často realizovány v pěší dostupnosti jejich továren. Majetnější obyvatelé města si mohli dovolit vlastní kočárovou dopravu a také proto si mohli svá sídla dovolit realizovat bez přímé vazby na centrum města. Městská hromadná doprava v Brně započala v roce 1869, tvořily ji vozy tažené koňmi, v roce 1900 byly zavedeny elektrické tramvaje.³⁸

Přetrvávající problémy s kvalitou cest řeší od počátku 18. století budování umělých státních silnic, tzv. císařské cesty spojující Vídeň s Prahou či Olomouc s Brnem. Často také sledovaly směr původních obchodních cest. Nevětší rozmach stavby silnic nastal za Marie Terezie a Josefa II, do poloviny 19. století vznikla hustá síť silnic po celém Rakousku.

Rozšíření komunikačního akčního rádia probíhal díky poštovníctví na českém území již od roku 1526. Spolehlivé a rychlé doručování zpráv bylo strategického významu nejen pro stát a jeho vládu, ale také bylo nezbytné pro udržování státní správy, vedení podnikání a apod. Původní jízdní kurýry nahradila železnice, která významně přispěla k rychlosti a spolehlivosti doručování. Rostoucí nároky na úřední i obchodní komunikaci přispěly k technickému pokroku a vývoji nových komunikačních zařízení, telegrafu a ke konci 19. století i telefonu.³⁹

6.2.3 SÍDELNÍ STRUKTURA

"Ohraničené město, jehož podoba se v Evropě formovala v průběhu předchozích pěti staletí, se nyní během jednoho století zcela proměnilo. Byl to důsledek působení řady dříve nebývalých

37 PELČÁK, Petr. *Historie vzniku brněnského železničního problému a jeho řešení v období 1839 – 1989* [online]. , 44 [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://europointbrno.cz/historie-brnenskeho-zeleznicniho-uzlu-1839-1989/>

38 *Historie MHD v Brně. Brněnská MHD* [online]. [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <http://www.bmhd.cz/historie/historie.php>

39 In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pošta>

technických a sociálně ekonomických sil, z nichž mnohé se poprvé objevily v Anglii v druhé polovině 18. století."⁴⁰

Od počátku průmyslové revoluce do konce 19. století můžeme sledovat rozdílný vývoj skladebných prvků městské struktury, od kompaktní, víceméně polyfunkční městské struktury, přes vilovou rezidenční výstavbu, po průmyslové stavby velkých měřítek a dělnických sídlišť, monofunkčního charakteru. Veřejný prostor se také zásadně proměňuje. Důsledkem zrušení hradební struktury chránící středověká města a díky možnosti výstavby na „zelené louce“ dochází k překotnému růstu urbanizovaného území, růstu vzdáleností, kde se poprvé začíná ve velké míře projevovat absence kvalitního veřejného prostoru. Vznikající veřejný prostor je spíše dopravním a komunikačním prostorem.

Plošné nároky průmyslových staveb, dělnických sídlišť přináší do městské krajiny nové prostorové měřítko. Parcelace je zcela odlišná od parcelace historických jader měst. Nově vznikající stavby jsou koncentrované, efektivní a mají monofunkční charakter.

V rezidenční části měst se rozvíjí jak kompaktní bloková zástavba, tak i rozvolněná výstavba, zejména v podobě kulturních staveb, paláců a rodinných vil. Nejvíce zastoupeným typologickým prvkem jsou nájemní domy a jejich skupiny, ke konci 19. století kombinované s obchodní funkcí. Dále jsou součástí kompaktní blokové zástavby paláce, pojišťovny, stavby pro vzdělání, gymnázia, učiliště, semináře, pečovatelské ústavy a další. Rozvolněný charakter mají rodinné vily a palácové stavby, zejména majitelů továren a pojišťovacích ústavů.

Díky průmyslu rostlo bohatství a tím i vliv brněnských měšťanů, kteří svou nově nabytou pozici demonstrovali po vzoru vídeňských liberálů radikální přestavbou města, která stále tvoří základ dnešní podoby Brna. *„Ohniskem přestavby se stejně jako ve Vídni stala okružní třída (Ringstrasse), na které se postupně objevily stavby spojené s nově postulovaným hodnotovým systémem liberalismu: Zemský dům (sídlo moravského zemského sněmu), technické učiliště*

40 FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura - Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 24.
ISBN 80-200-1261-3

(vzdělání), evangelický kostel (náboženská tolerance), Moravské průmyslové muzeum (podnikání), Městské divadlo (kultura).“⁴¹

6.2.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB

Vývoj během období průmyslové revoluce byl zcela zásadní a vzniká nepřehledné množství nových staveb a jejich druhů. Nově vznikající stavby spojuje reakce na společenský a technický pokrok. Většina nových staveb vzniká místech, který byla vybrána s ohledem na funkci a provoz konkrétní funkce.

Obr. 5 Obchodní dům Le bon Marché, Paříž.

Zdroj: [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Au_Bon_Marché_\(vue_générale_-_gravure\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Au_Bon_Marché_(vue_générale_-_gravure).jpg)

41 KORYČÁNEK, Rostislav. Meze urbanismu. In: Časopis HOST [online]. 07/2013 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2013/07-2013/meze-urbanismu>

První moderní obchodní dům nacházející se v Paříži. Stavba určená výhradně pro koncentrovaný prodej zboží, využívající marketingových inovací - reklamy, zábavy během nakupování, inzerce v novinách, zasílání katalogů zákazníkům apod. Postupným růstem společnosti rostla i obchodní plocha – z původních 300m² na 50 000m².⁴² Svoji atraktivitou, ať již prodávaného zboží či nabízené koncentrace zboží (zajištění širokého výběru) a atraktivního (moderního) prodejního prostředí, obchodní dům rozšiřuje akční rádius nad běžný rámec doby.

*Obr. 6 Areál továrny ve městě Guise a jednotlivé objekty Familistéry.
Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com.*

FAMILISTÉRA / 1859 - 1870 / FRANCIE, GOUISE

V průběhu 19. století nabyly různých forem i snahy průmyslu postarat se o vlastní zaměstnance - od vzorových textilních, železničních a továrních měst po návrhy utopických komun, jež byly

⁴² In: *Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Bon_Marché*

zamýšleny jako prototypy budoucího osvíceného státu.⁴³ Nový vztah práce a bydlení a s ním nový princip organizace společnosti a „městské“, funkčně efektivní struktury přináší Familistéra průmyslníka J.-P. Godina. Komplex postavený vedle továrny na kovová kamna obsahoval 3 obytné bloky, jesle a školku, divadlo, školu, veřejné lázně a prádelnu.⁴⁴ V areálu se také nacházeli nejrůznějších obchody a občerstvení, zboží bylo nakupováno za velkoobchodní ceny a prodáváno jen s minimální marží.⁴⁵

Obr. 7 Model Familistéry s továrnou v pozadí. Zdroj:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b3/Guise_plan_relief_familistere.JPG

43 FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura - Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 26. ISBN 80-200-1261-3

44 FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura - Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 27. ISBN 80-200-1261-3

45 Jean Baptiste André Godin. In: *Wikipedia: the free encyclopedia [online]*. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Andr%C3%A9_Godin

Familistéra byla opravdové město. Žila tam více než tisícovka lidí. Populaci pracujících nabízela nejen pohodlí asi tří stovek bytů, ale také na svou dobu výjimečný soubor služeb.⁴⁶ Z hlediska funkčně efektivních staveb je také zajímavá samotná Godinova továrna, která byla podstatnou vznikem Familistéry. Funkčně specializovaný areál továrny vyrábějící ocelová kamna zabíral plochu přes 13 hektarů. Kamna, která výroba produkovala, byla ve své době zcela jistě velice žádaným zbožím a akční rádius výrobků z centralizované, hromadné produkce, byl obrovský.

Obdobných továrních komplexů vzniká po celé Evropě celá řada. V roce 1861 zahájil v Bystřici pod Hostýnem Michael Thonet provoz továrny na ohýbaný nábytek. V roce 1912 měl závod 2000 zaměstnanců a vyrobil 445 000 kusů nábytku. Nejslavnější a nejprodávanějším výrobkem je židle č. 14, které se od roku 1859, kdy byla představena, prodalo po celém světě více než 80 milionů kusů.⁴⁷ Úspěch podniku měl také pozitivní vliv na rozvoj města. *"To, co udělal Tomáš Baťa pro Zlín, udělal v 19. století Michael Thonet a jeho synové pro Bystřici pod Hostýnem. Thonetové nechali postavit domy pro dělníky, vybudovat vodovodní a kanalizační síť pro celou obec, postavili nemocnici, založili tovární školu, požární sbor a financovali dokonce výstavbu železnice z Hulína do Bystřice."*⁴⁸

46 André Godin a Familistéra – sociální sídliště v druhé polovině 19. století. In: Česká Televize [online - tv pořad]. [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10317618563-architektura/211382549310006/>

47 Židle 14. In: Ton.eu [online]. [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: <https://www.ton.eu/cz/ton-produkty/detail/zidle-14-/>

48 Kde se narodila slavná židle č. 14?. In: Česko země příběhů [online]. [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: <http://www.ceskozemepribehu.cz/pribeh/205-kde-se-narodila-slavna-zidle-c-14>

Obr. 8 Areál funkčně specializovaného závodu na výrobu židlí, produkující své výrobky do celého světa. Thonet v Bystřiči pod Hostýnem.

Zdroj:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thonet_factory_in_Bystrice_pod_Hostynem_1911.jpg

SKLADIŠTĚ SEVERNÍ DRÁHY CÍSAŘE FERDINANDA / W. AST, H. FISCHER / 1894-1897 / ÚZKÁ, BRNO

Moderní patrové skladiště se dvěma úrovněmi kolejí a třemi skladištními podlažími se stalo jednou z nejpozoruhodnějších průmyslových staveb své doby. Sloužilo zejména jako překladiště zámořského zboží.⁴⁹ V principu se jedná o stavbu plnící jednu hlavní funkci, která je logicky umístěná v blízkosti hlavního dopravního uzlu. Pomáhá zásobovat rostoucí velkoměsto zbožím z celého světa, zejména z Ameriky, jedná se tedy o stavbu s globálním akčním rádiem.

ÚSTŘEDNÍ MĚSTSKÉ JATKY / O. BURGHART, F. ABT / 1897-1899 / MASNÁ, BRNO

„Nový, mnohem větší komplex byl v devadesátých letech založen až za náspem železniční tratě mezi prodlouženou Masnou ulicí a řekou. V přední části postavil provádějící stavitel Franz Ruschka několik administrativních objektů, za nimi vyrostla jateční hala, podél Masné ulice

⁴⁹ ZAPLETAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815 – 1915, průvodce*. Brno: Obecní dům Brno, 2006, s. 121. ISBN 80-239-7745-8

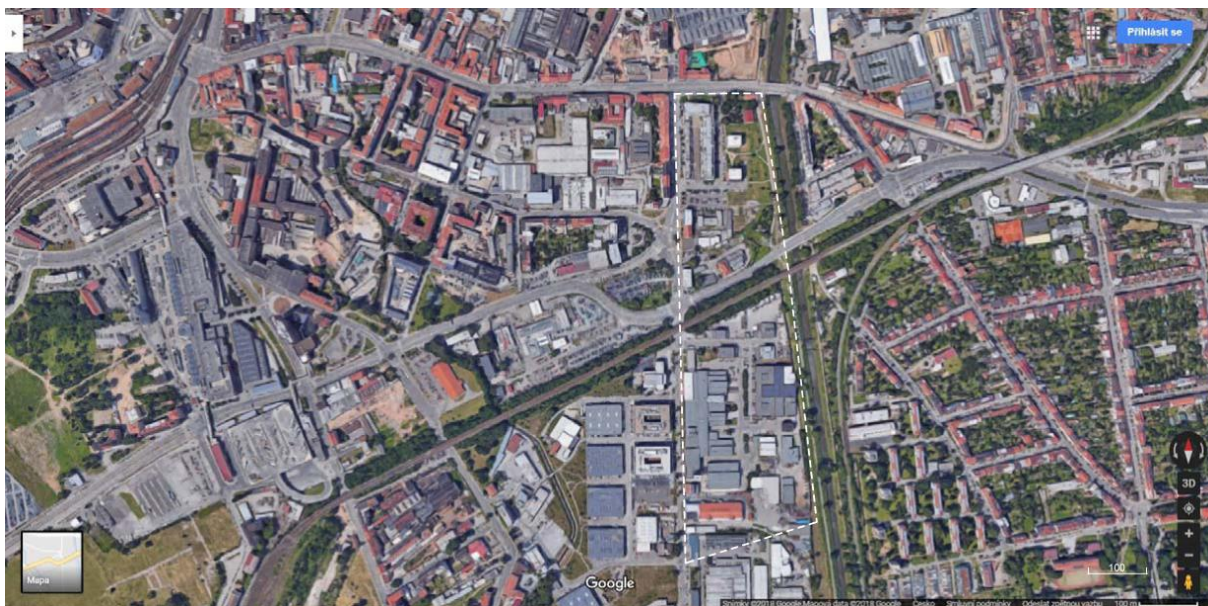
objekty porážky se stájemi, blíž k řece krytá tržnice, areál uzavřela od jihu kafilerie s kontumačními stájemi, a úplně na konci bylo volné prostranství koňského a obilního trhu. Postupnými přístavbami se areál zvětšil až na 32 ha s dvaceti velkými objekty. Na opačné straně ulice vyrostly v roce 1916 mrazírny, spojené s jatečním areálem nadzemním koridorem a v letech 1924-1926 masná burza s velkým sálem a restaurací – dílo Bohuslava Fuchse.“⁵⁰

Příklad jatečního areálu na Masné ulici v Brně ukazuje, jak rychle a jak moc se struktura měst začala měnit po uvolnění jejich hradebního okruhu. Zásobování městského obyvatelstva čerstvým masem vyžadovalo propracovanou logistiku jatečního provozu, a tak možnost výstavby specializovaného areálu mimo kompaktní městskou strukturu, po oficiálním zrušení uzavřeného města, na sebe nenechala dlouho čekat.

"Dominantním objektem první fáze výstavby je jateční hala, která mohla na ploše 5000m² pojmut kromě tržnice také stáje pro 700 kusů dobytka i sklady sena a slámy.“⁵¹

50 ZAPLETAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815 – 1915, průvodce*. Brno: Obecní dům Brno, 2006, s. 123. ISBN 80-239-7745-8

51 ZAPLETAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815 – 1915, průvodce*. Brno: Obecní dům Brno, 2006, s. 123. ISBN 80-239-7745-8

Obr. 9 Rozloha areálu brněnských jatek okolo roku 1906. Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a katastrálního plánu Brna z roku 1906.

V popisu postupné výstavby komplexu jatek si můžeme povšimnout, že se zde nepočítalo se stavbami pro bydlení, areál tak byl nerezidenční, což je z povahy jeho provozu pochopitelné. Dochází zde k oddělení staveb pro práci a pro bydlení. Díky velké koncentraci práce byla jatka největším dodavatelem masných polotovarů, můžeme tak předpokládat, že jejich výrobky byly levné, a tak se stala velkou konkurencí pro stávající městské řezníky.

"Před první světovou válkou tady mělo být pro město se 130 000 obyvateli ročně poraženo a různě zpracováno přes sto tisíc kusů zvěře."⁵²

Za povšimnutí také stojí, že celkový areál měl za pár let své existence rozlohu 32 ha, zatímco celé historické jádro města Brna měla rozlohu jen o něco málo větší, přibližně 42 ha.

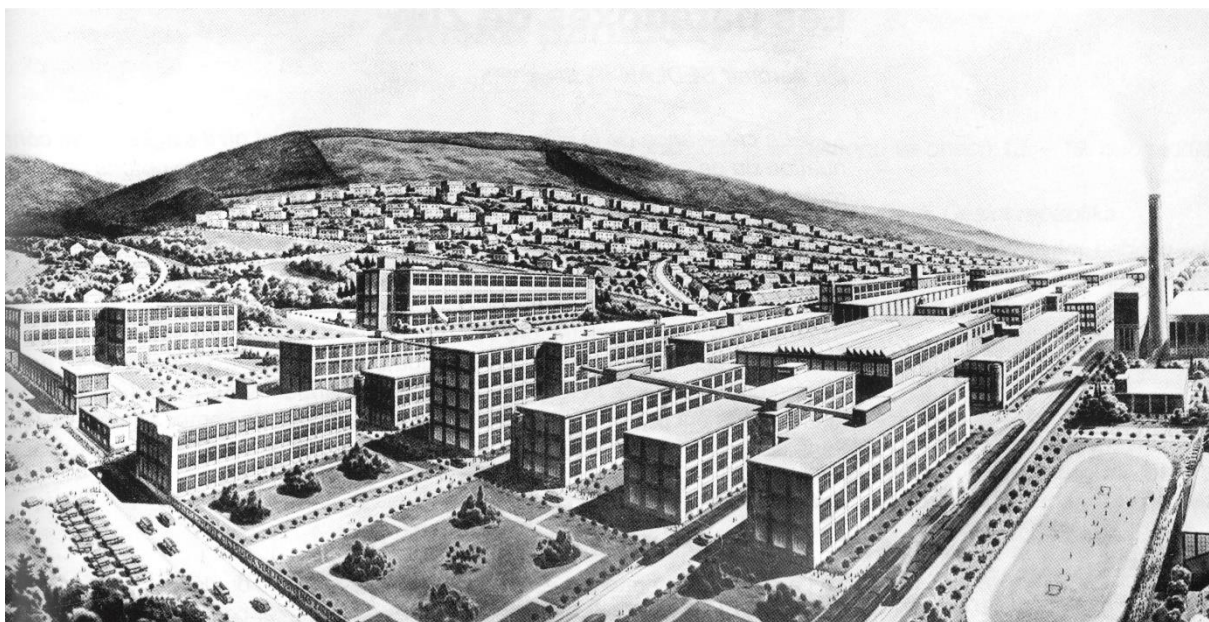
⁵² ZAPLETAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815 – 1915, průvodce*. Brno: Obecní dům Brno, 2006, s. 123. ISBN 80-239-7745-8

Pětipatrový objekt s dvěma vnitřními dvory byl postaven na místě bývalých jezuitských kasáren přímo na nově vzniklé brněnské okružní třídě.⁵³ Uvolněný pozemek dovolil situovat stavbu velkého měřítka, sloužící jedné hlavní funkci. Tam, kde v okolí stojí původní bloková historická zástavba skládající se z několika různých domů, je realizován objekt, který svojí rozlohou tvoří celý městský blok. Stavba neobsahuje žádné další městotvorné prvky, má jen minimum vstupů, její koncepce plně odpovídá požadované funkci.

⁵³ ZAPLETAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815 – 1915, průvodce*. Brno: Obecní dům Brno, 2006, s. 182. ISBN 80-239-7745-8

6.3 VÝVOJ SÍDEL – FENOMÉN BAŤA

6.3.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI

Obr. 10 Továrna na obuv a kůže T. & A. Baťa ve Zlíně.

Zdroj: <https://www.galeriezlín.cz/cs/program/vznik-a-vyvoj-tovarniho-arealu-firmy-bata.html>

„Úspěch baťovek byl takový, že již během tří let začíná Baťa ve Zlíně stavět svoji první továrnu, která měla ještě zefektivnit výrobu obuvi. Nechává do ní dovézt nejmodernější stroje a narůstá též počet zaměstnanců. Ještě v roce 1900 jejich počet překoná stovku.“⁵⁴

Tomáš Baťa, jeho Zlín a všechny ostatní "Zlíny" po celém světě jsou názornou ukázkou podstaty vlivu specializace na strukturu sídel, venkovského osídlení a krajiny. Dochází také k maximálnímu rozšíření akčního rádia, které je dalším sledovaným jevem této práce. Proto je zařazení této zcela výjimečné epochy dějin nejen české ekonomie, architektury, urbanismu, metody řízení práce a všech ostatních odvětví, která ve Zlíně zažila svůj vývoj, do této práce

54 Průmysl za první republiky mezi léty 1918 - 1938: (Škoda, Kolbeň, Baťa). In: P. K. Modeling and history web [online]. 2009 [cit. 2014-02-02].

Dostupné z: http://www.pkmodely.estranky.cz/clanky/referaty-a-recenze--i-s-ww2-tematikou-/prumysl-za-prvni-republiky-mezi-lety-1918---1938-_skoda_-kolben_-bata_.html

nezbytné - více než kde jinde zde platí zákonitost vývoje specializace - zjednodušená produkce, rozmanitá spotřeba.

Z původní průměrné rychlosti výroby obuvi ševcem, kdy výroba kožené boty trvala až čtyři dny, se rychlost výroby znásobila 40x na 3000 ks obuvi vyrobené závodem se 300 zaměstnanci.⁵⁵ Takto velké množství výrobků si žádá fungující logistiku a nové marketingové prodejní strategie. *"Nové metody výroby a managementu, zahrnující komplexní systém prosazování osobní zodpovědnosti a vlastní iniciativy zaměstnanců si Baťa přivezl ze svých cest po Spojených státech (1904–1905, 1911 a 1920).²⁰² Produkci obuvi rozdělil do malých jednotek a jednotlivé výrobní procedury optimalizoval tak, aby mohly být integrovány do sekvencí montážní linky. Racionalizace zahrnovala také neustálou kontrolu, monitorování a systematické plánování každého pohybu dělníka."*⁵⁶

⁵⁵ Tomáš Baťa, životopis. In: Osobnosti.cz [online]. [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: <http://zivotopis.financnici.cz/tomas-bata.php>

⁵⁶ BŘEZOVSKÁ, Markéta. Model střídá model – Transformace Baťova průmyslového města Batanagar v Indii. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, str. 46. Vedoucí dizertační práce doc. Ing. arch. Karel Havliš.

Obr. 11 Zjednodušená produkce v baťových závodech - šicí, obuvnická dílna.
 Zdroj: <http://www.staryzlin.cz/batovy-zavody-zlin.php>

To vše s sebou přináší vznik nových stavebních typologií, nový přístup k plánování města, organizace jeho provozu a také principu fungování společnosti.

Na příkladu města Zlín můžeme pozorovat, jakým způsobem právě specializace, efektivní způsob práce a koncentrace jdou ruku v ruce s ekonomickým růstem, zvyšují životní úroveň a zároveň transformují městskou strukturu.

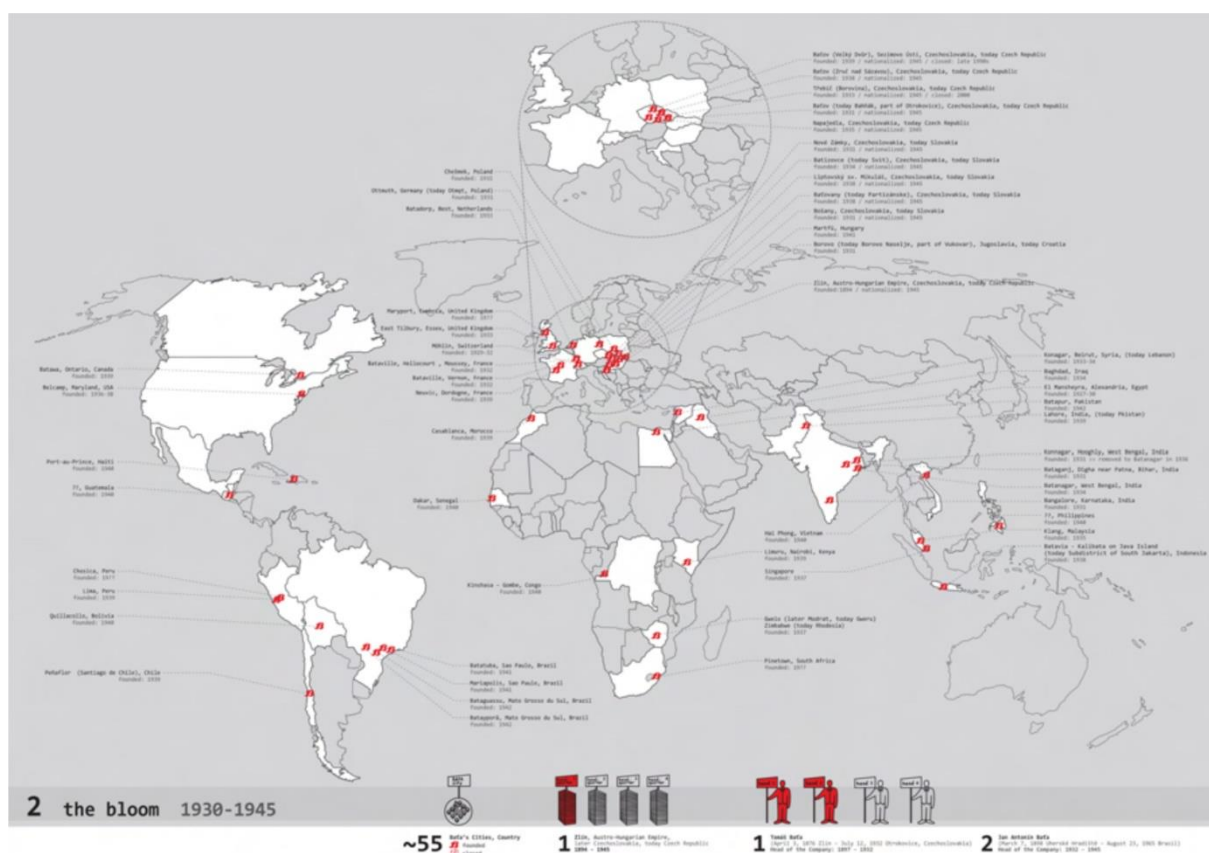
6.3.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA

Éra Tomáše Bati nepřinesla zásadně nové principy, které by vedly k rozšiřování akčního rádia, spíše naprosto brilantně využil všech soudobých možností k tomu, aby vytvořil, udržel a rozšířil své podnikání a výrobky do celého světa. Vznik a rozmach Baťova impéria vzniká v ideálním období. Rozvoj hromadné výroby, strojů pomáhající s výrobou, snadné a rychlé dopravy, nástrojů marketingu ideálně rezonuje s podstatou a principem Baťova podnikání.

Centralizovaná produkce velkého množství výrobků zde neslouží k pokrytí poptávky daného města, či regionu, ale slouží k saturaci poptávky po levné obuvi po rakouské monarchii

a následně také po celém světě. K zajištění odbytu výrobků bylo nezbytné dokonalé napojení na dopravní infrastrukturu, která byla stejně tak nezbytná pro zásobování města, jeho obyvatel a v neposlední řadě výrobních závodů. Lokální produkce zde má globální charakter i dopady. Produktem firmy Baťa nebyla jen samotná obuv a výrobky s ní související, ale také se stává produktem samotné baťovo město, které Baťa exportuje a staví na 75 místech po celém světě.

*"U všech Baťových satelitů se objevuje stejná strategie osídlení: umístění nedaleko velkého, často hlavního města (kvůli kontaktům se světem, nákupu surovin a prodeji zboží), v dopravně dobře napojených regionech, nejlépe s trojicí zavedené infrastruktury – silnice, železnice a řeky."*⁵⁷

Obr. 12 Mapa rozmístění baťových měst po světě. Zdroj: BŘEZOVSKÁ, Markéta. Model střídá model – Transformace Baťova průmyslového města Batanagar v Indii, str. 24.

57 BŘEZOVSKÁ, Markéta. Model střídá model – Transformace Baťova průmyslového města Batanagar v Indii. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, str. 52. Vedoucí dizertační práce doc. Ing. arch. Karel Havliš.

6.3.3 SÍDELNÍ STRUKTURA

Tomáš Baťa stvořil nový druh městské struktury, nový druh prostorově funkčního uspořádání města.

*"Původní rozhodnutí o rozvoji města bylo založeno čistě na ekonomických premisách, brzy však byla architektonická moderna vědomě integrována do firemní filosofie. Vedení firmy přesto nikdy nezapomínalo na své hlavní principy produktivní ekonomie a úspornosti: unifikaci, typizaci a standardizaci výstavby."*⁵⁸

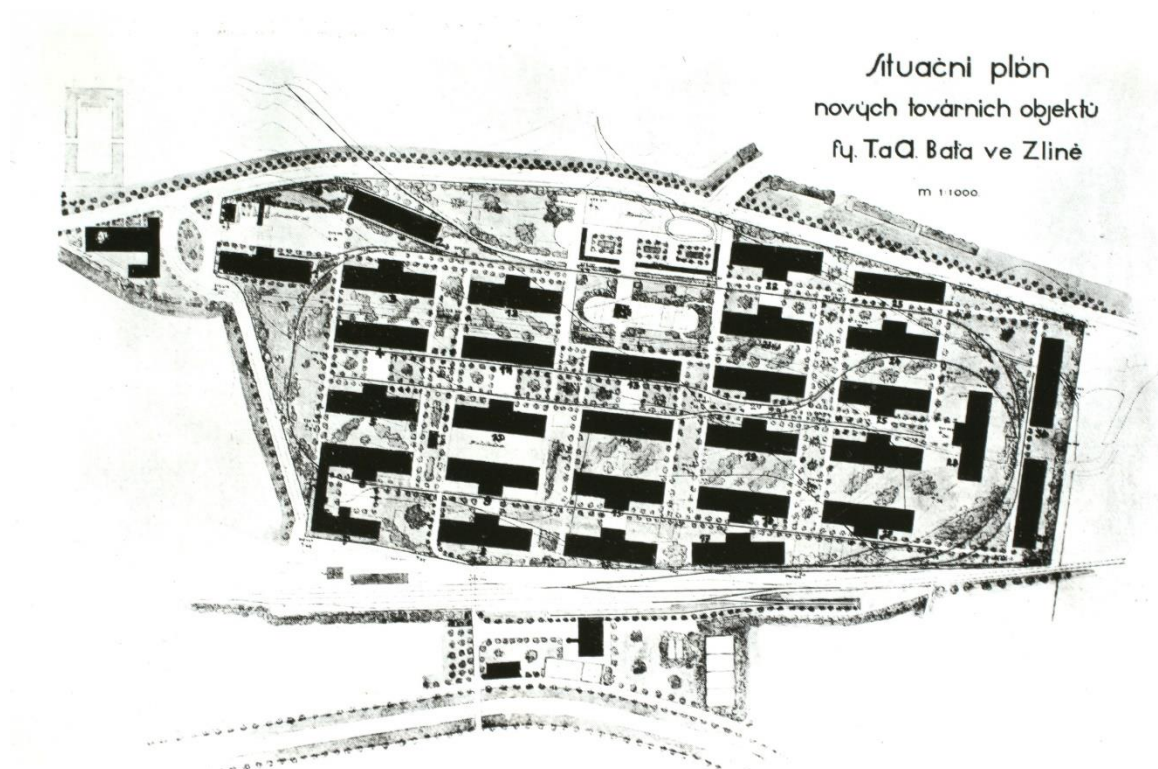
Po prvním úspěchu levných plátěných bot nechává stavět svoji první továrnu. Nezbytnost rozvoje města, nebo bychom mohli spíše říci velkého Baťova konglomerátu, vedla k vytvoření samostatných, funkčně oddělených, ale provozně vzájemně spolupracujících, efektivně fungujících, částí. Vzniklé kolonie rodinných domků, dvojdomků a obytných domů jsou paralelou k efektivně fungující tovární výrobě. Vzniklá struktura je efektivní, neplýtvá prostorem, maximálně plní svoji funkci, ubytování dělníků z továrny. Všechny ostatní činnosti, které by zde mohly probíhat, jsou vyloučeny zákazem pěstování plodin, chování slepic či dobytka.

Stavby pro bydlení jsou budovány v duchu hesla specializované společnosti - zjednodušená produkce, rozmanitá spotřeba. Díky zajištění dostupnosti všeho nezbytného zboží jsou realizované domy v bytových koloniích oproštěny od všech ostatních původních funkcí, které k bydlení dříve nezbytně patřily.

Výhodou Zlína bylo, že jeho rozvoj vycházel z požadavků jednoho silného investora. Podařilo se tak ve spolupráci se špičkovými architekty vybudovat hodnotné městské prostředí, které díky v té době ještě neexistující individuální automobilové dopravě, mělo příjemný, lidský charakter

⁵⁸ BŘEZOVSKÁ, Markéta. *Model střídá model – Transformace Baťova průmyslového města Batanagar v Indii*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, str. 46. Vedoucí dizertační práce doc. Ing. arch. Karel Havliš.

založený na pěší dostupnosti. „*Ekonomický vzestup firmy s sebou nese i Baťovy další investice do výstavby ve Zlíně, kromě dalších obytných domů buduje i hotel, kino či nemocnici.*“⁵⁹

Obr. 13 Funkčně specializovaný areál hromadné výroby obuvi ve Zlíně.

Zdroj: <https://www.galeriezlín.cz/cs/program/vznik-a-vyvoj-tovarniho-arealu-firmy-bata.html>

59 Průmysl za první republiky mezi léty 1918 - 1938: (Škoda, Kolbeň, Baťa). In: P. K. Modeling and history web [online]. 2009 [cit. 2014-02-02].

Dostupné z: http://www.pkmodely.estranky.cz/clanky/referaty-a-recenze--i-s-ww2-tematikou-/prumysl-za-prvni-republiky-mezi-lety-1918---1938-_skoda_-kolben_-bata_.html

6.3.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB

BAŤOVY TOVÁRNÍ BUDOVY

Rozmach obuvnické firmy sebou přinesl potřebu výstavby nových výrobních objektů. „*Již u prvních továrních budov byl kladen důraz na to, aby stavba byla ekonomická, rychlá a umožňující flexibilní změny v procesech výroby. Tyto zásady bylo možno plnit především za podmínek standardizace a typizace výstavby.*“⁶⁰

První budova postavená v roce 1906 se jako prototyp mnohokrát opakovala až do roku 1923. Přelom nastal v roce 1924, kdy byl původní systém nahrazen novým stavebním systémem – modulem železobetonového skeletu 6,15 x 6,15m, který se nadále drobně vyvíjel. Podstata systému, systém univerzálnosti, rychlé a levné produkce, zůstává zachován. Jednotlivé budovy byly osazeny do vzájemné šachovnicové polohy, který svou univerzálností také podpořila principy Baťova systému. „*Tento standardizovaný skelet byl posléze aplikován téměř na všechny dílčí stavby ve Zlíně, realizované firmou Baťa, i v satelitech po celém světě.*“⁶¹

BAŤOVY BYTOVÉ KOLONIE

Hektický rozvoj koncentrované výroby v továrních budovách si žádal stále větší množství zaměstnanců, pro které nechal Tomáš Baťa postavit několik typizovaných malobytových kolonií. „*Na principu teorie zahradního města vyrostla nejdříve čtvrť Letná, následovala výstavba lokalit Zálešná, Podvesná, Díly, poslední obytná skupina vyrostla v Lesní čtvrti.*“⁶²

Funkčně specializované monofunkční sídliště, určené pouze k bydlení a rekreaci. Město je jinde.

60 Baťovy tovární budovy. In: *Architektura Zlín [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <http://www.architekturazlin.cz/batovy-tovarni-budovy>*

61 Baťovy tovární budovy. In: *Architektura Zlín [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <http://www.architekturazlin.cz/batovy-tovarni-budovy>*

62 Letná, 1926. In: *Zlin.eu [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/letna-1926-cl-311.html>*

6.4 VÝVOJ SÍDEL – OBDOBÍ 1918 – 1945

6.4.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI

Období první republiky probíhá ve znamení všeho nového, v naději, že lze věci dělat lépe než doposud. Vědecký, společenský i kulturní pokrok započatý během průmyslové revoluce graduje. Československo bylo hospodářsky velice úspěšné, za což vděčilo zejména prudkému rozvoji průmyslu v době Rakouska-Uherska. Převzalo 70-80% celého průmyslu, včetně výroby porcelánu a sklářských podniků, cukrovarů, přes 40% lihovarů a pivovarů, zbrojařských firem, výroby lokomotiv, automobilů a strojů, a také chemický průmysl. Počet lidí zaměstnaných v průmyslu činil 39%, v zemědělství 31%, na Slovensku, kde nebyl průmysl za Rakouska-Uherska tak rozvinutý, bylo v průmyslu zaměstnáno 17,1% obyvatel, zato v zemědělství 60,4%.⁶³

Velký vliv na celosvětový vývoj mělo období Fordismu, kterému předcházelo na přelomu století období Taylorismu. Období Taylorismu racionalizovalo a zefektivnilo jednotlivé pracovní postupy, zvýšilo specializaci dělníků i jejich vedoucích. Řízení lidských zdrojů dle Taylora znamenalo⁶⁴:

- Úloha kázně - v čele jsou řídící pracovníci kvalifikovaní k řízení a současně dělníci disciplinovaně plní příkazy
- Umisťování pracovníků dle jejich schopností na co nejužitečnější pozici
- Motivace prostřednictvím denních úkolů a s tím související zavedení úkolové mzdy
- Vysoká míra specializace pracovních výkonů, což vede k menší době na zaučení, rychlé zdokonalování
- Nová profese – průmyslový inženýr, který rozhoduje o členění práce a umisťování zaměstnanců místo mistrů

63 První republika. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/První_republika

64 Taylorismus. In: Wikisofia [online]. [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/Taylorismus>

- Nezahrnuje místo pro tvořivost a vlastní iniciativu - lidé mají fungovat jako mechanická součást výrobního stroje

Na Taylorismus navázal Fordismus, který myšlenky Taylorismu rozvinul ve funkční proces masové výroby, která je schopna dodat na trh velký objem standardizovaných výrobků, relativně levných výrobků. „*Systém řízení průmyslové masové výroby fordismus přetrvával do období po druhé světové válce a skončil nasazováním mechanizačních a později automatizačních prvků do masové průmyslové produkce.*“⁶⁵ Principy zjednodušené produkce automaticky vedly ke zvýšení produkce, tím pádem i spotřeby.

6.4.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA

Rozvoj akčního rádia akceleruje dohromady s technickým rozvojem společnosti. Pokračující zvyšování produkce, stále více soustředěné do průmyslových center, zvyšuje poptávku po dopravě. Stále se rozšiřující železnice pomáhá dopravovat velké objemy zboží z masové produkce do vzdálených regionů i okolních států. Produkce automobilů si vyžádala rozvoj silniční sítě, umožňující efektivní dopravu za všech klimatických podmínek. Významné rozšíření akčního rádia také přinesla letecká doprava, díky které ještě před druhou světovou válkou mnoho měst postavilo letiště a po druhé světové válce se tento vývoj ještě urychlil.

Vzájemná mezinárodní i mezikontinentální spolupráce prožívá rozmach, koloběh zboží roste, místa produkce a spotřeby se oddalují, stejně jako roste poptávka po osobní dopravě.

6.4.3 SÍDELNÍ STRUKTURA

V období první republiky došlo k další výrazné proměně ve struktuře měst. Hygienicky nevyhovující městské prostředí, vysoká hustota obyvatel, dosluhující, zanedbané části historických jader a špatné bytové podmínky přinesly odezvu v podobě kritického uvažování o stávajícím způsobu stavby měst. Navíc se do koncepce nových staveb se začínají promítat inovace nejen architektonické, ale i provozní a hygienické. Postupně dochází k opuštění

65 Fordismus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Fordismus>

blokové zástavby, důraz je kladen na správné umístění a orientaci budovy, její prosvětlení, proslunění a provětrání, optimální formu odpovídající funkci.

Nově vznikající stavby jsou zejména samostatně stojící nebo pavilonového typu. „*Nejvýhodnějším zastavovacím schematem dosud jest volné řadové zastavění (Zeilen), umožňující dokonalý přístup slunce do bytů, příčné větrání místností a pohyb vzduchu mezi domovními řadami.*“⁶⁶ Vyústěním tohoto vývoje byla Athénská charta, soubor zásad „moderního urbanismu“.

Nájemní domy jako součást kompaktní blokové zástavby jsou již spíše výjimkou. Výrazně do rezidenční výstavby zasáhla hospodářská krize, její vliv a nové vlivy v městském plánování vedou k výstavbám souborů nájemních domů s minimálními byty. „*Město Brno se od roku 1919, tedy od vzniku tzv. Velkého Brna, potýkalo s neustálým nedostatkem bytů pro sociálně slabé vrstvy. Od počátku 30. let v Brně sice vyrostlo několik malobytových kolonií, zároveň se však neustále množily načerno stavěné chudinské osady s katastrofálními hygienickými podmínkami. Snaha o vyřešení tohoto celorepublikového problému vyústila v novelu stavebního zákona, která státu ukládala povinnost přispívat na výstavbu domů s minimálními byty (do 34 m²). Díky ní mohlo Brno uskutečnit rozsáhlý stavební program - 1 000 bytů pro chudé.*“⁶⁷

Početnou skupinou nerezidenční výstavby byly stavby občanské vybavenosti, léčebné ústavy, sanatoria, nemocnice, školy. Dále městské lázně, hotely, církevní stavby, městské, poštovní a penzijní úřady a mnoho dalších. Nemocniční stavby se s postupujícím vývojem medicíny vyvíjejí a stávají se specializovanými stavbami s efektivním provozem. Brněnský architekt

⁶⁶ Minimální byt a kolektivní dům. In: TEIGE, Karel. Archiweb.cz [online]. 1930-1931 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2952&type=17>

⁶⁷ LV. Nájemní domy s malými byty 1936 - 1937. In: Brněnský architektonický manuál [online]. 2009 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c369-najemni-domys-malymi-byty?filter=code>

Bedřich Rozehnal (1912 – 1984), se jako jeden z mála tvůrců 20. století specializoval na nemocniční architekturu a zásadním způsobem změnil standard nemocničního prostředí.⁶⁸

Průmyslové plochy zůstávají z větší části ve své původní poloze z období průmyslové revoluce, dochází spíše k technologickým a provozním změnám a k větší efektivitě výroby. Obecně bylo období po první světové válce obdobím velkého nadšení z rozmachu možností techniky, což dokládají také v té době vznikající umělecké směry (futurismu, konstruktivismus). Nadšení pro průmyslové produkty není cizí ani funkcionalistům. Vznikají nové stavby technické infrastruktury, dopravní stavby, provozní budovy elektrických drah, vodárenské stavby a další.

Rozšiřování měst do krajiny není za první republiky tak rozsáhlé, jako během období průmyslové revoluce. Můžeme spíše pozorovat zahušťování a doplňování ploch městské zástavby. Přestože se z velké části opouští bloková zástavba období 19. století, dopad na veřejný prostor není nijak zásadní. Díky zahušťování městské struktury a vysoké architektonické kvalitě prvorepublikové výstavby a vhodné lokaci nových obytných staveb, vznikají v okolí rezidenční výstavby kvalitní prostory městského charakteru.

68 Bedřich Rozehnal. In: *Institut plánování rozvoje, Praha* [online]. 2013 [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.iprpraha.cz/cs/clanek/669/kontakty-sal-architektu>

6.4.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB

Obr. 13 Vyznačení řešeného území v soutěži na urbanistické řešení brněnského výstaviště. Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a vítězného soutěžního návrhu

AREÁL BRNĚNSKÝCH VELETRHŮ / 1927 - 1928 - dodnes / BRNO

Funkčně specializovaný areál sloužící k mezinárodnímu setkávání za účelem efektivního rozvoje obchodu, podporu informovanosti a propagace jednotlivých zúčastněných vystavujících. Co největší akční rádius stavby je zde zcela logicky požadovaný - ať již propagace pro potencionální návštěvníky, či co největší množství atraktivních vystavujících.

Obdoby výročních trhů a obchodních výstav mají dlouhou historii, ve městě Brně se konají již od roku 1243. Od roku 1821 se v Brně konají pravidelné obchodní trhy, největší jubilejní Císařské výstavy se v roce 1888 zúčastnilo 104 000 návštěvníků, například z Vídně, Lince, Saska, Maďarska i Turecka.⁶⁹ "Hospodářský rozmach Československa po první světové válce

⁶⁹ Historie. In: Bvv.cz [online]. [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://www.bvv.cz/veletrhy-brno/spolecnost/historie/>

*však vyžadoval samostatný veletržní komplex, kde by výrobci mohli prezentovat výsledky své produkce a nabízet ji k odbytu do zahraničí."*⁷⁰

Obr. 14 Realizace areálu výstaviště na zelené louce za městem.
Zdroj: <https://www.bvv.cz/media/fotogalerie/bvv-historicke-fotografie/>

Rozhodnutí o výstavbě mezinárodního výstaviště učinili radní města Brna v roce 1923. Pro realizaci byly zakoupeny pozemky o rozloze 58 hektarů v oblasti v Pisárecké kotliny. *"Urbanisticky odpovídá nejnovějším názorům na umístění veletržního areálu. Okraj městského regionu nevhodný k obytné výstavbě, dobře komunikačně napojitelný na městskou, celostátní*

70 Výstaviště Brno 1928–2018. In: *Bam.brno.cz* [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.bam.brno.cz/stezka/22-vystaviste-brno-1928-2018>

i mezinárodní dopravu."⁷¹ Realizace areálů výstaviště započala v roce 1927 a v roce 1928 bylo výstaviště otevřeno výstavou Soudobé kultury v Československu u příležitosti 10. výročí vzniku Československé republiky, kterou vidělo celkem 2 698 000 návštěvníků.

Brno ve výstavišti o rozloze 360 000m² získalo jeden z nejvýznamnějších funkcionalistických komplexů své doby. Plocha ve výstavních pavilonech přesahovala 30 000m²⁷² Po období hospodářské krize provoz areálu výstaviště upadal, byl však vzkříšen v roce 1955, kdy vláda rozhodla o uspořádání první strojírenské výstavby. "*To je začátek druhé, mimořádně aktivní etapy rozvoje a nové výstavby nejen v areálu, ale i ve městě Brně, které tím získává zcela nový přívlastek – veletržní.*"⁷³

Funkčně efektivní stavbou obdobné specializace je budova Veletržního paláce v Praze. Palác vznikl podle návrhu architektů Josefa Fuchse a Oldřicha Tyla z architektonické soutěže; postaven byl v letech 1925 až 1928. S podlahovou plochou asi 13 500 m² byl v té době největší stavbou tohoto typu na světě.⁷⁴

MĚSTSKÉ LÁZNĚ / 1930 / BRNO

Funkčně specializovaný areál reagující na vzrůstající počet obyvatelů města Brna a zároveň na nedostatečnou funkční vybavenost bytové výstavby - absenci koupelen. "Uvědomíme-li si, že

71 Brněnské výstaviště. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/brnenske-vystaviste>

72 Brněnské výstaviště. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Brněnské_výstaviště

73 Brněnské výstaviště. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-19].

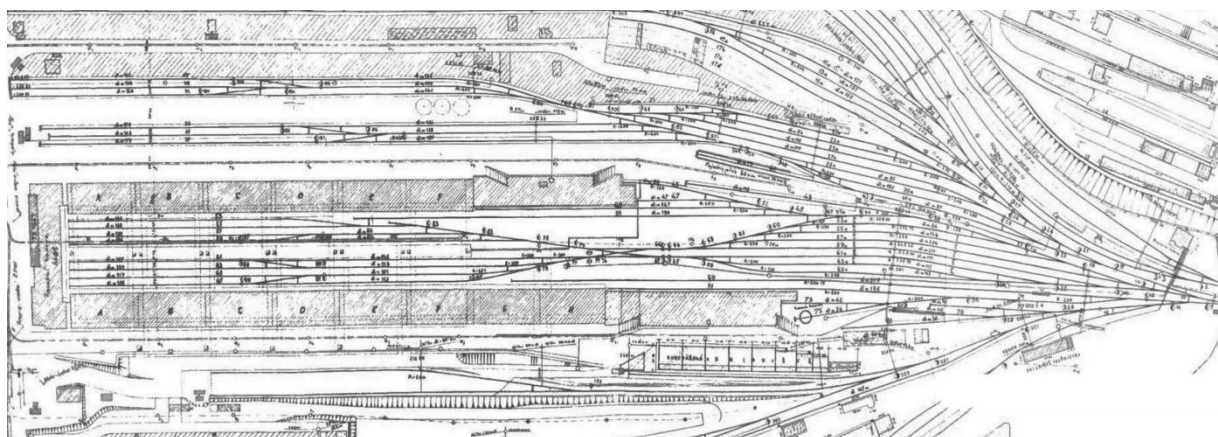
Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/brnenske-vystaviste>

74 Veletržní palác. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Veletržní_palác

z přibližného počtu 63.000 bytů bylo opatřeno v r. 1931 koupelnami pouze 17.549 bytů, tedy ani ne celá třetina bytů, ujasníme si potřebu lázní očištěných.⁷⁵

NÁKLADOVÉ NÁDRAŽÍ ŽIŽKOV / 1927 - 1936 / ŽIŽKOV, PRAHA

Funkčně specializovaná logisticko-skladovací stavba, ve své době patřila k nejmodernějším stavbám svého druhu v Evropě. Největší dochovaná funkcionalistická stavba v Praze. Důvodem realizace bylo odlehčení pražskému železničnímu uzlu a odklonění nákladních vlaků ze středu města. Velkokapacitní nádraží sloužilo nejen k rychlé překládce zboží na nákladní automobily, které zboží rozvážely dále po městě. Vyložené zboží bylo možné i krátkodobě uskladnit. Celková plocha skladišť byla 30 000m².⁷⁶

Obr. 15 Nákladové nádraží Žižkov - plán.

Zdroj: https://issuu.com/denisadeekupkova/docs/f1-dp-2017-kupkova-denisa-diplom_dk

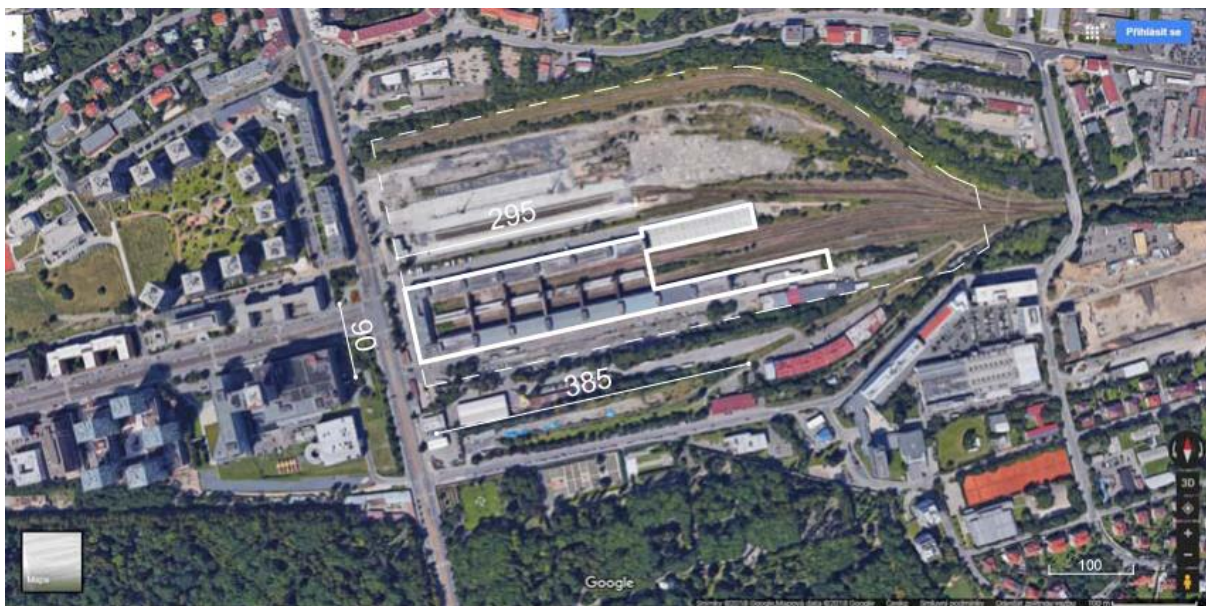
Kromě skladišť byla realizována i správní budova s kanceláři a služebními byty. Nákladové nádraží bylo v čilém provozu až do konce dvacátého století. Pokles aktivity byl zapříčiněn zejména vzrůstající kamionovou přepravou a špatnou dostupností nákladového nádraží Žižkov pro nákladní auta.⁴⁰

75 Městské lázně. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/mestske-lazne>

76 Nakladovenadrazizizkov [online]. [cit. 2018-05-23].

Dostupné z: <http://nakladovenadrazizizkov.com/cs/o-nnz>

Obr. 16 Nákladové nádraží Žižkov - plán. Moderní logistický areál pro zásobování Prahy plně fungující od roku 1936 do konce roku 201.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

6.5 VÝVOJ SÍDEL – OBDOBÍ 1945-1989

6.5.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI

V období po druhé světové válce dochází k výrazné proměně společenského řízení, územní rozvoj byl podřízen zásadám socialistického plánování a vycházel z principů centrálního plánování. „Socialistická orientace státu zejména po roce 1948 znamenala přednostní zaměření hospodářství na rozvoj energetické a hutní základny. V procesu socialistické industrializace byla vyvinována snaha vyrovnat průmyslovou úroveň jednotlivých krajů zprůmyslněním méně průmyslově rozvinutých oblastí...Kolektivizace zemědělství a přeměna našeho zemědělství na socialistickou zemědělskou velkovýrobu vedly k výrazným změnám ve struktuře a způsobu výstavby a přestavby venkovských sídel.“⁷⁷

Přestože bylo řízení našeho státu socialistické a uzavíralo se západním vlivům a technologiím, pokračujícímu tempu specializace společnosti se nevyhnul. „V důsledku pokračující urbanizace rostl podíl městského obyvatelstva (obce nad 2000 obyvatel) v ČSR, a to ze 49% v roce 1930

⁷⁷ KOUTNÝ, Jan a Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ. ANALÝZA URBANISTICKÝCH UKAZATELŮ používaných do roku 1989: VUT v Brně, s. 3. K výzkumnému projektu MMR – WD 69-07-4.

na 54% v roce 1961 a 65 % v roce 1970. ...V letech 1945—1975 bylo postaveno v ČSSR 2 082 000 nových bytů, takže v nových bytech bydlelo více než polovina všeho obyvatelstva. Počet trvale obydlených bytů byl v roce 1970 v ČSR 3 088 841. Za období 1960 - 1970 bylo postaveno a obydleno v ČSR 537 030 nových bytů, což představovalo přírůstek 17,3 % nových bytů v ČSR za 10 let.“⁷⁵

Kolektivizace a masivní urbanizace přinesla přesun velké části pracovních míst z primárního sektoru do odvětví sektoru sekundárního. „Agrozet Zetor, Zbrojovka, Královopolská strojírna, První brněnská strojírna — to jsou největší podniky, jejichž provoz měl největší dopad na koloběh života města a které v polovině šedesátých let zaměstnávaly dvě třetiny lidí pracujících v průmyslu. Jejich chodu bylo podřízeno dobudovávání městské infrastruktury, občanské vybavenosti, školek, škol a plánování městské hromadné dopravy.“⁷⁸

6.5.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA

Se zvyšující se urbanizací a proměnou politicko-hospodářských poměrů se zásadním způsobem snížila soběstačnost i dříve částečně soběstačných obyvatel menších venkovských sídel. Státem řízené hospodářství a centrální plánování, nově zakládané podniky i zvyšující se odbornost a technická vyspělost nových výrobků vedou k novému charakteru produkce a koloběhu zboží. Specifická situace uzavřeného trhu, nulová podpora svobodného podnikání a vytváření státních podniků vede k centralizaci jednotlivých druhů výroby a následné zvýšené poptávce po dopravě.

Pokusem o rovnoměrné rozvrstvení sídelní struktury a jejích dějů byla středisková soustava osídlení. Cílem bylo zajistit na celém území, za pomoci omezených investičních prostředků, přijatelnou dostupnost občanské vybavenosti a obecně vyrovnané podmínky pro život. V platnost vešla v roce 1971 a přinesla rozdělení sídel na střediska různého významu.

"První generace střediskových koncepcí se snažila naplnit zejména ideje sociální rovnosti, kladla důraz na zajištění obslužných funkcí středisek. Střediska osídlení byla rozmísťována po celé zemi tak rovnoměrně, jak to bylo možné. Zároveň se uvažovalo o redukci sídelní struktury

⁷⁸ KORYČÁNEK, Rostislav. Meze urbanismu. In: Časopis HOST [online]. 07/2013 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2013/07-2013/meze-urbanismu>

– příliš mnoho malých sídel se zdálo neúčelné a bylo velmi nákladné zajistit jejich kvalitní obsluhu. Takto koncipované strategie se dostaly do určitého střetu s ekonomickými omezeními. Rovnoměrné rozmísťování průmyslu po celé zemi – do všech středisek – bylo nevýhodné. Také se ukázalo, že přirozené spontánní procesy jsou silnější, než se předpokládalo. Druhá generace koncepcí osídlení zohledňuje poznání, že je třeba ekonomické aktivity – zejména průmyslovou výrobu – spíše koncentrovat, a tudíž je nelze rovnoměrně rozmístit.”⁷⁹

Lokální produkce navazující na lokální spotřebu je nahrazena centralizovanou produkcí s globální spotřebou (v rozsahu socialistického Československa). Stejně jako se díky rozvoji státních podniků a kolektivizace zemědělství prodlužuje vzdálenost místa produkce a místa spotřeby, díky rozvoji funkčního plánování se od sebe vzdaluje místo pro bydlení, pro práci a rekreaci.

6.5.3 SÍDELNÍ STRUKTURA

Vývoj stavebních prvků, a nakonec snad i architektonických a urbanistických koncepcí byl převratný. Ve výstavbě panelových domů byla užívána prefabrikace, projekty byly typové, montáž probíhala z jeřábové dráhy. Celý proces byl vysoce efektivní a přes všechny své zásadní nedostatky dokázal zajistit „městské“ bydlení obrovské mase obyvatelstva v novém standardu. Měřítko vznikajících staveb je diametrálně odlišné od struktury historického jádra města či bytových domů první republiky. Na sídlištích vzniká občanská vybavenost dle urbanistických ukazatelů a urbanistické ekonomie. Absenci klasických služeb v parterech domů podél ulic, které většina nově budovaných sídlišť nebyla schopna nabídnout, zde nahrazují nákupní centra. Vznikají nákupní střediska zásobovaná z výrobních závodů. Technologický pokrok přinesl stavby výzkumných ústavů, vysokých škol, kolejí, průmyslových závodů, technických staveb a mnoha dalších.

Násilná kolektivizace zemědělství, s určitou nadsázkou můžeme říct násilná specializace zemědělství přinesla zásadní poškození české rurální krajiny. Původní systém, založený

⁷⁹ *Středisková soustava osídlení – moderní utopie, nebo tradiční nástroj uspořádání prostoru?. Deník veřejné správy [online]. 2012 [cit. 2019-01-31].*

Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6544450>

na nepřeborném množství vlastníků půdy, kteří na své půdě hospodařili, byl specializací a centralizací zemědělství, scelováním menších polí do velkých, efektivních lánů, zcela zničen. Efektivní přístup zde, jako i v jiných případech, přináší ztrátu diverzity. Jednotlivé lány se stávají velkými, monofunkčními plochami určenými k intenzivnímu využití. Postupný vývoj také ukázal, že se ztrátou původní různorodosti a původního členění, přichází také potíže s půdou, která, ohrožena erozí, má stále nižší obsah živin a ztrátou druhové pestrosti (mizí původní stanoviště druhů, narušili se ekosystémy). Snaha o efektivní hospodaření vedla ke snižování množství oblastí přirozené akumulace vod, koryta řek byla regulována, napřimována, vody z krajiny byla rychleji odváděna a krajina vysoušena.

Snížení různorodosti také postihlo vesnice, které se ztrátou tradičního zdroje obživy, přišly o svůj hlavní smysl existence. Specializace samozřejmě zasáhla i ostatní země, které nebyly postiženy násilnou kolektivizací. *"Zemědělci se ztrácejí ve Francii, Německu a dalších evropských zemích, kde se zemědělství postupně zmechanizovalo a vyžaduje nyní kapitál a půjčky. Počet farem se snižuje úměrně s jejich zvyšující se rozlohou. Současný francouzský "zemědělec" má s největší pravděpodobností traktor, řídí auto, dívá se na televizi, radí se se specialisty a pozorně sleduje zemědělskou politiku společného evropského trhu. Život tohoto člověka je velice vzdálen životnímu stylu prostého obdělatele půdy v době před méně než padesáti lety. Produkce plodin pro trh měla většinou za následek snížení diverzifikace zemědělství a zemědělec, který byl dříve schopen zajistit obživu pro celou rodinu, se stal moderním zemědělcem, který pěstuje jednu plodinu a většinu jídla pro rodinu nakupuje v samoobsluze."*⁸⁰ Jak však vývoj ukázal, možnost postupného, přirozeného vývoje umožnila zachovat původní, různorodou hospodářskou krajinu a pestrout strukturu vlastníků a obdávatelů půdy, přestože úbytek počtu lidí zaměstnaných v zemědělství je postihl také.

⁸⁰ Murphy, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004, 208 - 209. *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. ISBN 978-80-86429-25-0

6.5.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB

OBYTNÁ MĚSTSKÁ ČTVRŤ - SÍDLIŠTĚ LESNÁ / V. RUDIŠ, F. ZOUNEK, M. DUFEK, L. VOLÁK, I. VESELÝ /1962 - 1970 / BRNO

Obytná městská čtvrť pro 20 000 obyvatel s 6000 byty na ploše 104 hektarů. | BRNO 144 Jedno z nejslavnějších brněnských, možná i českých sídlišť, realizovaného pro vyřešení tzv. bytového problému. Specializovaná městská struktura určená pouze pro bydlení, se zajištěnou základní vybaveností (školy, zdravotnictví, služby a obchody), byla protiváhou specializovaným průmyslovým areálům. Ohromující koncepce částečně naplňující ideály zahradního města udivovala i za hranicemi Československa. *"Díky koncentraci bytů do velkých bloků bylo možné zachovat veškeré přírodní kvality terénu, včetně zalesněného pásu Čertovy rokle."*⁸¹ Bylo mnoho představitelů zahraniční odborné veřejnosti, kteří ji chtěli vidět na vlastní oči. Některým dělal průvodce jeden z nejvýznamnějších českých architektů a urbanistů 20. století Bohuslav Fuchs: *„Několikrát jsem během stavby prošel sídlo s cizími architekty a urbanisty. Obyčejně se projevuje snaha o definici typu tohoto sídla, poněvadž se vymyká běžnému pojetí západního urbanismu.“*⁸²

Specializovaná sídelní struktura sídliště Lesná, tak jak byla navržena, se stala součástí funkčně specializovaného městského organismu, bez kterého nebyla životaschopná. I samotný způsob realizace byl spojen s maximální efektivitou a specializací lidské práce.

"Lesná byla prvním a v takovém rozsahu provázanosti celého procesu jejího vzniku možná jediným sídlištěm, jehož výstavba probíhala tzv. komplexním proudem. V praxi to znamenalo, že proudová výstavba (plynule na sebe navazující práce specializovaných čet provádějících na každém objektu jeden stavební úkon) byla aplikována nejen na bytovou výstavbu,

⁸¹ MALEČEK, Martin. SÍDLIŠTĚ LESNÁ - UNIKÁTNÍ PŘÍKLAD PANELOVÉHO OBYTNÉHO CELKU [online], str. 2. In: . [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/194109-Martin-malecek-sidliste-lesna-unikatni-priklad-paneloveho-obytneho-celku.html>

⁸² FUCHS, B.: Kritické poznámky k novému sídlu. In: ROŠTLAPIL, V. – ZOUNEK, F. (ed.): Lesná – nová obytná čtvrť města Brna: Realizace. Brno, 1969, s. 25.

*ale i na objekty občanského vybavení, vybudování inženýrských sítí a dokonce i venkovní a sadové úpravy.*⁸³

NEMOCNICE BOHUNICE / BRNO

Fakultní nemocnice Brno je dnes největší zdravotnické zařízení na Moravě. Tento komplex skládající se z několika pracovišť, která dohromady zajišťují zdravotní péči pro obyvatele Brna a Jihomoravského kraje a pro pacienty z části krajů Vysočina, Zlínského a Olomouckého. V roce 2014 bylo v nemocnici ošetřeno 1 036 358 osob a bylo zde hospitalizováno 71 736 nemocných.⁸⁴

Tento komplexní areál vznikl od dvacátých let dvacátého století, kdy potřeba výstavby nových pavilonů sirotčince a chorobince dala vzniknout novému modernímu komplexu, který vznikl ve vybrané Bohunické variantě od června 1933. „*Pro potřeby výstavby sociálních ústavů s celkovým počtem 750 lůžek vykoupilo město pozemky o celkové rozloze 138 289 m² za průměrnou cenu 10 Kč/m². Celkové náklady na realizaci moderního areálu se vyšplhaly na 14 200 000 Kč.*“⁸⁵

Další rozvoj, přerušovaný druhou světovou válkou a poválečnou situací, po všech komplikacích pokračoval realizací nové klinické nemocnice, opět ve variantě Bohunice. 11. března 1969 byl položen základní kámen, výstavba však probíhala zdlouhavě a částečně byla dokončena v roce 1989 otevřením ústředním objektem výškové budovy s 1 028 lůžky.⁸⁶

⁸³ MALEČEK, Martin. *SÍDLIŠTĚ LESNÁ - UNIKÁTNÍ PŘÍKLAD PANELOVÉHO OBYTNÉHO CELKU* [online], str. 4. In: . [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/194109-Martin-malecek-sidliste-lesna-unikatni-priklad-paneloveho-obytneho-celku.html>

⁸⁴ *Fakultní nemocnice Brno*. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Fakultní_nemocnice_Brno

⁸⁵ *Bulletin k 70. výročí založení Bohunického pracoviště fakultní nemocnice Brno*. In: *Bulletin k 70. výročí založení Bohunického pracoviště fakultní nemocnice Brno* [online]. s. 8 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/bulletin-k-70-vyroci-pmdv/f228>

⁸⁶ *Bulletin k 70. výročí založení Bohunického pracoviště fakultní nemocnice Brno*. In: *Bulletin k 70. výročí založení Bohunického pracoviště fakultní nemocnice Brno* [online]. s. 12 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/bulletin-k-70-vyroci-pmdv/f228>

DEHTOVÉ ZÁVODY / 1960 / VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ

Původní dehtové závody v Ostravě, které svojí historií sahají až do roku 1892, nebyly schopny plnit rostoucí výrobní požadavky a proto bylo 21. ledna 1960 rozhodnuto vládou Československé republiky o výstavbě nového závodu ve Valašském Meziříčí. V roce 1963 byla spuštěna hydrogenační rafinace koksárenského benzolu, v roce 1968 byl zahájen provoz primární destilace dehtu. *"Následovala výstavba dalších provozů, které umožnily zpracování dehtových látek přímo v areálu továrny. Šlo především o tři linky, které zpracovávaly těžké dehtové oleje na olejové retortové saze (zprovozněny postupně v letech 1970, 1971 a 1981). V roce 1970 byla spuštěna výroba antracenového oleje (z antracenu), v roce 1971 pak ftalanhydrid (z naftalenu), který se dále používal pro výrobu ftalátových změkčovadel."*⁸⁷

Obr. 17 Areál chemického závodu DEZA, Valašské Meziříčí. Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Kompletní areál funkčně specializované firmy s vysoce odborný technicko-technologickým provozem, nacházející se na severní okraji Valašského Meziříčí, dnes zabírá plochu kolem 115ha. Vyrábí se zde množství základních aromatických sloučenin, určených pro další chemické zpracování. Akční rádius stavby - areálu, ať již vstupní suroviny, nebo vytvářené

⁸⁷ DEZA. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/DEZA>

produkty, jsou pouze minimálně vázány na místo svého působiště. Dnešní DEZA, a. s. své produkty prodává po celém světě. K tomu slouží i vlastní překladištní terminál v polském přístavu Swinoujscie.⁸⁸ Komplexnost celého provozu, prostorová náročnost i ekologická zátěž nedovolují, aby se obdobné provozy stávaly přímou součástí městské struktury, přestože výrobky, které následně výrobce produkuje jsou přímo ve městech využívány.

Podle informací spolku Arnika zabývajícího se životním prostředím byla v roce 2010 DEZA vůbec největším znečišťovatelem ovzduší v Česku.⁸⁹ Vzhledem povahy provozu je možný vliv chemické výroby na životní prostředí očekávatelný. Firmy proto investují nemalé prostředky do ekologizace výroby. Za posledních 25 let firma DEZA investovala do ekologie více než 3 miliardy korun. "Řízení v oblasti ochrany životního prostředí je v DEZA, a.s., dlouhodobě zajišťováno na vysoké úrovni, o čemž svědčí především stabilní prokazované plnění emisních limitů a závazných podmínek integrovaného povolení. O úrovni ochrany životního prostředí v celém podniku svědčí i úspěšný průběh kontrolního auditu systému řízení v oblasti ochrany životního prostředí (EMS) podle zásad ISO 14001:2005 v roce 2016."⁹⁰

⁸⁸ *Co děláme.* In: DEZA [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.deza.cz/co-delame>

⁸⁹ *Deza kraluje znečišťovatelům.* In: VALAŠSKÝ DENÍK.CZ [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: *Deza kraluje znečišťovatelům*

Zdroj: https://valassky.denik.cz/zpravy_region/deza-kraluje-znecestovatelum20111005.html

⁹⁰ *Deza a životní prostředí.* In: DEZA [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <http://www.deza.cz/deza-a-zivotni-prostredi>

6.6 VÝVOJ SÍDEL – OBDOBÍ 1989 – SOUČASNOST

6.6.1 VÝVOJ SPOLEČNOSTI

Po sametové revoluci v roce 1989 opět dochází ke změnám ve společensko-politickém uspořádání a v řízení naší země. Vznik volného trhu, rozpad státních velkopodniků a zemědělských družstev, zahraniční investoři i kupní síla jednotlivce, generují nové požadavky a nároky na prostorové plánování. Ověřené principy, od konce 2. světové války praktikované a v průběhu let se vyvíjející v západních zemích, postupně přicházejí do naší, postkomunistické, po změně a nových životních možnostech prahnoucí země, ve své syrové podobě a spoluurčují trend budoucího vývoje. Zvyšující se spotřeba vyvolává příznivé podmínky pro vznik prvních velkých hypermarketů (1996, Globus v Brně). Postupně se Česká republika stává velmocí v počtu nákupních center a v počtu metrů čtverečních nákupních ploch na obyvatele města. *„Komerční suburbanizaci jsou dnes zasažena prakticky všechna významnější regionální centra. Na jejich periferii vznikla za poslední roky rozsáhlá funkčně specializovaná území pro velkoplošný maloobchod, průmyslové parky či logistická centra.“*⁹¹

Vznikající brownfields nejsou v krátké době po rozpadu velkých výrobních závodů lukrativním investičním prostorem. Tržní principy s sebou nesou novou zkušenost – developera a velké investiční i spekulativní firmy. *„A co hůře, krajina se plní obrovitými sklady s vjezdy pro kamiony, betonovými parkovišti, odstavnými plochami. Je zapotřebí omezovat další zástavbu mimo hranice dnešních sídel a podporovat a zlepšovat výstavbu v intravilánech obcí a měst. Osud české krajiny je víc než v rukou ochranářů v rukou architektů, urbanistů a tvůrců územních plánů.“*⁹²

Následující vývoj se odehrává bez přímého vztahu k místu, projekty jsou realizovány na míru své funkci, často uspokojují zvyšující se poptávku. Očekávaný vztah k půdě se přes provedené

⁹¹ PTÁČEK, Pavel, Zdeněk SZCZYRBA a Petr ŠIMÁČEK. *Nerezidenční suburbanizace v České republice: vývoj, příčiny a důsledky*. In: OUŘEDNÍČEK, Martin, Petra ŠPAČKOVÁ a Jakub NOVÁK. *Sub urbs: Krajiny, sídla a lidé*. Praha: Academia, 2013, s. 99. ISBN 978-80-200-2226-4

⁹² CÍLEK, Václav, LOŽEK, Vojen a kolektiv. *Obraz Krajiny. Pohled ze středních Čech*. Praha: Dokořán, 2011, s. 54. ISBN 978-80-7363-205-2

restituce nekonal, půda se stává zdrojem snadného příjmu, ať již pronájmem pro hospodaření velkým podnikům nebo přímým prodejem pro novou výstavbu. „*Přibývá rozbitých ploch bez života, jež nejsou městem ani vesnicí, natož volnou krajinou*“.⁹³

Poměr zastoupení zaměstnanosti v jednotlivých sektorech národního hospodářství se proměnil, technický pokrok i vývoj a proměna společnosti přináší další růst terciálního a kvartálního sektoru, tedy sektoru služeb a vývoj vědy a výzkumu. Naopak se snížil počet pracovníků primárního a sekundárního sektoru.

Zvyšující se životní úroveň vytváří nové sociálně-ekonomické potřeby a návyky. Charakteristickým rysem je vznik produktu. Téměř jakékoliv zboží, nebo služba se díky pokračujícímu vlivu specializace a růstu odbornosti stává předmětem kategorizace, statistického zhodnocení, měření a následné kvalifikované aplikace.

Takový vývoj, jaký prodělala struktura sídel a krajiny v posledních desetiletích, nemá obdoby ani v období průmyslové revoluce. Proměnilo a proměňuje se v podstatě všechno. Rychlost vývoje je překotná a oblast plánování rozvoje území díky své komplikovanosti a také díky komplikovanosti plánovacího procesu stačí jen z povzdálí sledovat soudobé trendy.

Nadále se zvyšuje vzájemná provázanost organismu lidské společnosti a její vzájemná závislost. Míra soběstačnosti je v podstatě nulová.

6.6.2 VÝVOJ AKČNÍHO RÁDIA

Současný životní styl ve vyspělých zemích generuje poptávku po celé řadě specifických výrobků, potravin z celého světa, služeb, odborných služeb a dalších komodit, jako je elektrická energie, pitná voda, pohonné hmoty a mnoho dalších. Běžnou součástí každodenního života se staly mobilní telefony, notebooky, internet, aktuální informace z celého světa, reklama, jistota výborné akutní lékařské péče, vysokoškolské vzdělání. „*Z objektivních hledisek žijeme*

⁹³ HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. Vyd.1. Brno: ERA, 2005, s. 11. ISBN 80-7366-028-8.

*ve šťastné době a na dobré straně zeměkoule. Máme velký výběr všeho a máme mnohem více peněz, než je třeba k uspokojení našich existenčních potřeb."*⁹⁴

Uvolnění hranic a zapojení se do světového trhu, stejně jako příležitosti práce v zahraničí a neomezené možnosti cestování umožnili obrovský nárůst přepravy zboží a osob a tím rozšíření akčního rádia na celou planetu. Přepravní kapacity každoročně vzrůstají a rychlé spojení se světem je jedinou zárukou konkurenceschopnosti a atraktivity.

Nové technologie, zejména vznik celosvětové internetové sítě a s ním následně spojený vznik chytrých zařízení, do globalizovaného světa přinesly další proměnu rozsahu vlivu a působnosti. Vznikají nové odvětví pracovního trhu, nové obchodní a prodejní strategie. Nakupování přes internet přináší změnu nejen ve způsobu, jakým je zboží vybráno, zakoupeno a převzato kupujícím, ale díky celosvětovému obchodu je možné jednoduše objednávat zboží z celého světa.

Propojení snadné a levné dopravy a celosvětové informační sítě přináší zcela nové prostorové vazby s dopadem na sídelní strukturu. Jednotlivé regiony díky zajištění celosvětového odbytu svých produktů mají možnost posilovat své silné stránky a specializovat se. Také dochází k přesunu celých výrobních závodů firem do zemí s levnou pracovní silou. Vznikají centralizovaná ohniska hromadné produkce, která pro distribuci svých produktů nezbytně vyžaduje vznik dopravně logistických staveb po celém světě. Silné koncentrační tendence vytvářejí větší sídla, dobře napojená na dopravní infrastrukturu. Díky možnosti zajištění příjmu a odbytu produktů a služeb se kumulují jednotlivé silné stránky a vzniká vysoká nabídka, která přesahuje hranice regionů. Dojíždění za prací, vzděláním či k lékaři nebo za službami se tak stává zcela běžným jevem.

Podobně se turisticky atraktivní lokality specializují na vytváření atraktivní nabídky a díky rostoucí životní úrovni a možnostem levné dopravy se výrazně zvyšuje počet turistů, ale také turisty zatížených regionů. V nejvíce atraktivních lokalitách dochází k negativnímu trendu ztráty původního života a jeho nahrazení čistě turisticky zaměřenou ekonomikou. *"Začátkem května vyvolaly rozruch turnikety, které byly nainstalovány při dvou vstupech do města. Město*

⁹⁴ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla. Praha: 62. Pole, 2009, s. ISBN 978-80-903944-3-8*

*se tak chtělo při prodlouženém víkendu bránit očekávanému přílivu turistů. Aktivisté ale na protest turnikety rozmontovali, protože odmítali myšlenku, aby Benátky fungovaly jako zábavní park."*⁹⁵

Poptávka po osobní dopravě, ať již pro účely turismu či obchodní a další cesty se neustále zvyšuje. Celosvětově v roce 2017 bylo odbaveno více než 4 miliardy cestujících. Pražské letiště Václava Havla v roce 2017 přepravilo 15,4 milionu cestujících, v roce 2018 cílí na 17 milionů odbavených pasažérů. Výrazně méně pasažérů bylo odbaveno v Brně (417 tisíc) a ještě méně v Ostravě (324 tisíc). Silné koncentrační tendence velkých přepravních uzlů přinášejí další vývoj akčního rádia a požadavek na rychlou dopravní dostupnost letišť jak z jednotlivých městských částí, tak celých regionů, či států. Pro cestující z celé České republiky tak není zájmovým letištěm pouze to pražské, ale také letiště ve Vídni a Bratislavě.

6.6.3 SÍDELNÍ STRUKTURA

Soudobé vývojové trendy mají, stejně jako v minulosti, zásadní vliv na vývoji charakteru struktury sídel a krajiny. Stále dostupnější doprava, rozšíření akčního rádia, globální specializace regionů, zvyšující se spotřeba výrobků a služeb všeho druhu vytvářejí podhoubí pro vznik nových stavebních druhů. Nově vznikající skladebné prvky jsou různých měřítek, od malých staveb katalogových domů po rozsáhlá nákupní centra, bytové komplexy nebo logistické areály. Většina nových staveb vzniká jako produkt na základě konkrétní poptávky, bez charakteristické vazby na *genia loci* své lokality. Obdobně jako v celé společnosti, i ve stavebnictví se setkáváme s vývojem produktu, typizací, sériovou produkcí apod. Na základě průměrné poptávky vznikají typové projekty různých kvalit, které lze umístit takřka kdekoliv.

Obdobně, jako lze při hromadné výrobě produkovat velké množství výrobků různých kvalit, lze při hromadné výstavbě produkovat velké množství staveb, které jsou realizovány

⁹⁵ *Zase ty Benátky. Tentokrát zakázaly nové podniky, které nabízejí občerstvení s sebou. In: Novinky.cz [online]. [cit. 2019-02-18].*

Dostupné z: <https://www.novinky.cz/cestovani/471656-zase-ty-benatky-tentokrat-zakazaly-nove-podniky-ktre-nabizeji-obcerstveni-s-sebou.html>

z hromadně vyráběných standardizovaných produktů. Rychlost výstavby těchto projektů je enormní. Tyto stavby a prostorové vztahy, které generují, jsou tak přímou odpovědí na poptávku, kterou saturují.

Přebujelá doprava přinesla do stávajících sídel nový druh energie, který zcela potlačuje původní charakter prostorové koncepce. Tato situace je zřejmá jak na dopravně přetížené městské třídě, která dříve bývala poklidnou ulicí, tak na průtahu soudobou obcí, kde původní vstupy do budov jsou orientovány do dnes životu nebezpečného prostoru určeného projíždějícím vozům.

Využívání zdrojů mimo dosah vlastní soběstačnosti a také díky koncentrovanému principu produkce se čím dále setkáváme s rozdělením sídelních struktur na struktury odlišného charakteru - zjednodušeně řešeno rozdělení města na město a jeho zázemí. Funkce a produkční oblasti, které byly dříve součástí sídla či jeho blízkého regionu, se dnes nacházejí na různých místech světa.

6.6.4 PŘÍKLADY FUNKČNĚ SPECIALIZOVANÝCH STAVEB

Obr. 18 *IKEA Videň Vösendorf.*

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

OBCHODNÍ DŮM IKEA / 1943 - DODNES / PO CELÉM SVĚTĚ

Obchodní dům IKEA je funkčně specializovanou stavbou pro prodej, která, vzhledem k atraktivitě zboží má velký akční rádius svých zákazníků. Zboží, které je v IKEA nabízeno

k prodeji, vzniká metodou koncentrované efektivní hromadné výroby. Jednotlivé výrobní závody jsou rozesety různě po celém světě - tam, kde se podaří daný výrobek vyrábět nejlépe, nejefektivněji a nejrychleji. Nakonec je nabízené zboží v jednotlivých obchodních domech pestrým koktejlem výroben různých národů. Samotná stavba obchodního domu je (alespoň v Česku) montována z prefabrikovaných (efektivně vyráběných) železobetonových prvků a oplášťená typovými sendvičovými panely. V roce 2016 měla IKEA 389 poboček po celém světě⁹⁶, v České republice má 4 obchodní domy, v Rakousku 7.

*Obr. 19 Dceřiná společnost IKEI - SWEEDWOOD - výroba nábytku, Zbaszynek, Polsko. Další závod obdobné velikost - IKEA Industry - se nachází ve městě Lubawa. Nábytek vyrobený v těchto závodech následně putuje do všech poboček IKEA po celém světě.
Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com*

Obchodních domů různých zaměření dnes nalezneme po celém světě obrovské množství. Zaměřených na jídlo, módu, sport, zábavu, vybavení domácností, elektroniku apod. Jejich společným rysem je koncentrovaná nabídka vytvořená z hromadné efektivní výroby a vytvoření

⁹⁶ IKEA® 2016 V ČÍSLECH. In: IKEA [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: https://www.ikea.com/ms/cs_CZ/this-is-ikea/ikea-highlights/IKEA-facts-and-figures/index.html

pocitu co největší atraktivity - tak, aby akční rádius stavby byl co největší a přilákal co největší množství zákazníků.

Obr. 20 *Apple Campus 2, Cupertino, Spojené státy americké.*

Zdroj: *Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com*

APPLE / 2014 - 2017 / FOSTER A PARTNERS / CUPPERTINO, USA

Centrální sídlo společnosti Apple, jedna z největších staveb světa. Akční rádius stavby, oblast vlivu, je rozšířena po celé planetě. Produkty Apple (a obdobně produkty dalších firem jako Microsoft, IBM, Google, Facebook, apod.) ovlivnily životy a celé směřování lidstva. Samotná budova sídla Apple, přezdívána kosmická loď, je stavba ve tvaru kruhu o vnějším průměru 460m, rozkládá se na ploše 71ha. Pracuje v ní více než 12 000 zaměstnanců na 260 000m². Pro zaměstnance a návštěvníky jsou součástí komplexu 2 parkovací domy o celkové zastavěné ploše 46ha. Nemálo důležitou součástí projektu je zeleň, která zabírá 80% plochy areálu a je speciálně uzpůsobená suchu v Kalifornii.

NOVÉ ÚSTŘEDÍ ČSOB GROUP / 2015 - 2016 / AP ATELIER / PRAHA

"Kdo se v posledních dnech procházel po Senovážném náměstí, mohl si povšimnout vzácného úkazu. Za skleněnými vitrinami pobočky ČSOB jsou haly vydlážděny namísto kamene monitory od počítačů. Čekají tu na svůj odvoz a darování neziskovým organizacím. Jejich majitel se

*ze svých roztroušených pražských sídel stěhuje do nové centrály v Radlicích a spojuje s tímto aktem vlastní reorganizaci. Největší podobná operace v historii tuzemských firem."*⁹⁷

Centrála ČSOB nacházející se v Radlickém údolí je (stav k roku 2017) největší administrativní budovou v Česku. Komplex má 6 pater, pracuje zde až 3000 lidí, nabízí 40000m2 kancelářských ploch a zabírá 16000 m2 plochy. Hlavním důvodem centralizace byla větší efektivita firmy a s ní spojená úspora peněz (banka předtím sídlila ve 14 budovách po celé Praze. Budovy je šetrná k životnímu prostředí, splňuje druhý stupeň kritérií LEED. Stavba získala ocenění Stavba roku 2007 a Grand Prix architektů 2008.⁹⁸

Jedná se o funkčně efektivní specializovanou stavbu s velkým akčním rádiem. Každý den sem přijíždí 3000 zaměstnanců, kteří spravují chod firmy a jejích poboček po celé zemi. Že se firmě realizace nového sídla vyplatila zřejmě dokládá i aktuální realizace rozšíření areálu o nové stavby - které budou vzájemně propojeny lávkou. *"Nová budova, která spolu se stávající centrálou vytvoří ČSOB Kampus, dává podle slov Iva Koukoly celé lokalitě nový impuls. „Před lety jsme se rozhodli postavit naši centrálu v Radlicích, na místě jednoho z velkých pražských brownfieldů. Troufám si říci, že jsme tak významně přispěli k tomu, že se tato část radlického údolí opět stala atraktivním místem pro život. Nová budova v tomto trendu pokračuje a dále jej rozvíjí,“ uzavírá Ivo Koukol."*⁹⁹

⁹⁷ *Nové ústředí ČSOB Group. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/nove-ustredi-csob-group>*

⁹⁸ *Ústředí ČSOB. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ústředí_ČSOB*

⁹⁹ *Nová budova ČSOB v Radlicích. In: StavbaWEB [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://stavbaweb.dumabyt.cz/nova-budova-sob-v-radlicich-18697/clanek.html>*

Obr. 21 Nové ústředí ČSOB Group, Praha.
Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 22 Aqualand Moravia, Pasohlávky.
Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

AQUALAND MORAVIA / 2013 / PASOHLÁVKY

"Aqualand Moravia je nejmodernější zábavní vodní centrum v České republice, naleznete jej v turistické lokalitě jižní Moravy s nádherným výhledem na Pálavu. Nekonečnou zábavu si zde užijí děti i dospělí. Do Aqualandu Moravia v Pasohlávkách dojedete autem z Brna za pouhých 20 minut." ¹⁰⁰

12 bazénů, 20 tobogánů a skluzavek, 24 saun a procedur, program plný zábavy a velké parkoviště. Aqualand Moravia nabízí koncentrovanou atraktivní zábavu, akční rádius této funkčně specializované stavby je obrovský.

V roce 2016 aquapark navštívilo přes 712 tisíc lidí (z toho až 40% Slováků a Rakušanů), stal se turisticky nejnavštěvovanějším místem v Jihomoravském kraji a dostal se mezi 10 nejčastěji navštěvovaných míst v České republice.¹⁰¹ Stavbu obdobné specializace, AquaPalace Praha, ročně navštíví přes jeden milion návštěvníků.

TATE MODERN / 2000, přístavba 2010 - 2016 / LONDÝN

Tate Modern je nejnavštěvovanějším muzeem současného umění na světě. V roce 2016 ho navštívilo přes 5,8 milionu návštěvníků, což z něj dělá třetí nejnavštěvovanější turistický cíl v Anglii.¹⁰²

Stavba se nachází v centru Londýna a svým měřítkem doplňuje stávající urbanistickou strukturu. Zařazena do příkladů funkčně specializovaných staveb je zejména díky své atraktivitě, která je magnetem pro turisty z celého světa. Je příkladem, že aby stavba měla velké

¹⁰⁰ AQUALAND MORAVIA. In: AQUALAND MORAVIA [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.aqualand-moravia.cz/aqualand-moravia-onas>

¹⁰¹ Obří moravský akvapark se ještě zvětší, míří k milionu návštěvníků ročně. In: IDNES.cz [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: https://brno.idnes.cz/aqualand-moravia-pasohlavky-zvyseni-kapacity-f4n-/brno-zpravy.aspx?c=A170617_2333459_brno-zpravy_krut

¹⁰² Tate Modern drew record visitor numbers in 2016. In: BBC NEWS [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-39404206>

akční rádiu, nemusí být sama nutně velké rozlohy, nebo stát na okraji velkého města. Koncentrace jednotlivých atraktivit (centrum Londýna, Milénium bridge, katedrála Sv. Petra a Pavla, hlavní náměstí a mnoho dalších) zde násobí výsledný efekt, zvyšují nároky na dopravu (zejména leteckou) a další turistickou infrastrukturu.

Obdobných staveb nebo oblastí, které mají velký akční rádius - přitahují turisty z celého světa je celá řada. Faktory, které způsobují vznik této přitažlivé síly je vždy několik a jsou pro každou stavbu, či lokalitu, rozdílné. Mezi hlavní faktory však můžeme jednoznačně zařadit, ve spojení s turismem, velkou atraktivitu a jedinečnost.

Obr. 23 Atraktivní lokalita přitahující turisty z celého světa může mít i zcela přírodní charakter. Zvyšováním turistické zátěže však mohou vznikat negativní externality (zvýšení dopravy, narušení původního prostředí, zvýšení produkce odpadů, apod). Zdroj: <https://crisscrossiceland.com/category/campsites/>

Obr. 24 Distribuční centrum společnosti Amazon, Dobruška u Prahy.

Zdroj: <https://www.arcadis.com/cs/czech/aktuality/novinky/2016/11/case-study-amazon/>

DISTRIBUČNÍ CENTRUM SPOLEČNOSTI AMAZON / 2015 / DOBRUŠKA, PRAHA

" Hala se rozkládá na západním okraji hlavního města Prahy v těsné blízkosti Letiště Václava Havla. Objekt o celkové rozloze 133 tisíc metrů čtverečních byl postaven za pouhý jeden rok od položení základního kamene. Centrum nabízí 115 tisíc m² plochy skladového prostoru ve dvou patrech. ... Jedná se o největší samostatně stojící průmyslovou budovu, která v České republice vznikla po roce 1989. ... Distribuční centrum Amazonu v Dobrušce je protkané nejmodernějšími technologiemi s důrazem na trvalou udržitelnost a životní prostředí. Hala mimo jiné využívá odpadního tepla, LED osvětlení se senzory, optimalizaci spotřeby energie, převažující vytápění plynem, funguje za minimální spotřeby vody a její autoři se postarali i o vysazení velkého množství zeleně. Není divu, že kromě zmíněného ocenění byl projektu udělen také certifikát BREEAM Excellent, celosvětová certifikace udržitelnosti budov,

za samotnou stavbu. Sklad Amazonu je první logistickou halou v České republice, která se tímto certifikátem může pochlubit."¹⁰³

Obr. 25 Distribuční centrum společnosti Amazon, Dobruška u Prahy.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Specializovaná, monofunkční, funkčně efektivní budova obrovské rozlohy s celosvětovým akčním rádiem. Součástí areálu je i velké parkoviště a napojení na MHD pro velké množství zaměstnanců, který může být nárazově až 5000.

Symbol současné globální, konzumní společnosti, který tvoří pojítka mezi jednotlivými funkčně specializovanými stavbami - hromadnou produkcí na straně jedné, hromadným prodejem na straně druhé. Společnost Amazon, největší internetový prodejce na světě, má v současnosti v Evropě k dispozici 28 distribučních center, dohromady po celém světě jich má 96. Rychlost výstavby je dána použitím specializovaných, efektivně vyráběných polotovarů, které se při realizaci zejména montují, odpadají časově a technologicky náročné procesy přímo na stavbě. Přestože se samotná stavba může pochlubit precizním a zodpovědným zpracováním,

103 Distribuční centrum Amazon v Dobrušce u Prahy. In: FLATSTORE.cz [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.flatstore.cz/clanky/developerske-noviny/developeri/obchody/distribucni-centrum-amazon-v-dobruške-u-prahy/>

podílí se na enormním koloběhu zboží po celé planetě a vzniku velkého množství odpadů. Popisovaná udržitelnost tak může působit zavádějícím dojmem.

SKLENÍK HAŇOVICE / 2016-2017 / HAŇOVICE

První velkopěstírna cherry rajčat v České republice. *"Vybrané odrůdy, pěstování a péče našich odborníků zaručují rajský požitek - díky šetrné a udržitelné produkci jsou naše rajčata dostupná po celý rok. Mají intenzivní chuť a garantují čerstvost a kvalitu, jsou sklízena zralá a proto jsou přirozeně červená. Jsme výrobní podnik, kterému záleží na životním prostředí, a proto využíváme obnovitelné zdroje - teplo a elektrická energie jsou vyráběny v naší bioplynové stanici, dešťová voda je zadržována a využívána k zálivce, zelené odpady jsou kompostovány a dále využity, krátká transportní cesta znamená menší spotřebu pohonných hmot a menší zátěž pro životní prostředí."*¹⁰⁴

104 ZD HAŇOVICE - SKLENÍKY. In: ZD HAŇOVICE [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <http://www.rajcatahanovice.cz/>

Obr. 26 Skleník Haňovice - Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Podle holandského vzoru vznikla na ploše tří hektarů v Haňovicích u Olomouce monofunkční, specializovaná stavba, určená pro hromadnou produkci. Roční produkce má dosahovat až 700 - 750 tun rajčat, určených zejména pro český trh. Stavba splňuje všechny studované parametry této práce - jedná se o stavbu určenou k hromadné, specializované, centralizované produkci s rozptýlenou spotřebou s velkým akčním rádiem. Aby byla výroba (pěstování) efektivní, jsou aplikovány nejmodernější vědecké poznatky - využívání tepla blízké bioplynové stanice, důsledná recyklace spotřebované vody, umělé svícení, automatická závlaha, stínění i hnojení a řízení obsahu živin ve vodě určené pro závlahu. Obsah živit určuje specializovaná laboratoř ve Vídni, na základě zasílaných aktuálních vzorků. Opylení květů zajišťují čmeláci,

kterí jsou produktivnější než včely. V jednom skleníku je kolem 35ti úlů. Sazení rajčat pocházejí z Holandska, substrát pro pěstování je kokosový.¹⁰⁵

Obr. 27 Obdobný skleník ve Vídni - Zdroj: Vlastní zpracování na podkladu GoogleMaps.com

Spotřeba vypěstovaných výrobků bude probíhat zejména na vesnicích a ve městech, stavba však není městotvorného (místo) charakteru (její půdorysná stopa je 245x140m), dá se tedy specifikovat jako městské (sídelní) zázemí. Prodej vypěstovaných výrobků se ke svým spotřebitelům bude s vysokou pravděpodobností dostávat zejména přes velkoprodejce - hyper a super markety a jejich pobočky. Výhodou oproti dovozu rajčat například z Holandska jsou mimo ušetřené tuny paliva (a emise), také čas, strávený na cestě - tedy čerstvost produktů. Rajče z českého skleníku se ke spotřebitelům dostává mnohem dříve, netrhá se tedy tak zelené, jako rajče Holandské. Roční produkce skleníku - tedy 700-750 tun - jsou 3% české spotřeby.

¹⁰⁵ První česká velkopěstírna rajčat. In: STREAM.CZ - JÍDLO S.R.O. [VIDEO]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/jidlo-s-r-o/10017619-prvni-ceska-velkopesirna-rajcat>

Ideální model konzumace sezónního ovoce a zeleniny, propagovaný například v Kalendáři českého ovoce a zeleniny Hnutím duha, je nahrazen pro spotřebitele vítanější variantou - požadované zboží je možné zakoupit po celý rok bez ohledu na přirozené přírodní cykly.¹⁰⁶

Další, ještě větší skleník bude v provozu u Velkých Němčic, s roční produkcí až 1400 tun ročně. Tyto a další stavby realizuje firma NWT a.s., která se na podobný druh staveb a investic specializuje, včetně výstavby na klíč.¹⁰⁷ Tento způsob firemní strategie umožňuje snadné rozšíření jednoho standardizovaného stavebního typu všude tam, kde se nacházejí vhodné podmínky pro realizaci.

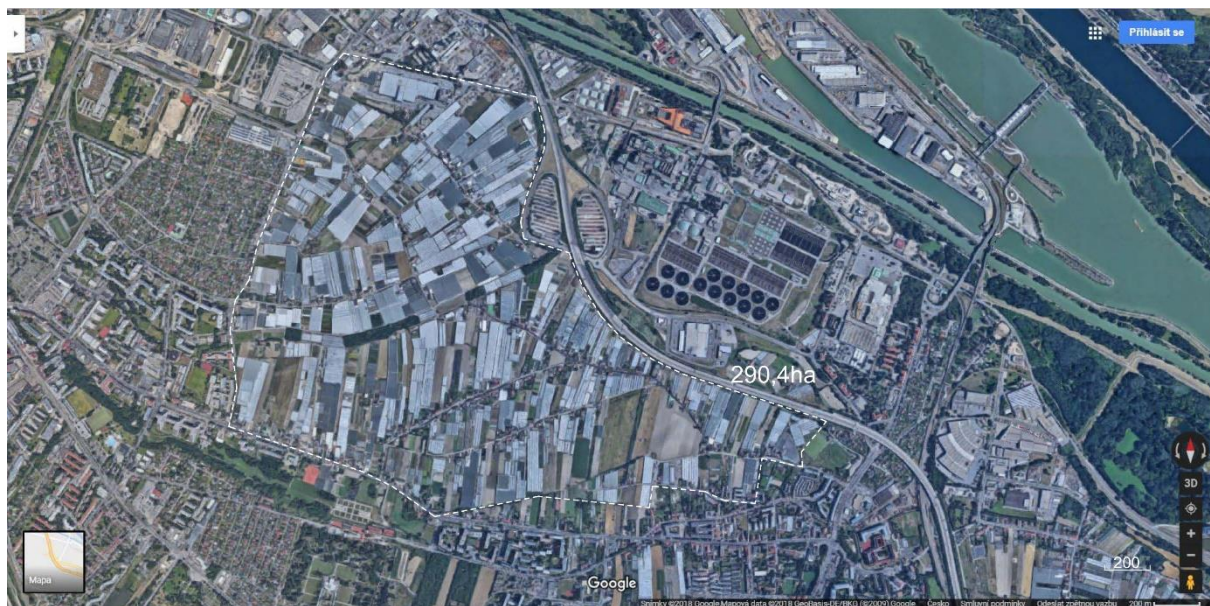
Skleníky, jako funkčně specializované stavby zajišťující co nejvíce průběžnou dodávku potravin zejména pro obyvatele měst, jsou často realizovány ve skupinách, které vytváří celé skleníkové oblasti. Taková oblast se nachází například ve Vídni, její rozloha - cca 290ha – je větší, než rozloha původního historického jádra. Další oblast s ještě větší rozlohou se nachází u Rotterdamu, celý specializovaný region pak v oblasti Almería ve Španělsku.

106 Kalendář českého ovoce a zeleniny. In: Hnutí duha [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <http://www.hnutiduha.cz/publikace/kalendar-ceskeho-ovoce-zeleniny>

107 Výstavba na klíč. In: Nwt [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <https://nwt.cz/produkci-skleniky/skleniky/>

Obr. 28 Skleníková oblast Vídeň. Zdroj: Vlastní zpracování na podkladu GoogleMaps.com

PEKÁRNA ZELENÉ LOUKA / 2018 / HERINK U PRAHY

Funkčně specializovaná stavba - pekárna. Jedná se o nejmodernější výrobní linku na toastový chléb v České republice, produkující 6000 toastových chlebů za hodinu (144 000 denně), které se budou prodávány po celé zemi. Akční rádius této stavby s koncentrovanou výrobou tak zahrnuje oblast celé české republiky, do které se výrobky z této centrální výroby budou vyvážet. Efektivita provozu zde hraje zcela zásadní roli, většina ze zaměstnanců nejsou pekaři, ale spíše technici obsluhující výrobní linku. "Jednak bychom ho měli vyrobit efektivněji a jednak bude kvalitnější než doposud"¹⁰⁸ Po realizaci této stavby má být ukončen provoz pekárny na toastových chléb v Rosicích u Brna.

¹⁰⁸ Pekárna Agrofertu dostala 100 milionů na zdravější toustové chleby. Ty vyrábíme už roky bez dotací, konstruje United Bakeries. In: Hospodářské noviny [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66073520-pekarna-agrofertu-dostala-100-milionovou-dotaci-na-zdravejsi-toastove-chleby-ty-vyrabime-uz-roky-bez-dotaci-konstruje-united-bakeries>

Obr. 29 Rozšíření obytného prostoru do skleníku, Regen Villages.
Zdroj: <https://www.efeekt.dk/regenvillages/>

REGEN VILLAGES / 2016 / EFFEKT / ALMERE

Regen Villages je vizionářský projekt odolných samozásobitelských eko-vesnic od holandského architektonického studia Effekt. Koncept eko-vesnice kombinuje celou řadu inovativních technologií, jako jsou energeticky pozitivní domy, obnovitelná energie, skladování energie, vertikální hydroponní systém bio zemědělství a odpadní hospodářství s využitím odpadních zdrojů. "ReGen Villages přináší nejen ekologickou a finanční hodnotu, ale i společenskou hodnotu tím, že vytváří rámec pro posílení rodin a rozvíjení smyslu pro společenství, kde se lidé stanou součástí sdíleného místního ekosystému: znovu se spojit s přírodou a spotřebu s produkcí".¹⁰⁹

Kromě jiného, projekt vznikl jako reakce na soudobé problémy, které současná společnost díky svému životnímu stylu vytváří.

¹⁰⁹ Regen Villages. In: EFFEKT [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <https://www.efeekt.dk/regenvillages/>

Mezi hlavní problémy, na které nezbytné hledat chytrá řešení, tvůrci projektu řadí:

- 42% procent světové půdy je využíváno k zemědělství
- zemědělství je jedním z hlavních viníků odlesňování a ztráty ekologické rozmanitosti
- 70% světové spotřeby vody je spotřebováváno v zemědělství
- 30% všech emisí skleníkových plynů pochází ze zemědělství (zejména chovu dobytka)
- hnojiva více než zdvojnásobila dusík a fosfor v našem prostředí, kontaminovala půdu a pitnou vodu
- zelenina cestuje 2400km z farem ke spotřebitelům, což způsobuje dodatečné 12% emise
- 33% světového jídla se stává odpadem (ročně 1,3 miliard tun)
- 1 ze 7 lidí na této planetě hladoví
- rostoucí světová populace a stále se rozšiřující střední třída neustále zvyšuje poptávku po potravinách

Řešení, které architekti nabízejí, dle jejich prezentace spočívá od přechodu z EGO člověka, zaměřeného na spotřebu, na člověka ECO, který si bude své spotřebovávané potraviny pěstovat v rámci komunitního společenství.

7 HODNOCENÍ A VÝSLEDKY

Tento výzkum si kladl za cíl přispět novými poznatky k problematice vlivu specializace a koncentrace na rozvoj sídel a krajiny.

Specializace lidských činností stála na počátku bouřlivé kulturní proměny¹¹⁰, kterou prehistorické lidstvo započalo celý proces změn, který se dodnes nezastavil. Specializace samotná neproměňuje sídelní strukturu, přináší však lidstvu výhody, které následně vedou k přímému ovlivnění utváření krajiny a sídel.

Specializace, tedy chytrá spolupráce, kdy ten umí to a ta zase tohle¹¹¹, přináší dělbu práce, která umožňuje, aby se každý věnoval tomu, v čem je nejlepší, aby mohl dělat to, co ho baví. Vzdát se specializace, znamená vzdát se všech jejích výhod, vzdát se vzdělání, kultury, umění, vědy a techniky. Období úpadku ve středověku bylo spojeno se ztrátou specializace a návratem k agrárnímu způsobu života.

Specializace nepůsobí sama. Díky specializaci a koncentraci vzniká efektivita, zvyšuje se produkce i spotřeba. Aby mohla probíhat směna produktů jednotlivých prací, je nezbytná vzájemná komunikace. Čím více různé práce dokáže společnost vykonávat, tím větší okruh pro směnu potřebuje. Dochází k růstu akčního rádia, vzájemnému předávání komodit, ke vzájemnému obohacování.

Všechna zkoumaná období čerpala z výhod specializace, zvyšovala efektivitu prováděných aktivit, spotřebovávala více a více zboží, rozšiřovala okruh svého vlivu a svá sídla i krajinu proměňovala podle svých potřeb.

Charakter soudobé spotřeby je však mnohonásobně vyšší, než byl za doby první republiky, průmyslové revoluce, nebo antického Říma. Akční rádius a objem přepravy a dopravy výrobků a lidí narostl a překonal i zákony zemské přitažlivosti. Komplikovanost a komplexnost výrobků a služeb je nesrovnatelná s dřívější úrovní, stejně jako mnohdy bezstarostná konzumace.

110 RIDLEY, Matt. *Racionální optimista. O evoluci prosperity*. Praha: Dokořán, 2013, s. 17. ISBN 978-80-7363-525-1

111 Píseň z filmu *Pekařův Císař o dělbě práce, která přináší užitek pro všechny*.

Logistické centrum, které se může zdát být na první pohled soudobým novotvarem, fungovalo jak ve starém Římě, tak za dob Rakouska-Uherska v Brně, či za první republiky v Praze. Změnilo se však množství převáženého zboží a zvýšila se různorodost spotřeby. Nutnost vzájemné výměny zboží od počátků vedla k vyvíjení efektivních dopravních strategií, ať již římských silnic, obchodní stezek, zámořských plaveb, železnice, prvních letadel, či soudobých dálnic. S dostupnou dopravou se zvyšuje také vzájemná společenská komunikace, od kouřových signálů a poslů přes rozvoj pošty až po první vědecké-technické vynálezy, jako telegraf a následně telefon a internet.

8 ZÁVĚR

8.1 SPECIALIZOVANÁ EFEKTIVNÍ SPOLEČNOST

Východiskem práce byl základní předpoklad:

- Specializace ovlivňuje vývoj sídelní struktury a přináší stavby nových měřítek (funkčně efektivní stavby), které vytváří nové prostorové a funkční vztahy ve městech, v krajině a venkovském osídlení.

Rešerše provedená napříč historií prokázala, že díky vlivu specializace k uvedeným jevům dochází. Dále bylo zjištěno, že specializace nepůsobí sama, ale jejím působení je provázáno principy efektivity, koncentrace a rozšiřování akčního rádia. Tyto jevy zásadně ovlivňují společenský vývoj, vývoj měst, venkovských osídlení a krajiny.

Ve všech zkoumaných etapách díky specializaci vedl vývoj společnosti ke vzniku nových specializovaných typologií, které efektivně koncentrovaly svůj provoz a rozšiřovaly svůj akční rádius.

Pro jednoznačnější orientaci v problematice jsou popsány tyto základní principy:

- Princip koncentrace za účelem efektivity je podstatou vzniku a následnému přetváření sídelních struktur a krajiny
- Díky společenskému vývoji a pokroku dochází k rozšiřování akčního rádia
- Růst akčního rádia zvyšuje poptávku po dopravě
- Využívání zdrojů mimo akční rádius soběstačnosti dochází k úpravě či vytváření nových struktur a vazeb
- Zvyšování specializace snižuje soběstačnost
- Zvyšování specializace a rozšiřování akčního rádia snižuje různorodost
- Růst technologické náročnosti spojený s efektivní, často koncentrovanou produkcí, vysokou poptávkou a proměnou akčního rádia určuje povahu produkce

Závěrem můžeme konstatovat, že vývoj společnosti, která směřuje od původní soběstačnosti svých jedinců (která však je pouze ideální zkratkou, naprostá soběstačnost je těžko

představitelná), ke vzájemně závislé komplexní společnosti velkoměst a megalopolí, se odráží i na vývoji ekonomických procesů, nárůstu požadavků společnosti (a jejich uspokojování), proměn stavební typologie, urbanistických struktur a provozních vazeb.

8.2 PŘÍNOS PRÁCE, JEJÍ VÝZNAM PRO PRAXI

Tento výzkum přináší kritický vhled do komplikované a komplexní problematiky nejen současného chaotického rozvoje sídelní struktury, pomáhá jeho zákonitosti pochopit a tím může být přínosem v několika oblastech.

Rozšíření kritického nahlížení na vývoj sídel a krajiny (a společnosti) o vliv specializace, principy efektivity, koncentrace a rozšiřování akčního rádia může pomoci vysvětlit mnoho jevů a souvislostí.

Komplikované otázky soudobého urbanismu i témata týkající se krajiny (rezidenční i nerezidenční suburbanizace, vznik monofunkčních ploch, zábor krajiny, fragmentace krajiny, vyliďňování venkova, přebujelá doprava, brownfields, gated communities a mnoho dalších) je přímo ovlivněna vlivem specializace, principy efektivity a koncentrace a rozšiřování akčního rádia. Obdobně jsou ovlivněny i otázky týkající se problematiky stavebnictví a architektury (plošná výstavba typových objektů, aplikace standardizovaných dílců a výrobků, rozšiřování nabídky za účelem atraktivity apod.).

Znalost a aplikace řešených principů do praxe může pomoci dosahovat komplexních výsledků, které budou reálněji odpovídat hloubce a mnohohrstevnatosti soudobých problémů, které v souvislosti s rozvojem sídel, venkovského osídlení a krajiny, řešíme. Obdobně zahrnutí pojmů specializace a souvisejících jevů do vzdělávání může pomoci studentům v orientaci jak v historii vývoje sídel, tak i v pochopení zákonitostí soudobého rozvoje.

8.3 DALŠÍ ROZVOJ VÝZKUMU A S NÍM SPOJENÉ ÚKOLY

Další rozvoj výzkumu by mohl pomoci nasměřovat tvůrčí energii tím směrem, který by kromě pochopení souvislostí a zákonitostí rozvoje sídel, také pomohl odpovědně směřovat jejich budoucí rozvoj. Za užitečné bych zejména označil hledání hranic soběstačnosti, hranic a smyslu efektivity.

Jak z výše uvedeného vyplývá, ztráta soběstačnosti je přirozeným a logickým výsledkem vývoje společnosti. Vede však také ke vzniku řady nežádoucích efektů, jako například ke ztrátě

identity, smysluplnosti, sounáležitosti; k pocitu odcizení. Zvrátit však trend vzdalování míst vzniku produktů a jejich konzumace, konzumace vysoce odborných služeb, výrobků či jedinečných zážitků nelze pouhým odmítnutím výhod specializace a následným návratem k soběstačnosti. Je nezbytné pojmenovat a popsat výhody i nevýhody, které specializace přináší a následně hledat hranice, které umožní chytře vzdorovat negativům, která vznikají.

Za obdobně důležité považuji hledání hranic a smyslu efektivity. Efektivita je drogou současnosti. Snad téměř vše, co dnešní moderní společnosti vytváří, vzniká v podmínkách vysoké efektivity. Smyslem lidského života však, trůfám si říci, efektivita není.

Je pochopitelné, že efektivita je pro soudobou společnost nezbytná. Soudobá společnost, zejména v západních zemích, však obecně bohatne a může si dovolit hledat hranice efektivity. Hranice, za kterou již není nezbytné být pouze efektivní, ale kde můžeme podpořit místní komunitu, lokální farmáře, pekaře, řemeslníky, ševce a švadleny.

Nacházíme se v období, kdy je možné se rozhodnout, co a jak budeme konzumovat. Je pochopitelné, že, pokud tomu globální situace dovolí, budeme stále studovat nanostruktury, vlastnit chytrá zařízení a využívat služeb špičkových lékařů. Můžeme ale také hledat a nalézat výhody částečné soběstačnosti, mít užitek i z neefektivity a zkracovat vzdálenosti.

9 LITERATURA A ZDROJE

9.1 LITERATURA

CÍLEK, Václav, LOŽEK, Vojen a kolektiv. *Obraz Krajiny. Pohled ze středních Čech*. Praha: Dokořán, 2011, 310 s. ISBN 978-80-7363-205-2

FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura - Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, 460 s. ISBN 80-200-1261-3

GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia, 2000, 238 s. ISBN 80-200-0780-6

HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. Vyd.1. Brno: ERA, 2005, 207 s. ISBN 80-7366-028-8.

JACOBS, Jane. *Ekonomie měst*. Brno: Mox nox s.r.o., 2012, 216 s. ISBN 978-80-905064-1-1

KOOHLAAS, Reem. *Co se stalo urbanismu*. ERA21. 2011, č. 5, s. 20-21. ISSN 1801-089X

KOUTNÝ, Jan a Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ. *ANALÝZA URBANISTICKÝCH UKAZATELŮ používaných do roku 1989: VUT v Brně*, 14 s. K výzkumnému projektu MMR – WD 69-07-4.

MURPHY, ROBERT F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004, 268 s. *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. ISBN 978-80-86429-25-0

PLATÓN. *Ústava*. 3. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. *Oikúmené*, 335 s. ISBN 80-7298-024-6.

PTÁČEK, Pavel, Zdeněk SZCZYRBA a Petr ŠIMÁČEK. *Nerezidenční suburbanizace v České republice: vývoj, příčiny a důsledky*. In: OUŘEDNÍČEK, Martin, Petra ŠPAČKOVÁ a Jakub NOVÁK. *Sub urbs: Krajiny, sídla a lidé*. Praha: Academia, 2013, 200 s. ISBN 978-80-200-2226-4

RIDLEY, Matt. *Racionální optimista. O evoluci prosperity*. Praha: Dokořán, 2013, 376 s. ISBN 978-80-7363-525-1

ŘÍMANOVÁ, Marie a Robert SEDLÁK. *INSPIRATIVNÍ PŘÍKLADY ZAHRANIČNÍCH MĚST, KTERÁ NAPLŇUJÍ VIZI UDRŽITELNÝCH SÍDEL*. In: *Udržitelná sídla: sborník příspěvků: mezinárodní workshop, 18. - 19. října 2011, Hostětín*. 1. vyd. Brno: ZO ČSOP Veronica, 2011, s. 81. ISBN 978-80-87308-16-5

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 62. Pole, 2009, 273 s. ISBN 978-80-903944-3-8

SOBOTA, Jiří. *Zítra bude líp*. Respekt. 2014, č. 2, s. 57. ISSN 0862-6545

Situační zpráva ke Strategickému rámci udržitelného rozvoje ČR: Souhrn, Ministerstvo životního prostředí, 2012, str. 29. ISBN 978-80-7212-576-0

ZAPLETAL, Pavel. Brněnská architektura 1815 – 1915, průvodce. Brno: Obecní dům Brno, 2006, 248 s. ISBN 80-239-7745-8

9.2 INTERNETOVÉ ZDROJE

André Godin a Familistéra – sociální sídliště v druhé polovině 19. století. In: Česká Televize [online - tv pořad]. [cit. 2019-02-27]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10317618563-architektura/211382549310006/>

AQUALAND MORAVIA. In: AQUALAND MORAVIA [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.aqualand-moravia.cz/aqualand-moravia-onas>

Baťovy tovární budovy. In: Architektura Zlín [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <http://www.architekturazlin.cz/batovy-tovarni-budovy>

Bedřich Rozehnal. In: <i>Institut plánování rozvoje, Praha</i> [online]. 2013 [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://www.iprpaha.cz/cs/clanek/669/kontakty-sal-architektu>

Brněnské výstaviště. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/brnenske-vystaviste>

Brněnské výstaviště. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Brněnské_výstaviště

Bulletin k 70. výročí založení Bohunického pracoviště fakultní nemocnice Brno. In: Bulletin k 70. výročí založení Bohunického pracoviště fakultní nemocnice Brno [online]. s. 8 [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/bulletin-k-70-vyroci-pmdv/f228>

Caracallovovy lázně. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Caracallovovy_lázně

Castra Praetoria. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Castra_Praetoria

Co děláme. In: DEZA [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.deza.cz/co-delame>

Česko je v obchodních centrech velmocí, některá ale mají problémy. In: Novinky.cz [online]. 2014 [cit. 2014-01-27]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/ekonomika/323616-cesko-je-v-obchodnich-centrech-velmoci-nektera-ale-maji-problemy.html>

Deza a životní prostředí. In: DEZA [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <http://www.deza.cz/deza-a-zivotni-prostredi>

DEZA. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/DEZA>

Deza kraluje znečišťovatelům. In: VALAŠSKÝ DENÍK.CZ [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: Deza kraluje znečišťovatelům

Zdroj: https://valassky.denik.cz/zpravy_region/deza-kraluje-znecistovatelum20111005.html

Distribuční centrum Amazon v Dobrovízi u Prahy. In: FLATSTORE.cz [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.flatstore.cz/clanky/developerske-noviny/developeri/obchody/distribucni-centrum-amazon-v-dobrovizi-u-prahy/>

Fakultní nemocnice Brno. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Fakultní_nemocnice_Brno

FIALOVÁ, Zuzana. Úbytek půdy je stále alarmující (Zemědělec). In: Ministerstvo životního prostředí [online]. 2009 [cit. 2014-01-27].

Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/articles_091123_Zemedelec

Fordismus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Fordismus>

FUCHS, B.: Kritické poznámky k novému sídlu. In: ROŠTLAPIL, V. – ZOUNEK, F. (ed.): Lesná – nová obytná čtvrť města Brna: Realizace. Brno, 1969, s. 25.

Historie. In: Bvv.cz [online]. [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://www.bvv.cz/veletrhy-brno/spolecnost/historie/>

Historie MHD v Brně. Brněnská MHD [online]. [cit. 2018-05-23].

Dostupné z: <http://www.bmhd.cz/historie/historie.php>

HUMÁNNÍ GEOGRAFIE [online]. , 5 [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/1431/podzim2005/Z3090/um/HGpr7www.pdf>

IKEA® 2016 V ČÍSLECH. In: IKEA [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: https://www.ikea.com/ms/cs_CZ/this-is-ikea/ikea-highlights/IKEA-facts-and-figures/index.html

In: Ancient History Encyclopedia [online]. [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/image/1275/>

In: Váš Průvodce Řím [online]. [cit. 2018-05-23].

Dostupné z: <http://www.rim.maweb.eu/piazza-della-republica-a-okoli/dioklecianovy-lazne/>

Jean Baptiste André Godin. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_André_Godin

Kalendář českého ovoce a zeleniny. In: Hnutí duha [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <http://www.hnutiduha.cz/publikace/kalendar-ceskeho-ovoce-zeleniny>

Kam složit zboží. EKONOM.IHNED.CZ [online]. 2010 [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: <http://ekonom.ihned.cz/c1-47525970-kam-slozit-zbozi>

Kde se narodila slavná židle č. 14?. In: Česko země příběhů [online]. [cit. 2019-02-27]. Dostupné z: <http://www.ceskozemepribehu.cz/pribeh/205-kde-se-narodila-slavna-zidle-c-14>

Koloseum. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Koloseum>

KORYČÁNEK, Rostislav. Meze urbanismu. In: Časopis HOST [online]. 07/2013 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z: <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2013/07-2013/meze-urbanismu>

Le Bon Marché. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Bon_Marché

Letná, 1926. In: Zlin.eu [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/letna-1926-cl-311.html>

LV. Nájemní domy s malými byty 1936 - 1937. In: Brněnský architektonický manuál [online]. 2009 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c369-najemni-domy-s-malymi-byty?filter=code>

MALEČEK, Martin. SÍDLIŠTĚ LESNÁ - UNIKÁTNÍ PŘÍKLAD PANELOVÉHO OBYTNÉHO CELKU [online], str. 2. In: . [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <https://docplayer.cz/194109-Martin-malecek-sidliste-lesna-unikatni-priklad-paneloveho-obytneho-celku.html>

Městské lázně. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/mestske-lazne>

Minimální byt a kolektivní dům. In: TEIGE, Karel. Archiweb.cz [online]. 1930-1931 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2952&type=17>

Nakladovenadrazizizkov [online]. [cit. 2018-05-23].

Dostupné z: <http://nakladovenadrazizizkov.com/cs/o-nnz>

Nová budova ČSOB v Radlicích. In: StavbaWEB [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://stavbaweb.dumabyt.cz/nova-budova-sob-v-radlicich-18697/clanek.html>

Nové ústředí ČSOB Group. In: Archiweb [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/nove-ustredi-csob-group>

Obří moravský akvapark se ještě zvětší, míří k milionu návštěvníků ročně. In: IDNES.cz [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: https://brno.idnes.cz/aqualand-moravia-pasohlavky-zvyseni-kapacity-f4n-/brno-zpravy.aspx?c=A170617_2333459_brno-zpravy_krut

Oppidum. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Oppidum>

Pekárna Agrofertu dostala 100 milionů na zdravější toustové chleby. Ty vyrábíme už roky bez dotací, kontruje United Bakeries. In: Hospodářské noviny [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66073520-pekarna-agrofertu-dostala-100-milionovou-dotaci-na-zdravejsi-toastove-chleby-ty-vyrabime-uz-roky-bez-dotaci-kontruje-united-bakeries>

PELČÁK, Petr. Historie vzniku brněnského železničního problému a jeho řešení v období 1839 – 1989 [online]. , 44 [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://europointbrno.cz/historie-brnenskeho-zeleznicniho-uzlu-1839-1989/>

Pošta. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pošta>

Porticus Aemilia. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Porticus_Aemilia

Projev Václava Havla na slavnostní zahájení. (on-line 6.10.2012)

In: <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2010/projevy/projev-vaclava-havla-na-slavnostni-zahajeni/>

Průmysl za první republiky mezi léty 1918 - 1938: (Škoda, Kolbeň, Baťa). In: P. K. Modeling and history web [online]. 2009 [cit. 2014-02-02].

Dostupné z: http://www.pkmodely.estranky.cz/clanky/referaty-a-recenze--i-s-ww2-tematikou-/prumysl-za-prvni-republiky-mezi-lety-1918---1938-_skoda_-kolben_-bata_.html

První česká velkopěstírna rajčat. In: STREAM.CZ - JÍDLO S.R.O. [VIDEO]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/jidlo-s-r-o/10017619-prvni-ceska-velkopesstirna-rajcat>

První republika. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/První_republika

Regen Villages. In: EFFEKT [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <https://www.ekonomika.dk/regenvillages/>

Římské silnice. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Římské_silnice

Středisková soustava osídlení – moderní utopie, nebo tradiční nástroj uspořádání prostoru?. Deník veřejné správy [online]. 2012 [cit. 2019-01-31].

Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6544450>

Tate Modern drew record visitor numbers in 2016. In: BBC NEWS [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-39404206>

Taylorismus. In: Wikisofia [online]. [cit. 2019-02-19].

Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/Taylorismus>

Teorie centrálních míst. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_centrálních_míst

The transformation of Rome and Italy during the Middle Republic. In: Encyclopedia britannica, Inc. [online]. 2018 [cit. 2018-05-23].
Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/ancient-Rome/The-transformation-of-Rome-and-Italy-during-the-Middle-Republic#ref298450>

Tomáš Baťa, životopis. In: Osobnosti.cz [online]. [cit. 2019-02-27]. Dostupné z: <http://zivotopis.financnici.cz/tomas-bata.php>

Ústředí ČSOB. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ústředí_ČSOB

Veletržní palác. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Veletržní_palác

Výstavba na klíč. In: Nwt [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://nwt.cz/produkci-skleniky/skleniky/>

Výstaviště Brno 1928–2018. In: Bam.brno.cz [online]. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://www.bam.brno.cz/stezka/22-vystaviste-brno-1928-2018>

Zase ty Benátky. Tentokrát zakázaly nové podniky, které nabízejí občerstvení s sebou. In: Novinky.cz [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <https://www.novinky.cz/cestovani/471656-zase-ty-benatky-tentokrat-zakazaly-nove-podniky-ktere-nabizeji-obcerstveni-s-sebou.html>

ZD HAŇOVICE - SKLENÍKY. In: ZD HAŇOVICE [online]. [cit. 2019-02-18].

Dostupné z: <http://www.rajcatahanovice.cz/>

Židle 14. In: Ton.eu [online]. [cit. 2019-02-27].

Dostupné z: <https://www.ton.eu/cz/ton-produkty/detail/zidle-14-/>

9.3 DIPLOMOVÉ A JINÉ PRÁCE

BŘEZOVSKÁ, Markéta. Model střídá model – Transformace Baťova průmyslového města Batanagar v Indii. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, 136 s. Vedoucí dizertační práce doc. Ing. arch. Karel Havliš.

SUCHÁNEK, Radek. Vztah města a krajiny [PDF]. Brno, 2009, 199 s. [cit. 2018-05-23]. Dizertační práce. VUT FA. Vedoucí práce Ing. arch. Hana Ryšavá, Csc.

9.4 SEZNAM A ZDROJE VYOBRAZENÍ

Obr. 1 - Mezinárodní přeprava svitku.

Zdroj: Archiv autora

Obr. 2 - Zákres funkčně specializovaných staveb starověkého Říma na podkladu soudobé ortofotomapy.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a mapy starověkého Říma

Obr. 3 - Porticus Aemilia ve starověkém Římě, stavba velkého měřítka sloužící ke skladování.

Zdroj: <http://www.geoblog.it/performingroma/2009/12/resti-del-porticus-aemilia-2/>

Obr. 4 - Prostorově rozsáhlý areál římských lázní.

Zdroj:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Thermes_de_trajan_gismondi_3.jpg

Obr. 5 - Obchodní dům Le bon Marché, Paříž.

Zdroj: [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Au_Bon_Marché_\(vue_générale_-_gravure\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Au_Bon_Marché_(vue_générale_-_gravure).jpg)

Obr. 6 - Areál továrny ve městě Guise a jednotlivé objekty Familistéry.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com.

Obr. 7 - Model Familistéry s továrnou v pozadí.

Zdroj:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b3/Guise_plan_relief_familistere.JPG

Obr. 8 - Areál funkčně specializovaného závodu na výrobu židlí, produkující své výrobky do celého světa. Thonet v Bystřici pod Hostýnem.

Zdroj:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thonet_factory_in_Bystrice_pod_Hostynem_1911.jpg

Obr. 9 - Rozloha areálu brněnských jatek okolo roku 1906. Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a katastrálního plánu Brna z roku 1906.

Obr. 10 - Továrna na obuv a kůže T. & A. Baťa ve Zlíně.

Zdroj: <https://www.galeriezin.cz/cs/program/vznik-a-vyvoj-tovarniho-arealu-firmy-bata.html>

Obr. 11 - Zjednodušená produkce v baťových závodech - šicí, obuvnická dílna.

Zdroj: <http://www.staryzin.cz/batovy-zavody-zlin.php>

Obr. 12 - Mapa rozmístění baťových měst po světě.

Zdroj: BŘEZOVSKÁ, Markéta. Model střídá model – Transformace Baťova průmyslového města Batanagar v Indii. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, str. 24. Vedoucí dizertační práce doc. Ing. arch. Karel Havliš.

Obr. 13 - Funkčně specializovaný areál hromadné výroby obuvi ve Zlíně.

Zdroj: <https://www.galeriezin.cz/cs/program/vznik-a-vyvoj-tovarniho-arealu-firmy-bata.html>

Obr. 14 - Vyznačení řešeného území v soutěži na urbanistické řešení brněnského výstaviště.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com a vítězného soutěžního návrhu

Obr. 15 - Realizace areálu výstaviště na zelené louce za městem.

Zdroj: <https://www.bvv.cz/media/fotogalerie/bvv-historicke-fotografie/>

Obr. 16 - Nákladové nádraží Žižkov - plán.

Zdroj: https://issuu.com/denisadeekupkova/docs/f1-dp-2017-kupkova-denisa-diplom_dk

Obr. 17 - Nákladové nádraží Žižkov - plán. Moderní logistický areál pro zásobování Prahy plně fungující od roku 1936 do konce roku 201.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 18 - Areál chemického závodu DEZA, Valašské Meziříčí.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 19 - IKEA Vídeň Vösendorf.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 20 - Dceřiná společnost IKEI - SWEEDWOOD - výroba nábytku, Zbaszynek, Polsko. Další závod obdobné velikost - IKEA Industry - se nachází ve městě Lubawa. Nábytek vyrobený v těchto závodech následně putuje do všech poboček IKEA po celém světě.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 21 - Apple Campus 2, Cupertino, Spojené státy americké.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 22 - Nové ústředí ČSOB Group, Praha.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 23 - Aqualand Moravia, Pasohlávky.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 24 - Atraktivní lokalita přitahující turisty z celého světa může mít i zcela přírodní charakter. Zvyšováním turistické zátěže však mohou vznikat negativní externality (zvýšení dopravy, narušení původního prostředí, zvýšení produkce odpadů, apod).

Zdroj: <https://crisscrossiceland.com/category/campsites/>

Obr. 25 Distribuční centrum společnosti Amazon, Dobrovíz u Prahy.

Zdroj: <https://www.arcadis.com/cs/czech/aktuality/novinky/2016/11/case-study-amazon/>

Obr. 26 - Distribuční centrum společnosti Amazon, Dobrovíz u Prahy.

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 27 - Skleník Haňovice

Zdroj: Vlastní zpracování autora na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 28 - Obdobný skleník ve Vídni

Zdroj: Vlastní zpracování na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 29 - Skleníková oblast Vídeň.

Zdroj: Vlastní zpracování na podkladu GoogleMaps.com

Obr. 30 - Rozšíření obytného prostoru do skleníku, Regen Villages.

Zdroj: <https://www.oeffekt.dk/regenvillages/>

Obr. 31 - Diagram přechod od společnosti EGO ke společnosti ECO.

Zdroj: <https://www.oeffekt.dk/regenvillages/>

10 SHRNU TÍ - SUMMARY

Specializace a koncentrace lidských činností je fenomén, který provází vývoj lidského osídlení od samotného počátku. Jde o vliv zcela zásadní a vývoj sídelní struktury do velké míry určující. Přesto v současnosti není dostatečně popsán a v rámci odborného diskurzu se v podstatě nevyskytuje.

Práce zkoumá jednotlivá období vývoje lidské společnosti a v každém hledá, jak specializace ovlivňuje vývoj sídelní struktury.

Východiskem práce byl základní předpoklad:

- Specializace ovlivňuje vývoj sídelní struktury a přináší stavby nových měřítek (funkčně efektivní stavby), které vytváří nové prostorové a funkční vztahy ve městech, v krajině a venkovském osídlení.

Rešerše provedená napříč historií prokázala, že díky vlivu specializace k uvedeným jevům dochází. Ve všech zkoumaných etapách díky specializaci vedl vývoj společnosti ke vzniku nových specializovaných typologií, které efektivně koncentrovaly svůj provoz a rozšiřovaly svůj akční rádius. Zvyšování úrovně specializace vede ke snižování soběstačnosti. Ztráta soběstačnosti je tak přirozeným a logickým důsledkem vývoje společnosti. Vzdát se specializace, by znamenalo vzdát se všech jejích výhod, vzdát se vzdělání, kultury, umění, vědy a techniky.

Důsledkem tohoto vývoje je však celá řada negativních jevů. Od enormního nárůstu dopravy vedoucího k zahlcení měst ke ztrátě identity, smysluplnosti, sounáležitosti vedoucí k pocitu odcizení. Zvrátit však trend vzdalování míst vzniku produktů a jejich konzumace, konzumace vysoce odborných služeb, výrobků či jedinečných zážitků nelze pouhým odmítnutím výhod specializace a následným návratem k soběstačnosti. Je nezbytné pojmenovat a popsat výhody i nevýhody, které specializace přináší a následně hledat hranice, které umožní chytře vzdorovat negativům, která vznikají.

Za obdobně důležité považuji hledání hranic a smyslu efektivity. Efektivita je drogou současnosti. Snad téměř vše, co dnešní moderní společnosti vytvářejí, vzniká v podmínkách vysoké efektivity. Smyslem lidského života však, troufám si říci, efektivita není.

Specialization and concentration of human activities is a phenomenon which accompanies the development of human settlements from their very beginnings. This issue is of high significance since it determines the development of settlement structure to a large extent. And yet, it has not been described adequately so far and professional discourse does not deal with this matter.

The thesis explores various periods of human society development and examines the impact of specialisation on the human settlement development in each period.

The thesis works with the following fundamental hypothesis:

- Specialisation influences the settlement structure development and brings about constructions of new dimensions (functionally efficient buildings) which generate new spatial and functional relationships in the urban and rural settlements as well as in the countryside.

The research of the history showed that the described phenomena come about thanks to the influence of specialisation. In all of the periods examined, specialisation impacted the development of society, which resulted in formation of new specialized typologies which concentrated their operation effectively and expanded their radius of action. The increase in the degree of specialisation leads to the decline of self-sufficiency. Thus, the loss of self-sufficiency is the natural and logical consequence of the society development. Giving up specialization would mean giving up all of its advantages, such as education, culture, fine arts, science and technology.

However, such a development resulted in a wide range of negative phenomena ranging from an enormous increase in traffic in cities to the loss of identity, meaningfulness and togetherness, all of which led to a sense of alienation. Nonetheless, this trend of moving places of goods and services production away from places of their consumption cannot be reversed by a simple refusal of specialization advantages and a subsequent return to self-sufficiency. It is necessary to ascertain and closely describe the advantages and disadvantages of specialization before looking for the boundary lines which would enable to tackle the negative aspects which arise.

I find it equally important to look for boundaries and for the meaning of efficiency which has become a drug of the present. Almost all that modern societies produce nowadays is created in conditions of high efficiency. Nonetheless, efficiency, I dare to say, is not the meaning of human life.

11 CURRICULUM VITAE

Rodné jméno: Martin Štěpánek

Datum narození: 14. 7. 1985

Místo narození: Vyškov

Vzdělání: Středí škola uměleckých řemesel, 2001 – 2005
Obor Konstrukce a tvorba nábytku a interiéru
Vysoké učení technické v Brně – Fakulta architektury, 2005 – 2009
Bakalářský studijní program, státní zkouška – titul Bc.
Bakalářská práce na téma Revitalizace květné zahrady v Kroměříži
Vysoké učení technické v Brně – Fakulta architektury, 2009 – 2011
Magisterský studijní program, státní zkouška – titul Ing. arch.
diplomová práce na téma Město místo továrny – Pivovar ve městě,
město v pivovaru

Pracovní zkušenosti: Spolupráce s prof. Ing. arch. Ivanem Rullerem
Spolupráce s Ing. arch. Hana Ryšavá
Vlastní projekční praxe
2. místo v architektonické soutěži ČKA – Smuteční síň v Plané
Cena poroty soutěže Stavba roku PK 2017 – Smuteční síň v Plané
Spoluzaložení volnočasové umělecké školy Artschool.cz
1. místo v soutěži HELUZ DŮM 2011 (ve spolupráci s Markétou Kamenou)
1. místo v soutěži Brno2020

Jazykové znalosti: Anglický jazyk - Aktivní znalost
Německý jazyk - Začátečník

12 PŘEHLED PRACÍ

Publikace:

- publikace ve sborníku abstraktů 6. mezinárodní bienále Industriální stopy 2011: PRŮMYSLOVÉ DĚDICTVÍ – NA HRANĚ...

ŠTĚPÁNEK, Martin. Pivovar ve městě, město v pivovaru. In: 6. mezinárodní bienále "Industriální stopy" 2011: Průmyslové dědictví - na hraně-- : program a sborník abstraktů : 14.-15.10.2011, Národní technické muzeum = 6th International Biennial 'VestigesofIndustry' 2011 : IndustrialHeritage - on theEdge-- : programme and abstracts : 14.-15.10.2011, NationalTechnical Museum. V Praze: České vysoké učení technické, c2011, s. 82-83. ISBN 978-80-01-04894-8.

- publikace ve sborníku 6. mezinárodní bienále Industriální stopy 2011: PRŮMYSLOVÉ DĚDICTVÍ – NA HRANĚ...

ŠTĚPÁNEK, Martin. Pivovar ve městě, město v pivovaru. In: 6. mezinárodní bienále „Industriální stopy“ 2011: Průmyslové dědictví – na hraně... 6th International Biennial ‘Vestigesof Industry’2011: IndustrialHeritage – on theEdge.... Praha: České vysoké učení technické, 2011, s. 153-158. ISBN 978-80-01-04947-1.

- reflexe konference ve sborníku příspěvků mezinárodního workshopu Udržitelná sídla, 2011 Hostětín

ŠTĚPÁNEK, Martin. Reflexe mezinárodního workshopu. In: Udržitelná sídla: sborník příspěvků: mezinárodní workshop, 18.-19. října 2011, Hostětín. 1. vyd. Brno: ZO ČSOP Veronica, 2011, s. 95-96. ISBN 978-80-87308-16-5.

- recenzovaný příspěvek do sborníku školní XVI vědecké konference doktorandů 2012

ŠTĚPÁNEK, Martin. Proč se zabývat moderními logistickými a výrobními areály?. In: XVI. Vědecká konference doktorandů: sborník textů. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2012, s. 245-250. ISBN 978-80-214-4463-8.

- příspěvek v recenzované publikaci konference Perspektivy území: udržitelné vazby, střety a rozvoj:

ŠTĚPÁNEK, Martin. Logistické a výrobní areály: Jaké vlastně jsou?. In: Perspektivy území: udržitelné vazby, střety a rozvoj. V Praze: ČVUT, 2012, s. 22-33. ISBN 9788001051245.

- recenzovaný příspěvek do sborníku školní XVII vědecké konference doktorandů 2013

ŠTĚPÁNEK, Martin. Logistické a výrobní areály – jaké vlastně jsou?. In: XVII. Vědecká konference doktorandů: sborník textů. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013, s. 185-193. ISBN 978-80-214-4774-5.

- recenzovaný příspěvek do sborníku školní XVIII vědecké konference doktorandů 2014

ŠTĚPÁNEK, Martin. Efektivní stavby a jejich celky. In: XVIII. Vědecká konference doktorandů: sborník textů. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2014, s. 160-171. ISBN 978-80-214-4994-7

- příspěvek do publikace konference Velkoměstské paláce 2014

ŠTĚPÁNEK, Martin. Efektivní stavby. In: Velkoměstské paláce. Model udržitelného rozvoje v centrech měst. České vysoké učení technické v Praze, Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2014, s. 96-99. ISBN 978-80-01-05629-5

- článek v časopisu Smart Cities 03-14 – Hlavní téma: Inteligentní budovy

ŠTĚPÁNEK, Martin. Efektivní stavby. In: Smart Cities 03-14 – Inteligentní budovy. Ondřej Doležal – Nakladatelství Pixl-e, 2014, s. 18 – 20. ISSN 2336-1786